

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

DOVYDAS IVANAUSKAS
(BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA)

ĮRODYMŲ LEISTINUMAS, RENKANT DUOMENIS NEVIEŠO POBŪDŽIO VEIKSMAIS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Rima Ažubalytė

Vilnius, 2025 m.

TURINYS

IVADAS	3
I. ĮRODYMŲ LEISTINUMAS – SAŽININGO PROCESO PRIELAIDA?	10
1.1. Įrodymų samprata ir įrodymams keliami reikalavimai.....	10
1.2. Įrodymų leistinumą turinys	16
1.2.1. Įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys	20
1.2.2. Duomenų gavimas teisėtais būdais.....	26
1.2.3. Nuosprendžio grindimas tik teisiama jame posėdyje išnagrinėtais įrodymais (BPK 301 straipsnis).....	29
II. ĮRODYMŲ, GAUTŲ NEVIEŠO POBŪDŽIO VEIKSMAMS, LEISTINUMO NUSTATYMO IR VERTINIMO PROBLEMOS	31
2.1 Duomenų rinkimo neviešo pobūdžio veiksmams teisinio reguliavimo kokybė	31
2.2. Neviešo pobūdžio veiksmams gautų duomenų leistinumas	40
2.3. Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai ir provokacija	52
IŠVADOS	62
LITERATŪRA	66
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	76
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	77
SUMMARY IN ENGLISH	78
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	79

IVADAS

Tiriama problema: Ar įstatymas, turintis užtikrinti asmenų teisių apsaugą, atliekant neviešo pobūdžio veiksmus, yra kokybiškas? Ar nacionaliniai teismai nuosekliai laikosi Lietuvos Aukščiausio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuotų neviešo pobūdžio veiksmų taikymo standartų? Ar teisėsaugoje ir teismų praktikoje nuosekliai laikomasi provokacijos draudimo standartų?

Baigiamojo darbo aktualumas: Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 31 straipsnio 1 dalis numato, jog „Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu nuosprendžiu“¹. Įrodinėjimo procesas yra viena iš reikšmingiausių baudžiamojo proceso dalių, kadangi ikiteisminio tyrimo metu surinktų ir teisme ištirtų, patikrintų ir įvertintų duomenų (įrodymų) pagrindu yra sprendžiamas klausimas dėl asmens kaltumo padarius nusikalstamą veiką, kitaip tariant – bandoma įgyventi baudžiamojo proceso paskirtį, t. y., teisingai nubausti nusikalstamą veiką padariusi asmenį ir nenubausti to, kuris nusikalstamos veikos nepadarė.

Įrodymai yra vienas iš pagrindinių įrankių, nustatinėjant tiesą baudžiamajame procese – jų pagalba gali būti paneigta asmens nekaltumo prezumpcija – asmuo pripažįstamas kaltu, padarius nusikalstamą veiką arba asmens nekaltumo prezumpcija nėra paneigiama ir laikoma, jog asmuo yra nekaltas dėl nusikalstamos veikos padarymo, kuria jis buvo įtariamasis. Visgi, ne bet kokiais būdais surinkti duomenys, atkuriantys praeities įvykius, gali tapti įrodymais. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK)² 20 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog „ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, kurio žinioje yra byla“, o šio straipsnio 5 dalyje įtvirtinta, jog teisėjai įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįsta išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu bei vadovaudamiesi įstatymu. Taigi, ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar proceso dalyvių gauta ir pateikta informacija apie asmens galimai padarytą nusikalstamą veiką, gali būti laikomi duomenimis, turinčiais reikšmės nusikalstamai veikai tirti bei nagrinėti. Tačiau tik bylą nagrinėjantis teismas duomenis, surinktus kriminalinės žvalgybos ar ikiteisminio tyrimo bei teismo procesų metu, gali pripažinti įrodymais. Duomenys, kad jie teisme būtų pripažinti įrodymais, turi atitikti tam tikrus kriterijus – leistinumą, sąsajumą ir patikrinamumą, o būtent, duomenys turi būti gauti įstatymų nustatyta tvarka, jie turi patvirtinti ar paneigti bent vieną

¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija20220522.htm>.

² „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>.

aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti ir šiuos duomenis galima patvirtinti BPK numatytais proceso veiksmams (BPK 20 straipsnio 1-4 dalys).

Įrodymų leistinumą reikalaujama visų pirma reikšti, kad duomenys turi būti gaunami įstatymų nustatyta tvarka ir teisėtais būdais, t. y., arba kompetentingos institucijoms atliekant BPK ar kituose teisės aktuose numatytus veiksmus, taip pat išreikalaujant daiktus ir dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti iš fizinių bei juridinių asmenų (BPK 97 straipsnis) arba privatiems proceso dalyviams ar nesusijusiems su baudžiamuoju procesu asmenims savo iniciatyva pateikus daiktus ar dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti bei nagrinėti (BPK 98 straipsnis) (BPK 20 straipsnio 1 ir 4 dalys). Lietuvos Aukščiausias Teismas (toliau – LAT) nurodo, jog duomenys, valstybės institucijų gauti būdu, kuris nenumatytas įstatyme, įrodymais paprastai nepripažinti, nesvarbu kokie jie reikšmingi yra – (principas „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“). Privačių asmenų pateikti įrodymai vertinami pagal kitą principą – „leidžiama viskas, ko nedraudžia įstatymas“.³ LAT nuosekliai nurodo, kad esminis BPK 20 straipsnio 5 dalies pažeidimas, kai nuosprendyje ar nutartyje yra remiamasi duomenimis, kurie dėl neatitikties BPK nustatytiems reikalavimams negalėjo būti pripažinti įrodymais⁴ arba nesiremta duomenimis, atitinkančiais BPK 20 straipsnio 1-4 dalių reikalavimus, kurie nepagrįstai nebuvo pripažinti įrodymais.⁵ Visgi, ši taisyklė nėra suabsoliutinta. Viena vertus – kartais net tais atvejais, kai duomenys buvo rinkti pagal įstatymo keliamus reikalavimus, jie gali būti nepripažinti įrodymais ir jais negalima remtis. Tiek teismų praktikoje, tiek doktrinoje pripažįstama, jog vertinant duomenų gavimo leistinumą yra svarbi ne tik konkreti procedūra, tačiau ir BP principų laikymasis. Kita vertus, duomenys, gauti pažeidus formalias jų rinkimo procedūras, vis tiek gali būti pripažinti leistiniais. Pagal teismų praktiką, vertinant pažeistą duomenų gavimo tvarką, būtina įvertinti, ar tvarkos pažeidimai turėjo įtakos gautų duomenų patikimui, ar dėl šių pažeidimų buvo suvaržytos įstatymų garantuotos asmens teisės bei ar tai sutrukdė teismui išnagrinėti bylą. Nenustačius šių aplinkybių, duomenys gali būti pripažinti įrodymais.⁶ Taigi, toks pakankamai sudėtingas bendrųjų leistinumą klausimų aiškinimas nuolat pildomas naujais leistinumą kriterijais, todėl šis darbas išlieka aktualus.

Antra, vertinant įrodymų leistinumą teisės taikytojui kyla daug aktualių klausimų, nes nors įstatymai, kurių pagrindu gali būti renkami įrodymai, yra, tačiau jų kokybė, ypač duomenų

³ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga“, Nr. 27-1, *Teismų praktika*. 2007.

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-74-976/2017.

⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-174-303/2019.

⁶ *Op.cit.* 3.

rinkimo neviešo pobūdžio veiksmais reglamentavimo, gali kelti abejonių, juolab, kad įrodymų rinkimo veiksmai neretai kartu yra laikomi ir procesinės prievartos priemonėmis.

Duomenų rinkimas neretai susijęs su Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių apribojimu, dėl šios priežasties įrodinėjimo subjektams kyla pareiga kruopščiai ir atsakingai atlikti procesinės prievartos veiksmus, kurių metu renkami duomenys, apie asmens galimai padarytą nusikalstamą veiką. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – KT) nurodo, kad asmens teisių ribojimas galimas tik įstatymų numatytais atvejais, o šie ribojimai yra būtini demokratinėje valstybėje, siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves, Konstitucines vertybes ir konstituciškai svarbius tikslus.⁷

Įrodinėjimo procesas paprastai vyksta baudžiamajame procese, t. y., pradėjus ikiteisminį tyrimą ir atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus, tačiau tais atvejais, kai turima informacijos apie daromas tam tikras nusikalstamas veikas, dar nepradėjus ikiteisminio tyrimo, duomenys apie tokias veikas gali būti renkami neviešo pobūdžio veiksmais, pagal Lietuvos Respublikos Kriminalinės žvalgybos įstatymą (toliau – KŽĮ).⁸ Visgi, duomenų rinkimas neviešo pobūdžio veiksmais galimas ir ikiteisminio tyrimo metu taikant slaptas procesinės prievartos priemonės pagal BPK 154, 158-160 straipsnius. Pripažįstama, kad tokiais atvejais yra ribojamas asmens privatus gyvenimas. Taigi, KT, Europos Žmogaus Teisių teismas (toliau – EŽTT) ir LAT, sprendami dėl Konstitucijos 22 straipsnio ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁹ (toliau – Konvencija) 8 straipsnio bei Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos¹⁰ (toliau – Chartija) 7 straipsnio reikalavimų laikymosi, formuoja 4 elementų testą, pagal kurį papildomai vertinamas įrodymų, gautų apribojus asmens privataus gyvenimą, leistinumas.¹¹ EŽTT ir LAT praktikoje neviešo pobūdžio veiksmais renkamos informacijos pripažinimui įrodymais skiriama nemažai dėmesio, tačiau tiek doktrinoje,¹² tiek teismų praktikoje kyla vis nauji aktualūs klausimai, pavyzdžiui, neviešo pobūdžio veiksmų taikymo proporcingumas, jų trukmė,¹³ atsitiktinai gautos informacijos

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas byloje Nr. 34/2000-28/01, „Dėl Telekomunikacijų, Operatyvinės veiklos įstatymų ir Baudžiamojo proceso kodekso“.

⁸ „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 122-6093, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.434526/asr>.

⁹ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, 1950, *Valstybės žinios*, Nr. 40-987, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.

¹⁰ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, 2000/C 364/01, OL C 364, 2000 m. gruodžio 18 d., žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>.

¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31-654/2024.

¹² Rasa Žibaitė-Neliubšienė, „Laisvų įrodymų vertinimas baudžiamajame procese: diskrecija apibrėžtose ribose“, (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2023).

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-195-976/2022.

panaudojimas kitoje byloje.¹⁴ Nemažai jų susiję su teisinio reguliavimo kokybe,¹⁵ taip pat tokių duomenų rinkimo proporcingumu, kuris yra ne tik apskritai baudžiamajam procesui svarbus principas¹⁶, tačiau ypač svarbus įrodymų, gautomis slaptomis priemonėmis, leistinumui. Kartu pažymėtina, kad ir Europos Sąjungos teisė bei naujesnė ją aiškinančio Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija, susijusi su tinkamu teisiniu reguliavimu¹⁷, taip pat aktualizuoja įrodymų leistinumą klausimą.

Taip pat šios tematikos kontekste aktualu yra ir asmens informavimas apie jo atžvilgiu taikytas slaptas priemones. BPK 161 straipsnis numato, jog baigus asmens atžvilgiu taikyti slaptą duomenų rinkimo priemonę, būtina iš karto apie tai informuoti asmenį, jeigu tai nepakenks ikiteisminio tyrimo sėkmei. Teismų praktika papildo, jog ikiteisminį tyrimą atliekantys pareigūnai patys nusprendžia, kada asmeniui turi būti pranešta apie jo atžvilgiu taikytą slaptą procesinę priemonę¹⁸. Visgi, kriminalinės žvalgybos atveju, asmuo paprastai negali gauti informacijos apie jo atžvilgiu taikytas slaptas duomenų rinkimo priemones, nebent informacija būtų nutekinama arba asmuo būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. EŽTT, vertindamas KŽĮ reguliavimą šiuo aspektu konstatavo Konvencijos 13 straipsnyje numatytos teisės į veiksmingą teisinę gynybą pažeidimą.¹⁹

Taigi, nacionalinių ir tarptautinių teismų praktika, baudžiamojo proceso teisės doktrina, kuri bus aptarta vėliau, rodo, kad esant gana lakoniškam ir ne visada kokybiškam teisiniam reguliavimui, ir kartu *ad hoc* formuojamoms teismų praktikos taisyklėms, kurios tą reguliavimą pildo, teismai konstatuoja įvairius duomenų rinkimo pažeidimus, kurie lemia įrodymų neleistinumą. Todėl aktualu yra analizuoti ir baudžiamojo proceso įstatymo, kurio pagrindu tiriant nusikalstamas veikas gali būti ribojamos žmogaus teisės, kokybę ir teismų pildomas įstatymo kokybės spragas.

Trečia, įrodinėjimo procesas griežtai neapsiriboja tik tiesiogine ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokurorų, kaip įrodinėjimo subjektų, veikla. Renkant duomenis privatūs asmenys gali būti ne tik kaip informacijos šaltiniai, apklausiant juos kaip proceso dalyvius, tačiau pareigūnai juos gali pasitelkti atlikdami neviešo pobūdžio veiksmus, kurių metu yra renkami duomenys (pavyzdžiui, BPK 159 straipsnio 1 dalis, KŽĮ 2 straipsnio 14 dalis ir kt.). Dėl šios

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015.

¹⁵ *Supra* note 11.

¹⁶ Egidijus Losis, „Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2010).

¹⁷ Judgment of the Court of Justice of the European Union of 7 september 2023 in Case No. C-162/22.

¹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-159/2008.

¹⁹ *Drakšas v. Lithuania*, no. 36662/04, European Court of Human Rights, judgment of October 31, 2012, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-112588%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-112588%22]}).

priežasties pareigūnai, kurie pasitelkia privačius asmenis, atlikdami neviešo pobūdžio veiksmus, turi griežtai laikytis tokių slaptų veiksmų atlikimo taisyklių. Tarptautinių ir nacionalinių teismų praktikoje nustatoma, kad tais atvejais, valstybė neleistinai „prisidengia“ privačiais asmenimis²⁰ ir taip esmingai suvaržo įstatymų garantuotos baudžiamojon atsakomybės traukiamo asmens teisės, surinkti duomenys gali būti pripažįstami neleistiniais.

Kitas neprarandantis aktualumo temos aspektas yra tas, kad nors provokacija, atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus yra draudžiama, vertinant įrodymų, gautų provokacijos metu leistinumą kyla nauji klausimai – ar gali provokuoti privatus asmuo, kada ir kaip konstatuojama pasyvioji provokacija, ar gali būti pripažinti leistiniais kiti, jau po provokacijos gauti duomenys.

Baigiamojo darbo problemų ištirtumas: Įrodymų tematika Lietuvos autorių gana aktyviai analizuota, tačiau maždaug nuo 21 a. antrojo dešimtmečio pradžios daugiau dėmesio skiriama būtent leistinumui, kaip įrodymams keliamam reikalavimui. Naujausias darbas, kuriame skiriama dėmesio įrodymams bei jų vertinimui, yra 2024 m. Rasos Žibaitės-Neliubšienės apginta daktaro disertacija laisvo įrodymų vertinimo tematikoje.²¹ Audrius Juozapavičius 2010 metais lygino įrodymų sampratą įtvirtintą „senajame“ (iki 2003 m. galiojusiame BPK) ir „naujajame“ (galiojančiame nuo 2003 m. iki dabar), duomenų gavimo būdus (teisėsaugos pareigūnų ir privačių asmenų)²², o 2012 m. sėkmingai apgynė disertaciją „Duomenų (įrodymų), gautų pažeidžiant teisę, naudojimo neleistinumas Lietuvos baudžiamajame procese“ tematikoje.²³ Šis autorius kartu su bendraautore Erika Leonaite taip pat kritikavo Lietuvoje nusistovėjusį įrodymų leistinumą modelį, siūlydamas neleistinus įrodymus pašalinti prieš nagrinėjant bylą teisme.²⁴ Raimundas Jurka padarė reikšmingas išvadas aptardamas provokacijos aspektus renkant įrodymus baudžiamajame procese²⁵ taip pat analizavo BPK 154, 158-160 straipsniuose numatytų neviešo pobūdžio veiksmų ypatumus²⁶, Gintaras Goda, pristatė EŽTT praktikos aspektus, susijusius su nusikalstamos veikos imitavimo

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-7-165-648/2021.

²¹ Neliubšienė, *supra* note 12.

²² Audrius Juozapavičius, „Įrodymų leistinumą samprata Lietuvos baudžiamojame proceso teisėje“, *Teisė*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, Nr. 77, 81.

²³ Audrius Juozapavičius, „Duomenų (įrodymų), gautų pažeidžiant teisę, naudojimo neleistinumas Lietuvos baudžiamajame procese“, (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2012).

²⁴ Audrius Juozapavičius ir Erika Leonaitė, „Procedūriniai įrodymų leistinumą aspektai baudžiamajame procese“, *Teisė*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2021, Nr. 121, 80-97.

²⁵ Raimundas Jurka, „Provokacija kaip priemonė renkant įrodymus baudžiamajame procese“, *Jurisprudencija*, Nr. 20 (1) (2013), 249-265.

²⁶ Raimundas Jurka, „Slaptųjų tyrimo veiksmų procesinės formos darnos aspektai“, *Teisės apžvalga*, 2016, 2 (14), 267-280.

modeliu, kaip procesinės prievartos priemone.²⁷ Duomenų rinkimo kriminalinės žvalgybos rėmuose Artūras Panomariovas padarė reikšmingų išvadų, aptardamas perteklinės informacijos problematiką, žmogaus teisių klausimus, vykdant kriminalinę žvalgybą bei tuometinę teismų praktiką, susijusią su duomenų rinkimu kriminalinės žvalgybos metu.²⁸ Taip pat Rima Ažubalytė pateikė reikšmingus pastebėjimus, susijusius su BPK ir KŽĮ, įstatymo kokybės kontekste²⁹. Nemaža dalis problemų teismų praktikoje, susijusių su įrodymais, tame tarpe ir įrodymų leistinumu, išspręsta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 1 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalgoje (toliau – Apžvalga)³⁰, tačiau ji yra ganėtinai sena ir neišsprendžianti egzistuojančios įrodymų leistinum problematikos, kuri bus aptarta darbe. Įrodymų, gautų neviešo pobūdžio veiksmais, leistinum problematika aptariama ir užsienio šalių autorių.³¹

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas: Nors ir įrodymų ir jų leistinum, kaip įrodymams keliamo reikalavimo, problemos yra gana plačiai aptartos, tačiau mažai analizuoti paminėti pastaruoju metu aktualūs leistinum aspektai kaip: asmens teisių varžymas, atliekant neviešo pobūdžio veiksmus bei įstatymo kokybės problematiką įrodymų leistinum kontekste. Taigi, šiame darbe, remiantis naujausia EŽTT ir LAT praktika, bus ne tik analizuojami neviešo pobūdžio veiksmai įrodymų leistinum kontekste, bet ir įstatymo kokybės bei draudimo naudoti provokaciją problematika.

Baigiamojo darbo reikšmė: Baigiamajame darbe vertinant naujausią doktriną ir Lietuvos Respublikos teismų praktiką, nustatytos aktualios teisinio reguliavimo ir teisės taikymo problemos teisėsaugos institucijų pareigūnams renkant duomenis atliekant neviešo pobūdžio veiksmus, procesinius ar neformalaus pobūdžio veiksmus.

Tyrimo tikslas: Išanalizavus dabartinį teisinį reglamentavimą ir teismų praktiką, įvertinti įrodymams, ypač gautus neviešo pobūdžio veiksmais, keliamus leistinum reikalavimus ir nustatyti, ar jie užtikrina sąžiningą procesą.

²⁷ Gintaras Goda, „Nusikalstamos veikos imitacijos modelio kaip teisėto tyrimo veiksmo atskyrimas nuo draudžiamo provokavimo daryti nusikalstamą veiką“, *Teisė*, Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2009, Nr. 73, 7.

²⁸ Artūras Panomariovas ir Tomas Rudzkis, „Kriminalinės žvalgybos duomenų panaudojimo baudžiamajame procese problemos“, *Teisės problemos*, 2019, Nr. 2 (98), 97.

²⁹ Rima Ažubalytė „Privataus asmens gyvenimo ribojimas slapтомis priemonėmis: (ne)kokybiško įstatymo problema“, *Jurisprudencija*, 2019, 26 (2), 260-291.

³⁰ *Supra* note 3.

³¹ Plačiau žr. Cezary Kulesza, „Inadmissibility of police intapment evidence in the US and German trials in the light of the case-law of the US supreme Court and the ecthr“, 2022, <https://sciendo.com/pl/article/10.26399/iusnovum.v16.2.2022.12-c.kulesza>, Daniel J. Hill, Stephen K. McLeod, Attila Tanyi, „The Concept of Entrapment“, 2017, https://www.researchgate.net/publication/318940897_The_Concept_of_Entrapment.

Siekiant išnagrinėti teisinio reguliavimo ir teisės taikymo praktikos problemas įrodymų leistinumumo kontekste, yra iškelti šie uždaviniai:

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti ir įvertinti įrodymų leistinumą, kaip įrodymams keliamo reikalavimo, turinį.
2. Nustatyti probleminius įrodymų leistinumumo teisinio reguliavimo aspektus;
3. Išanalizuoti teisės taikymo problemas: teisėsaugos institucijų pareigūnams taikant procesines prievartos priemones ar neviešo pobūdžio veiksmus, o teismams vertinant jų leistinumą, ir pasiūlyti sprendimo būdus.

Tyrimo metodika:

1. Sisteminės analizės metodas naudotas siekiant atskleisti įrodymų sampratos bei jiems keliamo reikalavimo – leistinumumo, doktrininis pagrindus.
2. Apibendrinimo metodas naudotas siekiant apibendrinti visą išanalizuotą doktriną, teismų praktiką darant tiek tarpines, tiek galutines išvadas.
3. Empirinis teismų praktikos analizės metodas taikytas siekiant atskleisti kokią įtaką įrodymų leistinumui daro abstraktus teisinis reglamentavimas ir kaip šią problemą bando išspręsti teisės taikytojas (visų pirma, teismai) taikydami teisę praktiškai. Rašant darbą, buvo išanalizuota pastarojo dešimtmečio LAT praktika, susijusi su įrodymų, o ypač renkant juos neviešo pobūdžio veiksmais, leistinumumo tematika. Darbe remtasi 52 skirtingų LAT bylų aktualiais išaiškinimais.

Tyrimo struktūra: Tiriamąjį darbą sudaro: įvadas, dėstomoji dalis (du skyriai ir poskyriai) ir išvados. Darbe pateiktas naudos literatūros, teisės aktų, teismų praktikos ir kitų šaltinių sąrašas, anotacija ir santraukos lietuvių bei anglų kalbomis.

Ginamieji teiginiai:

1. Dėl neišsamaus neviešo pobūdžio veiksmų teisinio reglamentavimo nėra tinkamai užtikrinama asmens teisė į privataus gyvenimo apsaugą ir teisingą procesą.
2. Teismai, siekdami, jog pareigūnams atliekant neviešo pobūdžio veiksmus nebūtų pažeidžiamos asmenų teisės ir šių veiksmų rezultatai būtų pripažinti leistiniais, turėtų aiškiau formuoti duomenų leistinumumo kriterijus, ypač kai yra pasitelkiami privatus asmenys.
3. Teisėsaugos pareigūnai, taikydami nusikalstamos veikos imitacijos modelį ar nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, neviseškai laikosi KT, LAT ir EŽTT formuojamų provokacijos draudimo kriterijų, kas lemia gautų duomenų neleistinumą.

I. ĮRODYMŲ LEISTINUMAS – SAŽININGO PROCESO PRIELAIDA?

1.1. Įrodymų samprata ir įrodymams keliami reikalavimai

Kiekviena padaryta nusikalstama veika palieka tam tikrų žymių, pėdsakų, pokių ar kitokią informaciją materialioje aplinkoje (daiktuose ar dokumentuose), o veikos padarymą matę ar kitaip su ja susiję asmenys, gali pastebėti tam tikras aplinkybes ir jas papasakoti. Įrodymai leidžia daryti išvadas dėl tam tikros veikos padarymo, nustatyti asmenis, padariusius nusikalstamą veiką arba priešingai – daryti išvadą, jog nusikalstama veika nebuvo padaryta.³² Tai padeda įgyvendinti vieną iš pagrindinių keliamų BPK tikslų – nustatyti tiesą baudžiamajame procese.

Prieš pradedant analizuoti įrodymams keliamų reikalavimų turinį, pažymėtina, jog baudžiamojo proceso teisės doktrinoje ir teismų praktikoje išskiriama ikiteisminio tyrimo duomenų ir įrodymų sąvokos. Doktrinoje ikiteisminio tyrimo duomenų ir įrodymų sąvokų išskyrimas simbolizuoja dualią įrodymų sampratą, kuri siejama su rungimosi principu, teigiant, jog įrodymai atsiranda tik juos ištyrus teisme (atlikus įrodymų tyrimą).³³ LAT, remdamasis BPK 20 straipsnyje įtvirtintomis normomis, pateikia įrodymų sąvoką – „įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti, BPK numatytais proceso veiksmiais patikrinti, teisiame posėdyje išnagrinėti ir teismo pripažinti duomenys, kuriais vadovaudamasis teismas daro išvadas dėl nusikalstamos veikos būvimo ar nebūvimo, šią veiką padariusio asmens kaltumo ar nekaltumo ir kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai.“³⁴ Generalinio prokuroro įsakymu patvirtintose rekomendacijose „Dėl ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo“ pateikiama ikiteisminio tyrimo duomenų sąvoka – „ikiteisminio tyrimo byloje esanti informacija, gauta įstatymų ir BPK nustatyta tvarka, taip pat proceso dalyvių asmens duomenys, saugomi atskirai nuo kitos ikiteisminio tyrimo medžiagos, kita informacija, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro pripažinta ikiteisminio tyrimo duomenimis. Duomenys, esantys nutrauktų ir sustabdytų ikiteisminio tyrimo medžiagose, taip pat yra ikiteisminio tyrimo duomenys.“³⁵ Tačiau nepaisant išskiriamų skirtumų tarp duomenų ir įrodymų sąvokos (duomenys – ikiteisminio tyrimo medžiagoje BPK nustatyta tvarka gauta informacija, o taip pat ir kita informacija, kurią ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras pripažįsta reikšminga, o įrodymai – duomenys, gauti BPK nustatyta tvarka, kurie išnagrinėti teisiame posėdyje ir pripažinti įrodymais), toliau darbe šie terminai bus naudojami kaip

³² Gintaras Goda ir kt., *Baudžiamojo proceso teisė* (Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2011), 164.

³³ Juozapavičius ir Leonaitė, *supra* note 24, p. 86.

³⁴ *Supra* note 3.

³⁵ „Dėl Ikitteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijų patvirtinimo“, *TAR*, 2017, Nr. 13412, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ac476d71833f11e7b075905f6c3d6a10/asr>.

sinonimai, kadangi keliami iš esmės tokie patys reikalavimai. Tokios pozicijos laikomasi ir doktrinoje.³⁶

BPK 20 straipsnis apibrėžia reikalavimus, kurie yra keliami įrodymams, t. y., 1) įrodymai baudžiamajame procese gali būti įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys; 2) ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, kurioje žinioje yra byla; 3) įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtinta arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai; 4) įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti šiame Kodekse numatytais veiksmais.³⁷ Doktrinoje, šių ir kitų baudžiamojo proceso normų pagrindu, yra išskiriami tokie įrodymams keliami reikalavimai: 1) leistinumas; 2) sąsajumas (liečiamumas); 3) patikrinamumas.³⁸

Šie reikalavimai yra svarbūs ne patys savaime, o tiek, kiek užtikrina baudžiamojo proceso paskirtį, įskaitant asmens teises, sąžiningą procesą, valstybės pareigą ginti žmonių teises, siekį laiku užkardyti nusikaltimus, o ne juos skatinti.³⁹ KT praktikoje laikomasi pozicijos, jog būtina siekti, kad nebūtų nepagrįstai varžomos asmenų, galimai padariusių nusikalstamas veikas, teisės, o baudžiamojo proceso teisinis reglamentavimas nesudarytų prielaidų baudžiamojo proceso dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis priemonėmis. Priešingu atveju būtų įsiterpiama į kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą, konstitucinėmis vertybėmis grindžiamą teisinę tvarką ir įgyvendinimą.⁴⁰ Štai EŽTT akcentuoja, jog asmens teisė į nepriklausomą ir nešališką teisingumo vykdymą negali būti paaukota dėl tikslingumo, viešu interesu negalima pateisinti įrodymų, kurie buvo gauti pažeidžiant jų gavimo tvarką,⁴¹ taip pat duomenų (įrodymų) rinkimo priemonės privalo turėti aiškias ribas, o teismas savo ruožtu privalo įsitikinti, ar visas procesas, įskaitant būdą, kuriuo įrodymus buvo gautas, buvo teisingas, priešingu atveju iškiltų grėsmė kaltinamojo teisei į teisingą procesą (Konvencijos 6 straipsnis)⁴².

Toliau bus trumpai analizuojamas įrodymams keliamų reikalavimų turinys, nes įrodymų leistinumo analizė negalima be glausto kitų įrodymams keliamų reikalavimų turinio

³⁶ Neliubšienė, *supra* note 12, p. 105.

³⁷ *Supra* note 2.

³⁸ Goda ir kt., *supra* note 32, p. 165-169.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-696/2017.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05, „Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskūsti prokuroro nutarimą“.

⁴¹ *Teixeira De Castro v. Portugal*, no. 25829/94, European Court of Human Rights, judgment of June 9, 1998, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58193%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58193%22]}).

⁴² *Ramanauskas v. Lithuania*, no. 74420/01, European Court of Human Rights, judgment of February 5, 2008, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-68969%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-68969%22]}).

analizės. G. Goda pažymi, jog „Įrodymų liečiamumo (sąsajumo) ir leistinumo savybės įrodymų teorijoje jungia informacijos turinį ir formą. Informacijos sąsajumas ir reikšmingumas yra turinio, o tos informacijos gavimo ir fiksavimo tvarka – formos reikalavimas. Įrodymu gali būti pripažinta tik informacija, kurios nei turinys, nei forma neturi esminių trūkumų – baudžiamajai bylai išspręsti reikšminga informacija turi būti gauta iš tinkamo šaltinio ir tinkamai užfiksuota.“⁴³

- Įrodymų sąsajumas (liečiamumas):

BPK 20 straipsnio 3 dalis reglamentuoja vieną iš duomenims keliamų reikalavimų, jog jie būtų pripažinti įrodymais – jų liečiamumą – sąsają su įrodinėtiną aplinkybę(-ėmis), o būtent, įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie patvirtinta arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti.⁴⁴ Įstatymai tiesiogiai ir aiškiai nenurodo, kokios tai yra aplinkybės. Baudžiamojo proceso teisės literatūroje nurodoma, jog tai, kas turi būti įrodoma, kiekvienu atveju priklauso nuo konkrečios nagrinėjamos bylos. Visgi, tokius klausimus kaip, ar nusikalstama veika iš viso buvo padaryta, asmens kaltės ir bausmės nustatymas, baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas privalo spręsti, todėl kiekvienoje byloje reikšmingos yra šios aplinkybės: 1) veikos padarymo aplinkybės (vieta, laikas, būdas ir pan.); 2) trauktino baudžiamojon atsakomybėn asmens kaltumą patvirtinančios ar paneigiančios aplinkybės; 3) atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės; 4) aplinkybės, kurios turi būti vertinamos, skiriant bausmę ar poveikio priemonę; 5) aplinkybės, pagal kurias nustatomas nusikalstamos veikos padarytas žalos dydis ir kitos aplinkybės, turinčios reikšmės priimant teisėtą ir pagrįstą teismo sprendimą. Taip pat reikšminga ir tai, jog įrodymais gali būti ne tik duomenys, kurie tiesiogiai patvirtina ar paneigia reikšmingą aplinkybę, tačiau ir duomenys, kurie padeda nustatyti tarpinius faktus, patikrinti kitus duomenis, patvirtinti ar paneigti tiriamas versijas (*aut. pastaba* – netiesioginiai įrodymai).⁴⁵ Teismų praktikoje nuosekliai nurodoma, jog pagal BPK nei viena įrodymų rūšis neturi pranašumo prieš kitas, visi įrodymai turi būti vertinami bendra tvarka.⁴⁶ Taip pat pripažįstama ir tai, kad asmens kaltumas dėl nusikalstamos veikos padarymo nebūtinai turi būti įrodytas tik tiesioginiais įrodymais. Kaltė dėl nusikaltimo padarymo gali būti nustatoma ir remiantis netiesioginiais ar išvestiniais įrodymais, svarbu, kad jie atitiktų įstatymų keliamus reikalavimus ir sudarytų nuoseklų pagrindą, kuris patvirtintų kaltinime nurodytas aplinkybes.⁴⁷ LAT taip pat pabrėžia, jog tai, ar tam tikri duomenys gali

⁴³ Goda ir kt., *supra* note 32, 169-170.

⁴⁴ *Supra* note 2.

⁴⁵ Goda ir kt., *supra* note 32, 166.

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-23-697/2019.

patvirtinti ar paneigti bylai reikšmingas aplinkybės, galima spręsti ne tik teisiamajame posėdyje juos išnagrinėjus, tačiau ir vertinant proceso dalyvių prašymus dėl tam tikrų naujų, papildomų ar pakartotinių procesinių veiksmų atlikimo. Jeigu proceso dalyvių prašymai yra atmetami tinkamai pagrįsta teismo nutartimi, teismų praktikoje nelaikoma, kad tai yra baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas.⁴⁸ Tiek teismų praktikoje, tiek doktrinoje nėra išskiriama įrodymų sąsajumo, kaip įrodymams keliamo reikalavimo, probleminių aspektų, dėl kurių būtų atliekama platesnė šio reikalavimo turinio analizė.

- Įrodymų leistinumas. Nors įrodymų leistinumas darbe bus analizuojamas plačiau, tačiau aptariant įrodymams keliamų reikalavimų turinį, trumpai bus pristatomas ir įrodymų leistinumo turinys.

BPK 20 straipsnis nustato, jog įrodymais gali būti tik tokie duomenys, kurie gauti įstatymų nustatyta tvarka, teisėtais būdais ir kuriuos galima patikrinti atliekant BPK numatytus proceso veiksmus.⁴⁹ Visgi, ne visi baudžiamojo proceso metu surinkti duomenys gali būti laikomi įrodymais. Dažniausiai tai nutinka renkant ar naudojant duomenis, nesilaikant įrodymų leistinumo reikalavimo. Doktrinoje įrodymų leistinumas apibrėžiamas kaip atitinkamų baudžiamojo proceso nustatytų reikalavimų, keliamų įrodymams, visuma.⁵⁰ Įrodymais gali būti tik leistinumo reikalavimą atitinkantys duomenys, o būtent, juos renkant tik įstatymo numatytais atvejais, atliekant teisėtus veiksmus ir kurie atitinka duomenų patikimumo kriterijų. Įrodymų leistinumo reikalavimas neleidžia siekti nustatyti tiesos baudžiamajame procese bet kokiomis priemonėmis.⁵¹ EŽTT jau minėtame sprendime taip pat nurodo, jog viešu interesu negalima pateisinti įrodymų, kurie gauti ne pagal įstatymų nustatytą tvarką.⁵² Štai BPK komentare išvardijami atvejai, kada duomenys negali būti įrodymais – 1) pažeisti pagrindiniai proceso principai (asmens neliečiamybės, proporcingumo ir kt.); 2) duomenų rinkimo metu panaudotas smurtas, grasinimai ar kitokio pobūdžio neleistina prievarta; 3) atliktas proceso veiksmas, nesilaikant konkrečiam proceso veiksmui įstatymo keliamų reikalavimų; 4) atlikto proceso veiksmo rezultatai yra netinkamai fiksuoti.⁵³ Iš esmės, žvelgiant iš BPK 20 straipsnio perspektyvos, įrodymų leistinumo, kaip įrodymams keliamo reikalavimo, turinys susideda iš jų

⁴⁸ *Supra* note 3.

⁴⁹ *Supra* note 2.

⁵⁰ Audrius Juozapavičius, „Įrodymų leistinumas Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje: alternatyviosios sampratos pagrindai“ iš knygos „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys“ (Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas ir Lietuvos teismo ekspertizės centras, Vilnius, 2012), 97.

⁵¹ Goda ir kt., *supra* note 32, 167.

⁵² *Supra* note 42.

⁵³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras, (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003), 46.

gavimo atitikties įstatymų nustatyta tvarka ir jų gavimo būdo teisėtumo. Tačiau kaip ir buvo minėta anksčiau – siekiant užtikrinti asmeniui Konvencijos 6-ajame straipsnyje garantuojamą teisę į teisingą procesą, EŽTT laikosi nuomonės, jog teismo prerogatyva yra patikrinti, ar visas procesas, įskaitant būdą, kuriuo įrodymus buvo gautas, buvo teisingas.⁵⁴ Taigi, šiuo atveju iš įrodymų leistinumų aspektų gali būti kildinamas ir reikalavimas, kad visi įrodymai būtų ištirti teisme. Štai BPK 301 straipsnyje numatyta, jog teismas nuosprendį grindžia tik tais įrodymais, kurie buvo išnagrinėti teisiamejame posėdyje⁵⁵ (jame be kita ko išsprendžiamas ir įrodymų leistinumų klausimas).

Nors dominuojanti doktrina iš esmės nekritikuoja įrodymų leistinumų vertinimo modelio,⁵⁶ tačiau mokslinėje literatūroje diskutuojama, jog Lietuvoje pasirinktas įrodymų leistinumų išsprendimo modelis neviseškai atitinka reguliavimą bei pačios įrodymų leistinumų sampratos paskirtį. Audrius Juozapavičius ir Erika Leonaitė nurodo, jog Lietuvoje laikomasi duomenų pripažinimo įrodymais (įrodymų leistinumų sprendimo) reguliavimo modelio, kuris neužtikrina sąžiningo baudžiamojo proceso, neatitinka įrodymų leistinumų instituto esmės, rungimosi principo, kenkia proceso greitimui bei ekonomiškumui.⁵⁷ Iš BPK 20 straipsnio 2 dalies formuluotės, t. y., jog ar gauti duomenys laikytini įrodymais, kiekvienu atveju sprendžia teisėjas ar teismas, kurioje žinioje yra byla⁵⁸, nėra aiški tokio sprendimo tvarka ir įrodymų neleistinumų procesiniai padariniai. Nors neleistinų padarinių klausimas trumpai reglamentuojamas BPK 160¹ straipsnio 3 dalyje (neatidėliotinos kratos, kurios teisėtumas nebuvo patvirtintas, metu surinkti daiktai ar duomenys turi būti grąžinami, o kitomis procesinėmis prievartos priemonėmis gauti duomenys sunaikinami), tačiau nėra aiškus šios normos santykis su jau minėtąją BPK 20 straipsnio 2 dalies norma.⁵⁹ Kadangi įrodymų leistinumas, kaip įrodymams keliamas reikalavimas, yra pagrindinis šio darbo nagrinėjamo objektas, jis plačiau bus aptariamas kitame (1.2.) poskyryje.

- Trečia įrodymų savybė, išskiriama doktrinoje, yra įrodymų patikrinamumas ir patikimumas (tikrumas):

BPK 20 straipsnio 4 dalyje numatyta, jog „įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti šiame Kodekse numatytais proceso veiksmiais“⁶⁰. Kitaip tariant, įrodymais gali būti pripažįstami duomenys, kuriuos galima patikrinti, priešingu atveju

⁵⁴ *Supra* note 42.

⁵⁵ *Supra* note 2.

⁵⁶ Goda ir kt., *supra* note 32, 164-170.

⁵⁷ Juozapavičius ir Leonaitė, *supra* note 24.

⁵⁸ *Supra* note 2.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Supra* note 2.

jie negali būti pripažinti įrodymais. Literatūroje tai įvardijama kaip duomenų patikrinamumas – vienas iš įrodymams keliamų reikalavimų.⁶¹ LAT apibendrina, jog „spręsdamas, ar išnagrinėtus duomenis pripažinti įrodymais, teismas turi patikrinti, ar jų gavimo būdas neprieštarauja įstatyme nustatytiems reikalavimams ir ar jie patikrinti BPK nustatytais veiksmais.“⁶² Baudžiamojo proceso teisės vadovėlyje įrodymų patikrinamumo reikalavimas nedetalizuotas – nurodomi atvejai, kada duomenys negali būti įrodymais (anoniminiai pranešimai, gandai, kitokie samprotavimai, kurių informacijos šaltinis nėra žinomas, o taip pat ir pranešimai, raštai, nuomonės, spėjimai ir pan., kai jų šaltinis yra žinomas, tačiau pateiktos informacijos negalima patikrinti teisme nagrinėjant bylą). Taip pat, pateikiamos ir abstrakčios taisyklės, kuriomis remiantis galima patikrinti duomenų patikimumą – gauti duomenys gali būti įrodymais, kai tie duomenys sutampa jau su byloje esančiais duomenimis, taip pat būtina tikrinti šaltinio patikimumą, pavyzdžiui, asmens parodymai turi būti patikrinti atliekant BPK numatytus veiksmus – apklausiant asmenį, atliekant parodymų patikrinimą vietoje, skiriant specialistui užduotį ir kt.⁶³ Štai BPK komentare papildomai nurodoma, jog atitinkamas duomuo, gali būti nepripažintas įrodymu, vien dėl to, jog kiti su šiuo įrodymu (duomeniu) susiję įrodymai buvo gauti neteisėtais būdais, t. y., naudojant neteisėtus metodus apklausos metu, gauti parodymai neturės įrodomosios reikšmės. Visgi, tokios apklausos metu paaiškėjus kitiems įrodymų šaltiniams bei iš jų gavus konkrečius duomenis, jie gali būti panaudoti įrodinėjimo procese. Įrodymų patikrinamumo kontekste, siekiant teisingo bei sąžiningo proceso, ne ką mažiau svarbi yra ir kaltinamojo teisė apklausti liudytojus. Štai nors ir senoje, tačiau reikšmingoje EŽTT byloje *Delta prieš Prancūziją* išaiškinta, jog visi įrodymai turi būti pateikti kaltinamajam dalyvaujant viešame posėdyje, siekiant užtikrinti rungimosi principą. Tačiau ši taisyklė nėra absoliuti, t. y., norint naudoti liudytojų parodymus teisme, jie nebūtinai turi būti pateikti viešame teismo posėdyje. Paprastai kaltinamajam garantuojamas rungtyniškumo principas nėra pažeidžiamas, jeigu kaltinamajam yra suteikiama tinkama galimybė ginčyti liudytojų parodymus, dalyvauti jų apklausoje arba apklausti jį vėlesniame etape, nei buvo vykdoma jo apklausa.⁶⁴ Šios taisyklės iš esmės laikomasi ir naujesnėje EŽTT praktikoje.⁶⁵ Šiuo aspektu didesnė problema teismams kyla tuomet, kai teismo apkaltinamasis nuosprendis grindžiamas tik asmenų parodymais, o kaltinamasis dėl objektyvių priežasčių negalėjo įgyvendinti jam BPK garantuojamų teisių. LAT, remdamasis EŽTT praktika, apibendrina, jog

⁶¹ Goda ir kt., *supra note* 32, 169.

⁶² *Supra note* 3.

⁶³ Goda ir kt., *supra note* 32, 169.

⁶⁴ *Delta v. France*, no. 11444/85, European Court of Human Rights, judgment of December 19, 1990, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57647%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57647%22]}).

⁶⁵ *Schatschaschwili v. Germany*, no. 9145/10, European Court of Human Rights, judgment of December 15, 2015, [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:\[%22001-159566%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-159566%22]}).

tokiu būdu nustatytas asmens kaltumas neatitiktų Konvencijos 6 straipsnio bei BPK 45 ir 301 straipsnio nuostatų.⁶⁶ Visgi, vėlesnė EŽTT praktika suformuota taip, kad net nesuteikus teisės gynybai patikrinti, t. y., užduoti klausimus kaltinimo liudytojams, pastarųjų parodymais galima remtis ir Konvencijos 6 straipsnis nėra pažeidžiamas, jei laikomasi tam tikrų reikalavimų. Tokiu atveju teismas turi išnagrinėti, ar buvo rimta priežastis neatvykti liudytojui ir pripažinti neatvykusio liudytojo nepatikrintus parodymus, kaip įrodymus, ar nedalyvaujančio liudytojo parodymai buvo vienintelis arba lemiamas kaltinamojo nuteisimo pagrindas, ar buvo pakankamai atsveriančių veiksnių, įskaitant tvirtas procedūrines garantijas, siekiant kompensuoti gynybos kliūtis, atsiradusias dėl nepatikrintų įrodymų ir užtikrinti, kad visas teismo procesas būtų teisingas (*Al-Khawaja ir Tehery prieš Jungtinę Karalystę*⁶⁷, *Šatašvili prieš Vokietiją*⁶⁸).

Kartais, analizuojant įrodymų patikimumo kriterijų, literatūroje išskiriama pozicija, jog teisinis draudimas naudoti nepatikimus ir nesusijusius įrodymus nėra reikalingas. Nedetalizuojant priežasčių, dėl kurios įrodymai yra nepatikimi (nežinoma informacijos kilmė, proceso formos pažeidimas, žmogiškoji klaida ir kt.), jų naudojimui trukdo pagrindinis baudžiamojo proceso tikslas – materialiosios teisės požiūriu teisingo nuosprendžio priėmimas: nepatikimais įrodymais negali būti nustatyta tiesa, o dėl šios priežasties negali būti teisingai kvalifikuojama nusikalstama veika ir išspręsta kiti reikšmingi materialiosios teisės klausimai. Įrodymų patikimumą šiuo atveju teismas įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą ir nustatęs, jog įrodymai nepatikimi, juos atmeta. Nepatikimų įrodymų pašalinimas iš įrodinėjimo proceso yra ne dėl teisinio draudimo, o dėl duomenų objektyvaus negalėjimo būti įrodymais.⁶⁹

1.2. Įrodymų leistinumo turinys

Prieš pradedant analizuoti leistinumo, kaip įrodymams keliamo reikalavimo, turinį, tikslinga pristatyti šio reikalavimo svarbą. Štai, Audrius Juozapavičiaus bei Erikos Leonaitės teigimu, įrodymams keliamas leistinumo reikalavimas užtikrina rungimosi principą, proceso sąžiningumą bei teisinės valstybės principą.⁷⁰ Taip pat, EŽTT sprendimuose įrodymų leistinumo kontekste neretai akcentuota Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtinta teisė į teisingą bylos nagrinėjimą, pavyzdžiui, *Jalloh prieš Vokietiją*⁷¹ ar *Ramanauskas prieš Lietuvą*.⁷² O LAT

⁶⁶ *Supra* note 3.

⁶⁷ *Al-Khawaja and Tehery v. The United Kingdom*, nos. 26766/05 and 22228/06, European Court of Human Rights, judgment of December 15, 2011, [https://hudoc.echr.coe.int/#/%22itemid%22:\[%22001-108072%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#/%22itemid%22:[%22001-108072%22]).

⁶⁸ *Supra* note 65.

⁶⁹ Juozapavičius, *supra* note 50, 109.

⁷⁰ Juozapavičius ir Leonaitė, *supra* note 24.

⁷¹ *Jalloh v. Germany*, no. 54810/00, European Court of Human Rights, judgment of July 11, 2006, [https://hudoc.echr.coe.int/fre#/%22fulltext%22:\[%22Jalloh%22\],%22itemid%22:\[%22001-76307%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#/%22fulltext%22:[%22Jalloh%22],%22itemid%22:[%22001-76307%22]).

⁷² *Supra* note 42.

apibendrina, jog gauti duomenys negali būti laikomi įrodymais dėl leistinumų reikalavimo pažeidimo, jei atliekant įstatyme nustatytus veiksmus buvo nepagrįstai suvaržytos žmogaus teisės, pažeisti proceso principai ar konkretus proceso veiksmas buvo atliktas tiksliai nesilaikant tam veiksmui atlikti numatytų pagrindinių taisyklių.⁷³

Įrodymų leistinumų kriterijus įpareigoja laikytis, visų pirma, formalių reikalavimų, kurie paprastai numatyti įstatymuose, renkant ir vertinant įrodymus. Laikomasi pozicijos, jog įrodymai yra leistini, jeigu atitinka šiuos kriterijus: 1) kai duomenys surinkti teisės aktuose numatyta tvarka <...> 2) turi būti žinoma informacijos kilmė ir tą informaciją galima patikrinti; 3) turi būti laikomasi specifinių įrodymų rinkimo ir fiksavimo taisyklių, kurios garantuotų informacijos tikrumą bei išsamumą, o įrodymus turi rinkti tam įgaliojotas subjektas. „Duomenų gavimas teisėtais būdais“⁷⁴ (BPK 20 straipsnio 4 dalis) taip pat yra neatsiejama įrodymų leistinumų, kaip įrodymams keliamo reikalavimo dalis, tačiau šis kriterijus bus aptartas plačiau 1.2.2. poskyryje.

Prieš pradedant analizuoti įrodymų leistinumų reikalavimus, kurių laikomasi nacionalinių teismų praktikoje aiškinant ir taikant galiojančią teisę, būtina pažymėti, jog kai kurie autoriai, pavyzdžiui, Audrius Juozapavičius bei Erika Leonaitė, aptardami procedūrinius įrodymų leistinumų aspektus, kritiškai vertina dabartinį įrodymų vertinimo proceso teisinį reguliavimą, t. y., nurodo, jog bylą nagrinėjantis teismas įrodymų leistinumų klausimą sprendžia priimdamas nuosprendį ir taip formuoja savo vidinį įsitikinimą potencialiai neleistiniais įrodymais.⁷⁵ Taip pat, literatūroje kartais teigiama, kad leistinumų kriterijus būdingas ne patiems įrodymams, o veiklai, kuria atliekant įrodymai buvo surinkti, pavyzdžiui, vieni įrodymai gali būti neleistini kaltinimui, tačiau leistini gynybai ir kt.⁷⁶

Išanalizavus skirtingą leistinumų vertinimo praktiką kai kuriose Europos valstybėse, Audrius Juozapavičius ir Erika Leonaitė pateikia įrodymų leistinumų vertinimo modelius. Pirmiausia, išskiriamos dvi pagrindinės valstybių grupės įrodymų leistinumų vertinimo kontekste: pirmoji – valstybės, kuriose neleistini įrodymai pripažįstami niekiniais ir antroji, kuriose galioja neleistinų įrodymų vertinimo ar naudojimo draudimas. Pavyzdžiui, Prancūzija priskiriama pirmajai grupei, kur neleistinus įrodymus pripažįsta niekiniais, o ši procedūra atliekama dar ikiteisminio tyrimo stadijoje, kur proceso dalyvių prašymus, susijusius su įrodymų leistinumu, sprendžia atskira apeliacinės instancijos teismo teisėjų sudaryta tyrimo

⁷³ *Supra* note 3.

⁷⁴ *Supra* note 2.

⁷⁵ Juozapavičius ir Leonaitė, *supra* note 24.

⁷⁶ Juozapavičius ir Leonaitė, *supra* note 24.

kolegija. Antrajai grupei priklauso kai kurios kontinentinės teisės tradicijos valstybės, kurios neturi specialios procedūros, išsprendžiančios įrodymų leistinumą klausimą, o teisėjas nėra fiziškai atskiriamas nuo neleistinų įrodymų; jis tik turi pareigą tokius įrodymus ignoruoti ir nesiremti formuojant savo vidinį įsitikinimą bei priimant procesinį sprendimą. Ši grupė dar išskiriama į dvi atskiras grupes, pirmosios atveju – prieš atliekant įrodymų tyrimą yra sprendžiamas įrodymų leistinumą klausimas, antrosios – įrodymų leistinumą klausimas išsprendžiamas priimant galutinį procesinį sprendimą.⁷⁷ Lietuvoje, kaip matyti pagal BPK 20 straipsnio nuostatas, įrodymų leistinumą klausimas paliekamas spręsti bylą nagrinėjančiam teismui. Pastarųjų autorių požiūriu Lietuvoje įtvirtintas įrodymų leistinumą klausimo išsprendimo modelis (atlikus įrodymų tyrimą, teismui išėjus į pasitarimų kambarį ir motyvuojant savo išvadas procesiniame sprendime) kelia abejonių dėl toliau nurodomų priežasčių: teismas, perskaitydamas, apžiūrėdamas ir pan. įrodymų leistinumą reikalavimo neatitinkančius duomenis, jau analizuoja šiuos duomenis ir taip potencialiai neleistinais įrodymais formuoja savo vidinį įsitikinimą; antra, pažeidžiamas rungtyniškumo principas, nes baigus ikiteisminį tyrimą, prokuroras perduoda visą ikiteisminio tyrimo medžiagą, tame tarpe ir galimai leistinumą reikalavimo neatitinkančius duomenis (įrodymus) ir taip su jais susipažįsta teismas, o kai įrodymus teismui nori pateikti gynyba, teismas vertina, ar tokie duomenys atitinka leistinumą reikalavimą, dėl šios priežasties pažeidžiama kaltinimo palaikančio ir gynybos lygybė; trečia, kai gaunant duomenis buvo pažeista asmens atitinkama teisė, analizuojant tokius duomenis, pakartotinai daromas asmens teisės pažeidimas; ketvirta, tiriant neleistinus įrodymus, kuriais vėliau nebus remiamasi, aukojamas proceso greitumas ir ekonomiškumas.⁷⁸

Autoriai pateikia ir jau minėto – neleistinų įrodymų pašalinimo modelio besilaikančių valstybių praktiką leistinumą reikalavimo neatitinkančių įrodymų atžvilgiu. Pavyzdžiui, Prancūzijoje ar Graikijoje įrodymų leistinumą klausimai išsprendžiami specialiosios kolegijos ikiteisminio tyrimo stadijoje prokuroro ar proceso šalių iniciatyva; Kroatijoje ikiteisminio tyrimo metu neleistinus įrodymus pašalina teisėjas nedelsiant arba ne vėliau kaip per tris dienas, kai apie juos sužino ir kt.⁷⁹ Iš esmės negalima nesutikti su autorių išsakytu kritika dabartiniam įrodymų leistinumą modeliui Lietuvoje. Nors teismai įrodymus vertina laisvai, t. y., nesuteikiant jiems pirmenybės, nelyginant jų kokybės ir pan., tačiau nagrinėjant visus įrodymus, tame tarpe ir leistinumą reikalavimo neatitinkančius įrodymus, neabejotinai jie gali formuoti teisėjo vidinį įsitikinimą, yra aukojami ekonomiškumo ir greitumo principai bei

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ *Ibid.*

gilinami padarytų pažeidimų padariniai. Tokios pozicijos laikosi ir kiti mokslininkai, pavyzdžiui, R. Žibaitė-Neliubšienė, kuri siūlo įrodymų leistinumą klausimą išspręsti pabaigus ikiteisminį tyrimą, bylos parengimo nagrinėti teisme etape.⁸⁰ Autoriaus nuomone įrodymų leistinumą klausimai turėtų būti išspręsti prieš pradėdant bylą nagrinėti teisme, pavyzdžiui baigiant ikiteisminį tyrimą ir prieš perduodant kaltinamąjį aktą su visa ikiteisminio tyrimo medžiaga, ji turėtų būti patikrinta ikiteisminio tyrimo teisėjo, kuris išspręstų įrodymų leistinumą klausimus.

Tačiau ir esant dabartiniam leistinumą vertinimo modeliui, doktrinoje išskiriami sąlyginai atskiri leistinumą suvokimo ir atitinkamai vertinimo būdai.

Aukščiau minėtieji įrodymų leistinumą reikalavimo kriterijai Audriaus Juozapavičiaus vertinimu priskirtini tradicinei įrodymų leistinumą reikalavimų sampratai. Minimas autorius taip pat išskiria ir „alternatyviąją“ įrodymų leistinumą sampratą – įrodymų leistinumą kaip įrodymų rinkimo leistinumą ir įrodymų naudojimo neleistinumą. Įrodymų rinkimas tapatinamas su įrodymų gavimu, kurių leistinumą reikalavimas apibrėžiamas kaip teisės normomis numatytos teisės subjektų leistino (teisėto) veikimo ribos, renkant (gaunant) duomenis (įrodymus), o duomenų (įrodymų) naudojimo neleistinumą įvardijamas kaip teisinis draudimas naudoti atitinkamus duomenis kaip įrodymus baudžiamajame procese, t. y., juos analizuoti, vertinti, formuoti teismui savo įsitikinimą, grįsti procesinius sprendimus.⁸¹ Aptariamo įrodymų rinkimo (ne)leistinumą kontekste, pažymėtina, jog valstybės institucijų ar pareigūnų elgesio (veikimo) neteisėtumas gali pasireikšti dvejais aspektais, t. y., veikiant be įstatymo pagrindo (įstatyme nenumatytu būdu) arba pažeidžiant šių subjektų veiklą reglamentuojančias įstatymų normas (pažeidžiant įstatyme nustatytą duomenų gavimo tvarką). Tačiau, kaip jau minėta pirmiau, valstybės institucijoms ar pareigūnams taikomas principas „visa, kas nėra leidžiama, yra draudžiama“ pagal nacionalinių teismų praktiką nėra absoliutus. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog tais atvejais, kai valstybės institucijos ar pareigūnai veikia be įstatymo pagrindo, duomenų nepripažinimo įrodymais pagrindas yra formalus – ar buvo pažeistos kokios nors teisės, laisvės ar teisėti interesai, nedaro jokios įtakos. O duomenų rinkimo tvarkos pažeidimas, savaime dar nereiškia, jog tokie duomenys negali būti nepripažinti įrodymais – tokiais atvejais duomenys nepripažįstami įrodymais ne dėl to, kad buvo pažeista norminė tvarka (formalus pagrindas), bet kad įrodymai buvo nepatikimi ar buvo pažeistos kaltinamojo teisės (materialusis pagrindas). Duomenų gavimo tvarkos pažeidimas yra susietas su BPK esminio pažeidimo samprata – nepatikimais duomenimis negalima nustatyti tiesos

⁸⁰ Neliubšienė *supra* note 12, 84.

⁸¹ Juozapavičius, *supra* note 23, 93-94.

baudžiamajame procese, kuri yra būtina, o įstatymų garantuotų kaltinamojo teisių suvaržymas laikomas esminiu BPK pažeidimu.⁸² Iš to galima daryti išvadą, jog neteisėtai surinktus duomenis (įrodymus) galima naudoti, jeigu jie padeda nustatyti tiesą baudžiamajame procese ir juos gaunant nebuvo suvaržytos kaltinamojo teisės (nėra esminio BPK pažeidimo).

Toliau, kalbant apie duomenų (įrodymų) naudojimo (ne)leistinumą, Audrius Juozapavičius apibendrina, jog įrodymai baudžiamajame procese privalo būti renkami tik teisėtai, tačiau išimtiniais atvejais ar esant svarbiems tikslams, gautus įrodymus pažeidžiant teisę galima naudoti. Taip pat pateikia du draudimo naudoti įrodymus, gautus pažeidžiant teisę, aspektus. Pirmasis (formalusis), reiškia, kad draudžiama naudoti tuos įrodymus, pažeidžiant teisę, kuriuos naudodamas teismas ar kitas subjektas pats pažeistų teisę ir antrasis (materialusis) nustato, kad įrodymų naudojimo neleistinumas taikytinas tais atvejais, kai tai numato pats įstatymas, pavyzdžiui, BPK 160¹ straipsnio 3 dalis).⁸³

Apibendrinant, pritartina išvadai, kad visgi, duomenų rinkimo leistinumą pažeidimas (žmogiškoji klaida, proceso formos pažeidimas, neaiški informacijos kilmė ir kt.) įrodymų naudojimo kontekste gali būti pateisinami, siekiant nustatyti tiesą baudžiamajame procese. Ar duomenys patikimi, kiekvienu atveju sprendžia teismas (laisvas įrodymų vertinimo principas).⁸⁴

1.2.1. Įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys

Plačiau vertinant BPK pateiktą įrodymų leistinumą sąvoką, atkreiptinas dėmesys į BPK 20 straipsnio 1 dalį, kur nurodoma, jog „įrodymai baudžiamajame procese yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys“⁸⁵. Manytina, kad ši norma siejasi ir su konstituciniu teisinės valstybės principu, kurio esmė yra tai, jog valdžios laisvę riboja teisė, kurios privalo laikytis visi teisiųjų santykių subjektai, neišskiriant teisėkūros subjektų.⁸⁶ KT nutarimuose taip pat yra nurodęs, kad „demokratinėje teisinėje valstybėje pareigūnai ir institucijos turi vadovautis įstatymu ir teise“⁸⁷. Tai įpareigoja ne tik Konstitucija, tačiau ir tarptautinės teisės aktai. Štai pavyzdžiui, Konvencijos 8 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatyta, jog kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo

⁸² Juozapavičius, *supra* note 23, 58-59.

⁸³ *Ibid*, 135.

⁸⁴ *Ibid*, 222.

⁸⁵ *Supra* note 2.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas byloje Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03, „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas byloje Nr. 3/99-5/99, „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

slaptumas, o valdžios pareigūnai neturi teisės kištis į naudojimąsi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų numatytus atvejus.⁸⁸ Doktrinoje, sistemiškai aiškinant Konstituciją, tarptautines sutartis, ES teisę, BPK 4 straipsnio nuostatas bei teismų praktiką, daroma išvada, jog baudžiamojo proceso teisės šaltiniais laikytini Konstitucija, Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys, ES teisės aktai, įstatymai, jau minėtieji norminiai aktai, kurie nurodyti pačiame BPK, o taip pat ir Vyriausybės nutarimai, Generalinio prokuroro, ministrų įsakymai, kitų ministerijų ir institucijų priimami poįstatyminiai norminiai aktai bei nacionalinių, tarptautinių ES teismų praktika. Rekomendacinio (neprivalomojo) pobūdžio teisės aktai ir teisės doktrina gali būti laikomi vis svarbesniais baudžiamojo proceso teisės normų aiškinimo šaltiniais. Literatūroje jie dažnai vadinami neprivalomaisiais arba antriniais baudžiamojo proceso teisės šaltiniais.⁸⁹ LAT apžvalgoje yra nurodyta, jog pagrindinis įstatymas, nustatantis duomenų, galinčiais būti įrodymais gavimo tvarką, yra BPK.⁹⁰ Taip pat duomenys apie asmens galimai padarytą ar daromą nusikalstamą veiką gali būti renkami ir dar nepradėjus ikiteisminio tyrimo, t. y., kriminalinės žvalgybos metu, šiuo atveju duomenys renkami pagal KŽĮ. Pagal teismų praktiką taip pat pripažįstama, kad duomenų rinkimas nėra apribotas tik BPK ir KŽĮ. Duomenys gali būti pripažinti įrodymais, jei jie buvo surinkti ir pagal teisėsaugos institucijų organizaciją ir veiklą reglamentuojančius įstatymus (Policijos veiklos, Valstybės saugumo departamento, Specialiųjų tyrimo tarnybos, Prokuratūros, advokatūros ir kt.), tačiau pradėjus ikiteisminį tyrimą, duomenys apie galimai padarytą nusikalstamą veiką (ją padariusius asmenis ar kitas aplinkybes, turinčias reikšmės teisingai išspręsti bylai) renkami tik BPK nustatyta tvarka. Kitų įstatymų nustatyta tvarka gali būti tik ieškoma duomenų šaltinių, kuriuos nustačius, atliekami BPK numatyti proceso veiksmai.⁹¹

Taigi nors ir BPK numatyta, jog įrodymais pripažįstami duomenys, kurie gauti įstatymų nustatyta tvarka, tačiau ši norma praktikoje aiškinama plečiamai – teismų praktikoje pastebima, kai tam tikri duomenys yra gaunami ne įstatymų, bet ir žemesnės teisinės galios aktų nustatyta tvarka, pavyzdžiui, Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymu patvirtintos patrulių veiklos instrukcijos, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos direktoriaus įsakymu patvirtintų Ūkinės finansinės veiklos objektų tyrimo bei specialisto išvados pateikimo taisyklių ir kt. Tokiais atvejais svarbu, jog žemesnės galios teisės aktai būtų priimti vadovaujantis įstatymu.⁹²

⁸⁸ *Supra* note 9.

⁸⁹ Ažubalytė R., Jurka R. ir Zajančauskienė J., *Baudžiamojo proceso teisė bendroji dalis*, (Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2016), 58-59.

⁹⁰ *Supra* note 3.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-1-788/2024.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-6-1073/2020.

Taip pat verta paminėti, jog duomenys apie asmens galimai padarytą nusikalstamą veiką gali būti renkami ir pagal užsienio valstybės teisės aktus. Tarptautinį elementą turinčiose baudžiamosiose bylose, siekiant išsamiai ir operatyviai atskleisti nusikalstamą veiką, ją padariusius asmenis bei kitas bylai reikšmingas aplinkybes, neišvengiamai susiduriama su teisinės pagalbos poreikiu iš kitos užsienio valstybės. Nors ir moksliniuose straipsniuose keliama klausimai, susiję su užsienio šalyje surinktais duomenimis įrodymų leistinum kontekste, pavyzdžiui, dėl tiesioginio įrodymų rinkimo užsienio šalyje ar perduotų įrodymų leistinum nacionalinėje teisėje⁹³, tačiau teismai užsienio šalyse surinktus duomenis paprastai vertina kaip leistinus įrodymus. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog tarptautinis bendradarbiavimas yra paremtas abipusio pripažinimo principu, o būtent, taikant šį principą, renkant bei perduodant duomenis tarptautinio bendradarbiavimo pagrindu siekiama, jog vienoje valstybėje surinkti ir kitai valstybei perduoti duomenys būti vertinami taip pat, kaip jie būtų surinkti pagal duomenis gavusios valstybės teisės aktus. Vadovaujantis BPK 20 straipsniu, įrodymais pripažįstami ir duomenys, kurie buvo gauti pagal Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotų sutarčių nustatytą tvarką. Jei duomenys išnagrinėti teisiamajame posėdyje, teismas gali jais grįžti savo išvadas kartu su kitais bylos įrodymais (BPK 301 straipsnis).⁹⁴

Kalbant apie poįstatyminius aktus, daugiausiai baudžiamajame procese remiamasi Generalinio prokuroro įsakymais patvirtintomis rekomendacijomis⁹⁵. Štai prokuratūros įstatymo 16 straipsnio 2 dalyje nurodyta, jog generalinio prokuroro įsakymu patvirtintomis rekomendacijos prokurorams ir pareigūnams yra privalomos.⁹⁶ Vadovaujantis šiais poįstatyminiais norminiais aktais būtinybė pabrėžiama ir pačiose generalinio prokuroro įsakymuose, kuriais patvirtinamos konkrečios rekomendacijos. Teismų praktikoje taip pat randama pavyzdžių, kai sprendžiant duomenų gavimo tvarkos laikymosi klausimą yra remiamasi generalinio prokuroro rekomendacijomis.⁹⁷

Visgi, tokios įstatymo leidėjo ir teismų pozicijos – pripažinimo, kad duomenys gali būti renkami ne tik BPK nustatyta tvarka (išplėstas baudžiamojo proceso šaltinių sąrašas) – laikymasis yra kritikuojamas kai kurių mokslininkų darbuose. Taigi, Remigijus Merkevičius,

⁹³ Raimundas Jurka, „*Tarptautinis bendradarbiavimas baudžiamajame procese: įrodymai ir jų priimtinumas Europos Sąjungoje*“, iš knygos „Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)“, Egidijus Kurapka ir kt., (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 124.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2021.

⁹⁵ „Generalinio prokuroro rekomendacijos“, žiūrėta 2025 m. vasario 16 d., <https://www.prokuraturos.lt/lt/teisine-informacija/prokuraturos-teises-aktai/generalinio-prokuroro-rekomendacijos/74>.

⁹⁶ „Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 81-1514, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5956/asr>.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-119-719/2024, Nr. 2K-64-387-2023, Nr. 2K-77-1073/2020.

nagrinėdamas Generalinio prokuroro įsakymu patvirtintų rekomendacijų teisinį statusą ir jų naudojimą baudžiamajame procese, pabrėžia, jog teisinėje valstybėje baudžiamieji procesiniai santykiai turėtų būti reglamentuoti įstatymais, o ne generalinio prokuroro įsakymų patvirtintomis rekomendacijomis, kurios prilyginamos poįstatyminiams teisės aktams. R. Merkevičius teigia, kad generalinio prokuroro įsakymu patvirtintos rekomendacijos dažnai neatitinka Konstitucijos keliamų reikalavimų įstatymui tiek formos, tiek turinio prasme⁹⁸. R. Merkevičius daro išvadą, jog prokurorų ar ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai ir sprendimai bus teisėti tada, kai jie atitiks generalinio prokuroro rekomendacijas⁹⁹, tačiau tiek baudžiamojo proceso dalyviams, tiek teismui, Generalinio prokuroro rekomendacijos neturi būti privalomos. Linas Belevičius iškėlė problemą, jog Generalinio prokuroro rekomendacijomis išplečiamos BPK numatytų procesinės prievartos priemonių ribos daugiau, nei tai daryti leidžia pats proceso įstatymas. Pristatęs ir P. Ancelio poziciją, jog rekomendacijomis išplėstas neviešų veiksmų traktavimas peržengia įstatymo įgyvendinamojo teisės akto ribas, nes sukuria BPK normomis nereglamentuojamą naują žmogaus teisių ir laisvių varžymo tvarką, L. Belevičius daro išvadą, jog šiuo aspektu įsigali neteisinga praktika, reglamentuojant slaptuosius tyrimo metodus ne įstatymais, o įstatymą įgyvendinamaisiais teisės aktais, kuriais gali būti nustatomas reglamentavimas, neatitinkantis BPK normų.¹⁰⁰ Iš dalies sutiktina su šiomis autorių pozicijomis. Įtvirtinant generalinio prokuroro rekomendacijų privalomumą prokurorams bei ikiteisminio tyrimo pareigūnams ir taip pereinant prie išplėstojo BP šaltinių sąrašo, nukrypstama nuo vieno iš įrodymams keliamo reikalavimo – jų gavimo įstatymų nustatyta tvarka. Todėl dabartinė teismų praktika gali būti laikoma neatitinkančia įrodymų leistinumą sampratos įtvirtintos BPK. Kita vertus, visų BP santykių išsamiai įstatymais sureguliuoti neįmanoma, įstatymo spragas tam tikrais atvejais galėtų arba net turėtų pildyti teismų praktika, ypač jei tai daroma siekiant užtikrinti proceso dalyvių teises.¹⁰¹ Plačiau įstatymo ir jo kokybės problema, vertinant įrodymų leistinumą, bus nagrinėjama toliau.

Grįžtant prie duomenų gavimo įstatymo nustatyta tvarka, teismams, vertinant pareigūnų veiksmų, renkant ir naudojant duomenis, teisėtumo klausimą, vis tiek išlieka privalomos teismų praktikoje suformuotos taisyklės, taikytinos priklausomai nuo to, kas renka

⁹⁸ Remigijus Merkevičius, „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika“, *Teisė*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, Nr. 88, 86.

⁹⁹ *Ibid*, p. 84.

¹⁰⁰ Linas Belevičius, „*Procesinių prievartos priemonių teisėtumo ir jų taikymo metu gautų įrodymų leistinumą probleminiai aspektai*“, iš knygos „Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)“, Egidijus Kurapka ir kt., (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 341-342.

¹⁰¹ Rima Ažubalytė, „*Baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas*“, iš knygos „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys“, (Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas ir Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2012), 28-29.

duomenis. Kaip jau buvo minėta anksčiau, tais atvejais, kai duomenis surenka valstybės institucijos ar pareigūnai (ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas), būtina patikrinti, ar jie gauti įstatyme nustatytu būdu – (galioja principas „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“) ir ar nebuvo pažeista atitinkamame įstatyme nustatyta duomenų gavimo tvarka. Tai ypač svarbu atvejais, kai duomenys renkami taikant procesines prievartos priemones. Tokiais atvejais svarbu laikytis ne tik konkrečios tvarkos, bet ir teisės principų (pavyzdžiui, BPK 11 straipsnis ir kt.). Kuomet renkami duomenys slaptomis priemonėmis apie rengiamą, daromą, padarytą nusikalstamą veiką, įsiterpiančiam į asmens teisės (teisė į privatų ir šeimos gyvenimą, būsto neliečiamumą, susirašinėjimo slaptumą ir kt.), tai kad asmuo nepatirtų savavališko minėtų teisių suvaržymo, jos gali būti skiriamos tik įstatyme nustatytais pagrindais, laikantis įstatyme nustatytos tvarkos ir tik teismo motyvuotu sprendimu, atsižvelgiant į proporcingumo principą.¹⁰² Priešingu atveju – gauti duomenys paprastai nepripažįstami įrodymais.

Skirtingai nei ikiteisminio tyrimo pareigūnai, baudžiamajame procese, kai duomenis renka ir vėliau pateikia privatūs asmenys, jie tiesiogiai nėra saistomi baudžiamojo proceso įstatymo nustatyta tvarka, nebent duomenys būtų renkami įstatymų draudžiamu būdu.

Teismų praktikoje ir doktrinoje paprastai pripažįstama, kad principas „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“ nėra taikomas duomenims, kurie surenkami nedalyvaujant ikiteisminio tyrimo institucijoms, t. y., duomenis renkant privatiems asmenims, o tai reiškia, kad analizuojama BPK 20 straipsnio 1 dalies norma nėra taikoma asmenų (nukentėjusiojo, įtariamojo, kaltinamojo ar kt.) pateiktiems duomenimis. Tokiu atveju bylą nagrinėjantis teismas turi patikrinti, ar duomenys gauti tiesiogiai įstatyme neuždraustu būdu (principas „galima tai, kas neuždrausta įstatyme“). LAT praktikoje gana nuosekliai nurodoma, kad privačių asmenų pateikti duomenys įrodymais nepripažįstami atvejais, kuomet jie gauti įstatyme tiesiogiai draudžiamu būdu.¹⁰³ Teismas sprendamas, ar privataus asmens pateikti garso ar vaizdo įrašai laikytini įrodymais, turi įvertinti, ar pateikti duomenys atitinka visus BPK 20 straipsnio numatytus įrodymams keliamus reikalavimus ir patvirtinti jų patikimumą. Verta paminėti, jog teismas, vertindamas iš privataus asmens gautus jo surinktus duomenis, turi atsižvelgti į tokių duomenų rinkimo aplinkybes.¹⁰⁴ Štai teismai, vertindami asmenų pateiktus savo bei kaltininko pokalbių įrašus ar kitus savo paties įstatymo neuždraustu būdu surinktus duomenis, patvirtinančius kaltininko nusikalstamą veiką, atkreipia ir į galimai padarytos nusikalstamos

¹⁰² *Supra* note 92.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63-511-2021.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-495/2023.

veikos kategoriją, o būtent, latentiskų nusikalstamų veikų padarymo atvejais (smurto artimoje aplinkoje, žmogaus seksualinio apsisprendimo), kur dažniausiai vyksta tik dviejų asmenų – nukentėjusiojo ir kaltininko akivaizdoje. Nuo šių nusikalstamų veikų nukentėję asmenys dėl tam tikrų priežasčių bijo arba vengia kreiptis į teisėsaugos institucijas pagalbos, kadangi neturi jų pareiškimus patvirtinančių duomenų, o ir tokių duomenų rinkimas teisėsaugos institucijoms yra itin komplikuoatas. Dėl šių priežasčių, nukentėjusiajam slapta renkant ir pateikiant duomenis tokiu būdu, teismai paprastai nelaiko, jog yra neproporcingai suvaržoma kaltininko teisės į privatų gyvenimą, kurios garantuojamos Konstitucijos 20 straipsnyje, Konvencijos 8 straipsnyje ir BPK 44 straipsnio 9 dalyje.¹⁰⁵

Visgi, priklausomai nuo aplinkybių, duomenis, surinktus privačių asmenų, teismai vertina kritiškai. Pavyzdžiui, kasaciniame teisme keltas klausimas dėl privataus asmens atliktų „apklausos“, darant garso įrašą, kuri buvo padaryta dar nepradėjus ikiteisminio tyrimo, leistinumą vertinimo. Šioje byloje nukentėjusiojo moksleivio nuo smurto mokykloje tėvas po įvykio nuvyko į mokyklą, kur įrašė savo pokalbius su asmenimis, kurie vėliau tapo kaltinamuoju ir liudytojais. Pateiktų garso įrašų teismas nepripažino įrodymais, motyvuodamas tuo, kad įrašo teisėtumas negali būti grindžiamas BPK nuostatomis, nes jis padarytas dar nepradėjus ikiteisminio tyrimo taip pat akcentuodamas tai, kad BPK 158 straipsnyje numatyti veiksmai gali būti atliekami esant ikiteisminio tyrimo teismo leidimui (sankcijai), o jame esantys duomenys galėjo būti fiksuojami atliekant kitus BPK numatytus veiksmus – asmenų apklausą.¹⁰⁶

Teismų praktikoje išskiriami ir kiti įrodymų leistinumą reikalavimai, kai duomenys yra renkami privačių asmenų: kiekvienu atveju, teismas, vertindamas iš privataus asmens gautus jo surinktus duomenis, turi atsižvelgti į duomenų rinkimo aplinkybes¹⁰⁷; kai privatus asmuo rinkdamas duomenis slaptomis priemonėmis yra kontroliuojamas teisėsaugos pareigūnų ar kitaip yra jų žinioje, veiksmai turi būti atliekami pagal BPK¹⁰⁸; privačiam asmeniui renkant duomenis slaptomis priemonėmis, draudžiama kurstyti ar provokuoti daryti nusikalstamą veiką.¹⁰⁹ Privačių asmenų, kontroliuojamų valstybės veiksmai plačiau bus analizuojami aptariant įrodymus, gautus neviešo pobūdžio veiksmais bei vertinant draudimo provokuoti, renkant duomenis neviešo pobūdžio veiksmais, turinį.

¹⁰⁵ *Supra* note 103.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-68/2014.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205-719/2021.

¹⁰⁸ *Supra* note 18.

¹⁰⁹ *Supra* note 104.

1.2.2. Duomenų gavimas teisėtais būdais

BPK 20 straipsnio 4 dalyje numatytas reikalavimas „tik teisėtais būdais gauti duomenys“¹¹⁰ yra antroji įrodymų leistinumo, kaip įrodymams keliamo reikalavimo, sudedamoji dalis.¹¹¹ Doktrinoje kiek plačiau pateikiama pastarojo reikalavimo aiškinimas, nesusiejant jo su atitiktimi teisės aktų nustatytai tvarkai, trumpai nurodant atvejus, kai surinkti duomenys negali būti įrodymais: 1) pažeisti tokie proceso principai kaip asmens neliečiamybės, proporcingumo ar pan.; 2) gaunant duomenis panaudojamas smurtas, grasinimai ar kitokia neleistina prievarta; 3) proceso veiksmas atliktas nesilaikant tam veiksmus atlikti nustatytos tvarkos, pavyzdžiui, veiksmą atlieka nekompetentingas asmuo ar be reikalingos sankcijos; 4) atlikto proceso veiksmo rezultatai yra netinkamai užfiksuojami.¹¹² Baudžiamojo proceso komentare taip pat teigiama, kad įrodymais negali būti laikomi duomenys, kurių patikimumas negali būti patvirtintas BPK numatytais veiksmais, pavyzdžiui, anoniminiai ar kitus pranešimus, kurių informacijos šaltinis nėra žinomas arba žinomas, tačiau nėra galimybės patikrinti tokio šaltinio patikimumą,¹¹³ o teismų praktikoje pasisakoma, jog įrodymais gali būti nepripažinti ir liudytojo parodymai apie aplinkybes, kurias jis suvokė, patyrė ne pats, tačiau apie kurias sužinojo iš kito šaltinio ir jo negali nurodyti.¹¹⁴ A. Juozapavičiaus nuomone ši duomenų grupė yra siejama ne su procesinės formos, o su įrodymų turinio reikalavimais, o būtent, jie nepripažįstami įrodymais ne dėl neteisėto gavimo, bet dėl to, jog yra nepatikimi ir netinkami nustatyti byloje įrodinėtinas aplinkybes¹¹⁵.

Visgi, šis teisėtumo reikalavimas nėra laikomas absoliučiu. Teismų praktikoje laikomasi nuomonės, jog „Nustačius, kad renkant duomenis buvo pažeista jų gavimo tvarka, būtina įvertinti: ar nustatytos tvarkos pažeidimai turėjo įtakos gautų duomenų patikimumui ir ar dėl šių pažeidimų buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės. Duomenys, kurių gavimo tvarkos pažeidimai kelia abejonių duomenų patikimumu ir šių abejonių nėra galimybės pašalinti atliekant kitus BPK nustatytus veiksmus, įrodymais paprastai nepripažįstami ir jais grįsti apkaltinamojo nuosprendžio negalima.“¹¹⁶ Taip pat teismų praktikoje papildomai nurodoma, jog formalūs, neesminiai duomenų gavimo tvarkos pažeidimai, dėl kurių kilusias abejones galima pašalinti BPK nustatytais priemonėmis, savaime nepaneigia šių įrodymų patikimumo. Vertinant tokių pažeidimų pobūdį, svarbu atsižvelgti į tokius aspektus kaip

¹¹⁰ *Supra* note 2.

¹¹¹ Goda ir kt., *supra* note 32, 167.

¹¹² *Supra* note 52.

¹¹³ *Ibid*, p. 47.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-66/2008.

¹¹⁵ *Supra* note 22.

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275-628/2023.

pažeidimo pobūdis, šiurkštumo laipsnis, atliekamo procesinio veiksmo esmė ir jo įtaka teisingo sprendimo priėmimui, o taip pat ir į tai, ar procesinius veiksmus nulėmė duomenys, kurie gauti pažeidžiant jų gavimo tvarką, ar ir kiti byloje esantys duomenys, t. y., turi būti vertinama duomens, gauto pažeidžiant jo gavimo tvarką reikšmė, kitų duomenų atžvilgiu. Vien tik tai, kad procesiniai veiksmai buvo atlikti, remiantis teisės aktų reikalavimų pažeidimais gautais duomenimis, automatiškai nereiškia, jog šie veiksmai yra neteisėti ar kad byloje negalima remtis aplinkybėmis, nustatytomis tokių veiksmų metu.¹¹⁷

Kita vertus, Artūro Panomariovo nuomone, tokia pozicija teismų praktikoje prilyginama fikcijai, kuri sukuria iliuziją, jog pareigūnai, gaudami duomenis, kurie vėliau gali tapti ir įrodymais, gali nesilaikyti procesinės formos reikalavimų. Baudžiamajame procese pareigūnams tenkanti įrodinėjimo pareiga indikuoja, jog pastariesiems būtina išmanyti procesinį įstatymą, suprasti normų turinį ir nepriekaištingai taikyti jį praktikoje. Priešingu atveju reikštų, jog buvo padarytas procesinis pažeidimas ir turi būti taikomos procesinės sankcijos, šiuo atveju tam tikrų duomenų, gautų nesilaikant procesinės formos reikalavimų, anuliavimas.¹¹⁸

Visgi, vadovaujantis tokiu LAT aiškinimu, teismai gali lanksčiau taikyti egzistuojančias teises normas ir nešalinti duomenų, kurie buvo gauti formalius pažeidimus, dėl kurių nebuvo suvaržytos įstatymo garantuojamos kaltinamojo teisės ar teismo nuomone nekliudo išsamiai išnagrinėti bylą.¹¹⁹ Pastebėtina, jog teismų praktikoje yra nemažai naudojamasi suformuota LAT pozicija, kad duomenų rinkimo pažeidimai nelemia jų neleistinumo, kuomet šie pažeidimai neturėjo įtakos duomenų patikimumui ar nesuvaržė įstatymų garantuojamų kaltinamojo teisių. Štai pavyzdžiui, LAT nagrinėjo bylą, kurioje vienas iš keltų klausimų buvo dėl netinkamo kratos metu rastų ir paimtų daiktų supakavimo ir užantspaudavimo. LAT nurodė, nors BPK 149 straipsnio 7 dalis numato, kad daiktai ir dokumentai, paimti kratos ar poėmio metu, turėtų būti supakuoti ir užantspauduoti, tačiau šis reikalavimas nėra absoliutus. Baudžiamojo proceso įstatymas leidžia pareigūnams veikti pagal savo nuožiūrą, vadovaujantis protingumo, proporcingumo ir ekonomiškumo principais. Teismų praktikoje pripažintina, jog nutartis gali būti naikinama ar keičiama ne dėl bet kokių pažeidimų, o tik dėl esminių BPK pažeidimų, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuojamos

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-15-699/2015.

¹¹⁸ Artūras Panomariovas, „Tiesos paieškos priemonė – fikcija, baudžiamojo proceso pavyzdžių“, iš knygos „Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)“, Egidijus Kurapka ir kt., (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 79.

¹¹⁹ *Ibid.*

kaltinamojo teisės ar kurie sutrukdė išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį.¹²⁰

A. Juozapavičius vis tik pastebi, jog BPK 20 straipsnio 4 dalyje nėra numatyta galimybė varijuoti tarp teisinių pasekmių, kurios kilo gaunant duomenis pažeidus teisėtumą. Šiuo atveju teisėtumas nėra laipsniuojamas, dėl to elgesys gali būti tik teisėtas arba neteisėtas. Jo nuomone, vertinant pirmiau aptartą teismų praktiką susidaro paradoksali situacija – kai duomenys gauti pažeidžiant įstatyme nustatytą tvarką, bet dėl to kyla abejonių jų patikimumui, kurių negalima pašalinti, duomenys laikomi gauti neteisėtu būdu, o jeigu abejonės dėl duomenų patikimumo yra pašalinamos, laikoma, jog duomenys gauti teisėtai. Analogiška situacija ir su kaltinamojo teisių pažeidimo klausimu – jei gaunant duomenis, teismo vertinimu, yra pažeidžiamos kaltinamojo teisės – duomenys gauti neteisėtai, o jei kitų asmenų (liudytojo, nukentėjusiojo ar kitų dalyvių) – duomenys gauti teisėtu būdu. Ši paradoksali situacija yra kilusi iš esminio BPK pažeidimo sampratos: BPK 369 straipsnio 3 dalyje netiesiogiai nurodoma, jog nepatikimais duomenims (įrodymais) negalima nustatyti tiesos.¹²¹

Kita vertus, Ernesto Rimšelio požiūriu „esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais gali būti ne bet koks įstatymų garantuotų kaltinamojo teisių suvaržymas, bet tik toks, kuris sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį. Kartu reikia prisiminti, jog esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais laikytini ne tik jau minėti kaltinamojo teisių suvaržymo atvejai, bet ir kiti „BPK reikalavimų“ pažeidimų atvejai, kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį.“¹²²

Taigi, apibendrinamas A. Juozapavičius nurodo, jog įrodymais nepripažįstami duomenys, kurie: 1) asmenų (ne valstybės institucijų ar pareigūnų) gauti tiesiogiai draudžiamu būdu (kriterijus ne viešojoje teisėje galiojantis principas – „visa, kas nėra draudžiama yra leidžiama“); 2) duomenys buvo gauti valstybės institucijos ar pareigūnų įstatyme nenumatytu būdu (kriterijus viešojoje teisėje galiojantis principas „visa, kas nėra leidžiama, yra draudžiama“); 3) duomenys valstybės institucijos ar pareigūnų buvo gauti pažeidžiant įstatyme nustatytą jų gavimo tvarką ir kylančių abejonių dėl duomenų (įrodymų) patikimumo negalima pašalinti arba gaunant duomenis buvo suvaržytos įstatymo garantuotos kaltinamojo teisės.¹²³

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-135-489/2020.

¹²¹ *Supra* note 22.

¹²² Ernestas Rimšelis, „Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai: naujieji sampratos aspektai“, *Jurisprudencija*, 2005, Nr. t. 67(59), 71.

¹²³ Juozapavičius, *supra* note 23, 72.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog kai kurių mokslininkų nuomonė, kad dabartinė teismų praktika, toleruojanti duomenis, gautus pažeidžiant teisę, kurie esmingai nesuvaržo asmens teisių ar netrukdo bylos teisingai išnagrinėti teismui, turi būti prilyginama fikcijai, yra nepagrįsta. Autoriaus požiūriu menki, nereikšmingi BPK pažeidimai, netrukduojantys išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą teisiamaajame posėdyje, bei nesuvaržantys įstatymo garantuojamų kaltinamojo teisių, neturėtų būti pripažįstami esminiais BPK pažeidimais, o gauti duomenys neturėtų būti laikomi neteisėtais, t. y., tokiais, kuriais negalima remtis. Tokios pozicijos laikomasi ir dabartinėje EŽTT praktikoje.¹²⁴ Kita vertus, ši išimtinė taisyklė LAT praktikoje nėra taikoma dažnai.

1.2.3. Nuosprendžio grindimas tik teisiamaajame posėdyje išnagrinėtais įrodymais (BPK 301 straipsnis)

BPK 301 straipsnyje imperatyviai numatyta, jog teismas nuosprendį grindžia tik tais įrodymais, kurie buvo išnagrinėti teisiamaajame posėdyje (1 dalis), o apkaltinamasis nuosprendis negali būti pagrįstas tik nukentėjusiųjų ar liudytojų, kuriems taikomas anonimiškumas, parodymais. Nuosprendžio grindimas tokiais parodymais galimas tik tais atvejais, kai juos patvirtinta ir kiti įrodymai (2 dalis).¹²⁵ Toks reikalavimas, siejamas su įrodymų leistinumu, iš esmės yra dėl tokių priežasčių: pirma, teismas turi susiformuoti vidinį įsitikinimą tik bylos nagrinėjimo metu; antra, tik rungtyniškame teisme tiriant įrodymus – galima „patikrinti“ įrodymus, užtikrinant gynybos garantiją (teisė užduoti klausimus).¹²⁶ BPK 20 straipsnio 5 dalyje numatyta, jog teisėjai įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, kuris grindžiamas kruopščiu ir objektyviu visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu bei laikantis įstatymų keliamų reikalavimų.¹²⁷ Baudžiamojo proceso teisės teorijoje, detalizuojant šį reikalavimą, pažymima, jog teisėjo vidinis įsitikinimas, vertinant įrodymus, neturi būti paremtas teisėjo nuotaika, atsitiktinumu, vidine nuojauta, intuicija, siekio vertinti įrodymus pagal savo asmeninius norus ir kt. Teisėjo vidinis įsitikinimas susiformuoja jam pačiam išsamiai išnagrinėjus bei atskirai patikrinus iš kiekvieno šaltinio gautą informaciją, lyginant ją su kitais byloje esančiais įrodymais. Reikalavimas vadovautis įstatymu įpareigoja, jog vidinis įsitikinimas turi būti paremtas procesinėmis taisyklėmis bei materialiosios teisės normomis. Šio reikalavimo laikymasis be kita ko užtikrina, kad sprendimas baudžiamojoje byloje būtų

¹²⁴ *Al-Khawaja and Tehery v. The United Kingdom*, nos. 26766/05 and 22228/06, European Court of Human Rights, judgment of December 15 2011, [https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:\[%22001-108072%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:[%22001-108072%22]), *Schatschaschwili v. Germany*, no. 9145/10, European Court of Human Rights, judgment of December 15 2015, [https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:\[%22001-159566%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/#%22itemid%22:[%22001-159566%22]).

¹²⁵ *Supra* note 2.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244-495/2024.

¹²⁷ *Supra* note 2.

paremtas teisėtais būdais gautais duomenimis. Teismas įrodymus vertina laisvai, tai literatūroje apibūdinama kaip laisvas įrodymų vertinimo principas, kuris reiškia tai, jog teismas išvadas daro nesiremiant kokiais nors iš anksto nustatytais reikalavimais įrodymų kiekio ar jų rūšių atžvilgiu.¹²⁸ Pažymėtina, jog teismas iš vis nėra įpareigotas remtis jokiais formaliais įrodymais, o sprendimą, remtis ar nesiremti atitinkamais duomenis priima atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes, remdamasis laisvu įrodymų vertinimo principu.¹²⁹

Antras svarbus reikalavimas – teisės užduoti klausimus realizavimas. Vadovaujantis Konvencijos 6 straipsnio 1 dalimi, kiekvienam kaltinamajam turi būti garantuojama teisė į teisingą procesą, tame tarpe ir jo teisė užduoti klausimus liudytojams (6 straipsnio 3 dalies d punktas)¹³⁰. Analogiškos įtariamojo teisės numatytos ir BPK 44 straipsnio 5 bei 7 dalyse.¹³¹ EŽTT praktikoje aiškiai konstatuojami žmogaus teisių pažeidimai tais atvejais, kai žmogaus nuteisimas grindžiamas vien tik asmens, kuriam kaltinamasis neturėjo galimybės užduoti klausimus, parodymais ar kai tokie parodymai akivaizdžiai lemia asmens pripažinimą kaltu. Tai akcentuota ne tik jau minėtoje *Delta prieš Prancūziją* byloje, tačiau ir *Unterpertringeris prieš Austriją*.¹³² LAT praktikoje yra laikomasi pozicijos, jog kaltinamojo teisė pačiam apklausti liudytojus gali būti užtikrinta bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje ir tais atvejais, kai kaltinamajam nebuvo užtikrinta galimybė apklausti liudytoją (nukentėjusįjį) bylą nagrinėjant teisme, tačiau tokia galimybė jam buvo suteikta ikiteisminio tyrimo metu, jo teisės, numatytos Konvencijoje ir BPK 44 straipsnio 7 dalyje nėra pažeistos. Visgi, problemų pripažįstant liudytojų ir nukentėjusiųjų parodymais kyla tais atvejais, kai kaltinamasis viso baudžiamojo proceso metu neturėjo galimybės užduoti jiems klausimų.¹³³ Iš tiesų keltinas klausimas, ar iš tikrųjų tokiu atveju, jeigu kaltinamajam buvo suteikta galimybė apklausti liudytojus tik ikiteisminio tyrimo metu, nėra pažeidžiamos Konvencijoje garantuojamos gynybos teisės. Visgi, šis aspektas nėra vienas iš pagrindinių darbo nagrinėjimo objektų, todėl plačiau aptariamas nebus.

BPK numato tam tikras išimtis iš reikalavimo, grįsti nuosprendį tik teisiama jame posėdyje išnagrinėtais duomenis, pavyzdžiui, kaltinamojo, nukentėjusiojo ir liudytojo pirmiau duotų parodymų teisėjui ar ikiteisminio tyrimo teisėjui perskaitymas (BPK 276 straipsnis),

¹²⁸ Goda ir kt., *supra* note 32, 180-181.

¹²⁹ Neliubšienė *supra* note 12, 22.

¹³⁰ *Supra* note 9.

¹³¹ *Supra* note 2.

¹³² *Unterpertringer v. Austria*, no. 9120/80, European Court of Human Rights, judgment of November 24, 1986 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57588%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57588%22]}).

¹³³ *Supra* note 3.

sutrumpintas įrodymų tyrimas (BPK 273 straipsnis) ar dokumentų perskaitymas ir apžiūra (BPK 290 straipsnis).¹³⁴

Verta pažymėti, kad net šias išimtis mokslininkai siūlo plėsti. Mykolo Romerio universiteto tyrėjų parengtoje „Teismo proceso vedimo studijoje“, pasiūlyta BPK 290 straipsnį papildyti atskira dalimi, kurioje būtų nurodyta, jog „Ikiteisminio tyrimo ir nagrinėjimo teisme metu gauti ir prie bylos pridėti dokumentai, turinys reikšmės bylai nagrinėti, gali būti neskelbiami juos išvardijant, jeigu nagrinėjimo teisme dalyviai pareiškia, kad su jais yra susipažinę ir jų išvardijimo neprašo.“¹³⁵ Šio siūlymo esmė yra ta, jog siekiant užtikrinti baudžiamojo proceso efektyvumą ir greitumą, teisiamaajame posėdyje turėtų būti tiriami tik tie duomenys, dėl kurių kyla ginčas. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai šiuo metu yra pateiktas BPK pakeitimo projektas dėl BPK 290 straipsnio pakeitimo. 2024 m. rugsėjo 16 d. aiškinamajame rašte nurodoma, jog „BPK 290 straipsnio pakeitimu atsisakoma formalaus bylos dokumentų vardijimo teisiamaajame posėdyje – nustatoma, kad teisiamaajame posėdyje bet kuriuo įrodymų tyrimo metu gali būti perskaitomi prie bylos pridėti dokumentai, turintys reikšmės bylai nagrinėti, perklausomi ir peržiūrimi garso ar vaizdo įrašai.“¹³⁶ Nors kaip ir minėta, siūlymai dėl BPK 290 straipsnio papildymu yra labiau susiję su proceso efektyvumu ir greitumu, tačiau manytina, jog nagrinėjant tik duos duomenis, dėl kurių kyla ginčas įrodymų leistinum kontekste, tiek pats teismas galėtų objektyviau formuoti savo vidinį įsitikinimą ir taip priimti teisingą sprendimą, tiek pats kaltinamasis galėtų ginčyti tokio surinkto duomens leistinumą. Visgi, kaip jau buvo minėta šiame darbe, siekiant užtikrinti išsamų bylos išnagrinėjimą, siūlytina įrodymų leistinum klausimą išspręsti dar prieš pradedant bylą nagrinėti teisme.

II. ĮRODYMŲ, GAUTŲ NEVIEŠO POBŪDŽIO VEIKSMAIS, LEISTINUMO NUSTATYMO IR VERTINIMO PROBLEMOS

2.1 Duomenų rinkimo neviešo pobūdžio veiksmomis teisinio reguliavimo kokybė

Nagrinėjant įrodymų leistinum aspektus, tikslinga aptarti įstatymo formos bei įstatymo kokybės problemas, kadangi viena iš įrodymų leistinum sampratos sudedamųjų dalių

¹³⁴ *Supra note 2.*

¹³⁵ „Teismo proceso vedimo studija“, 2022, Mykolo Romerio universiteto tyrėjai, 187, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://grants.teismas.lt/wp-content/uploads/2022/11/Teismo-proceso-vedimo-studija.pdf>.

¹³⁶ „Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo proceso kodekso 8-1, 8-2, 30, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 74, 75, 100, 125, 130, 139, 140, 152, 160-1, 168, 176, 178, 183, 188, 192, 210, 214, 220, 225, 229-1, 233, 237, 240, 246, 263, 265, 269, 271, 273, 277, 290, 291, 293, 299, 302, 304, 313, 318, 319, 323, 324, 336, 362-1, 364, 372, 373, 374-2, 377, 378, 379, 380, 398, 418, 419, 420, 421, 422, 425, 427, 432, 433, 436, 439, 447 ir 459 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 163-1 ir 273-1 straipsniais įstatymo projekto“, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2024, Nr. XIVP-4135, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/ef153a20743111ef9c779dd37198d447?jfwid=-1b4dfpoqsj>.

yra tai, kad įrodymai yra įstatymų nustatyta tvarka gauti duomenys. Žmogaus teisių ribojimas yra neišvengiamas baudžiamojo proceso metu, taikant įtariamajam ar kaltinamajam kardomąsias ar kitas procesinės prievartos priemones, kuriomis užtikrinamas efektyvus ir sėkmingas baudžiamasis procesas. Neviešo pobūdžio veiksmais gautų duomenų vertinimas įgyja itin didelę reikšmę, nes šiais veiksmais yra ribojamos asmens Konstitucijos garantuojamos teisės, o jų rezultatai – gauti duomenys, turi atitikti visus įrodymams keliamus reikalavimus.

Konstitucijos 22 straipsnyje numatyta, jog žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas, o informacija apie asmens privatą gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą.¹³⁷ Konvencijos 8 straipsnyje numatyta, kad kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamumas ir susirašinėjimo slaptumas (1 dalis), o valdžios pareigūnai neturi teisės kištis į naudojimąsi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymo numatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, viešosios tvarkos ir šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti.¹³⁸

KT, aiškindamas duomenų rinkimo slaptoomis priemonėmis reglamentavimo atitikį Konstitucijai, nuolat pabrėžia, jog „riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo.“¹³⁹ Kiek naujesniame nutarime, KT, remdamasis EŽTT praktika, tikslino reikalavimus įstatymo kokybei ir nurodė, jog siekiant išvengti valstybės institucijų ir pareigūnų piktnaudžiavimo, taikant slaptojas asmenų sekimo priemones, turi būti numatytos minimalios asmens teisių apsaugos garantijos, kurios privalo būti aiškiai nustatytos įstatyme, t. y., įstatyme turi būti aiškiai apibrėžta, kokiomis sąlygomis ir aplinkybėmis valdžios pareigūnai turi teisę taikyti slaptojas sekimo priemones. Nors ir valstybės turi tam tikrą vertinimo laisvę sprendamos dėl atitinkamos priemonės taikymo būtinumo, demokratinėje visuomenėje privalo įsitikinti, jog ribojamųjų priemonių skyrimo ir taikymo kontrolė bei jų taikymo tvarka yra tokia, jog priemonėmis nebus peržengtos demokratinėje

¹³⁷ *Supra* note 1.

¹³⁸ *Supra* note 9.

¹³⁹ *Supra* note 7.

visuomenėje esančios ribos.¹⁴⁰ Tačiau neretai baudžiamojo proceso įstatyme nėra išsamiai nurodyti asmenys, kurių atžvilgiu galima taikyti slaptą kontrolę, nepakankamai tiksliai nurodytos aplinkybės, kurių pakanka norint taikyti tokią kontrolę, asmenims nėra pakankamai suteikiama teisinės gynybos priemonių.

Įstatymo, reguliuojančio duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais, kokybiškumas akcentuojamas ir EŽTT praktikoje. EŽTT, sprendimuose, susijusiuose su neviešų tyrimo veiksmų klausimais, akcentuoja, kad slapti nusikaltimų ir nusikaltėlių išaiškinimo būdai yra pateisinami ir būtini, siekiant ištirti tam tikrų kategorijų nusikaltimus. Todėl jų panaudojimas savaime neprieštarauja Konvencijoje numatytoms žmogaus teisėms ir laisvėms. Visgi, slapto piliečių sekimo įgaliojimai, pagal Konvenciją yra toleruojami tik tiek, kiek tai būtina demokratinėms vertybėms apsaugoti. Tam, kad slaptas sekimas nepažeistų Konvencijos 8 straipsnio, jis, visų pirma, turi būti atitinkantis įstatymą. Bet kokia individuali sekimo priemonė turi atitikti pačiame teisės akte nustatytas griežtas sąlygas ir procedūras.¹⁴¹ Taip pat EŽTT praktikoje laikomasi pozicijos, jog tarptautinių sutarčių dalyvių vidaus teisė turi būti preciziškai aiški ir suteikianti aiškų supratimą, kokiomis aplinkybėmis ir kokiomis sąlygoms esant pareigūnai gali taikyti jiems slaptas tyrimo priemones.¹⁴² EŽTT byloje *Roman Zakharov prieš Rusiją* padarė išvadą, jog nacionalinėje teisėje turi būti apibrėžta slapto sekimo priemonių taikymo sritis, informuojant piliečius, kokiais atvejais valdžios institucijos yra įgalios imtis tokių priemonių, ypač aiškiai nurodant nusikaltimų pobūdį ir apibrėžti asmenų kategorijas, kurių telefoniniai pokalbiai gali būti slapta klausomi.¹⁴³

LAT praktikoje nuosekliai formuojama pozicija, jog slapta renkant informaciją apie daromą ar padarytą nusikalstamą veiką, apribojama žmogaus teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą. Dėl šios priežasties būtina išlaikyti teisingą pusiausvyrą tarp siekio nustatyti tiesą baudžiamajame procese ir žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo, reguliuojant teisinius santykius, susijusius su naudojimu slaptomis informacijos rinkimo priemonėmis ir vėliau vertinant gautų rezultatų teisėtumą.¹⁴⁴ Taip pat, nuosekliai laikomasi ir pozicijos, jog

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas byloje Nr. KT13-N5/2019, „Dėl kriminalinės žvalgybos įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo ir Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

¹⁴¹ *Klass and others v. Germany*, application no. 5029/71, European Court of Human Rights, judgment of September 6, 1978 [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:\[%225029/71%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRAND CHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57510%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%225029/71%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRAND CHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57510%22]}).

¹⁴² *Kopp v. Switzerland*, no. 13/1997/797/1000, European Court of Human Rights, judgment of March 25, 1998 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58144%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58144%22]}).

¹⁴³ *Roman Zakharov v. Russia*, application no. 47143/06, European Court of Human Rights, judgment of December 4, 2015 [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-159324%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-159324%22]}).

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-123-788/2018.

įstatymas, reglamentuojantis duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais, turi būti tikslus. LAT teigimu, „įstatymas, kuriuo reglamentuojamas slapto sekimo (stebėjimo) priemonių taikymas, susijęs su Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintų teisių apribojimu, turi būti išdėstytas pakankamai tiksliai, jog tinkamai parodytų asmenims, kokiomis sąlygomis ir aplinkybėmis valstybės institucijos turi teisę taikyti tokį slaptą ir potencialai pavojingą jų teisės į privataus gyvenimo ir susirašinėjimo slaptumą apribojimą. Atsižvelgiant į piktnaudžiavimo pavojų, būdingą bet kokiai slapto sekimo sistemai, tokios priemonės turi būti grindžiamos įstatymu, kuris yra itin tikslus (tiksliai apibrėžtas). Būtina, kad egzistuočių aiškios, detalios taisyklės šiuo klausimu, juolab kad atitinkamos technologijos tampa vis sudėtingesnės“¹⁴⁵.

Doktrinoje taip pat išskiriamos problemos, susijusios su duomenų rinkimo neviešo pobūdžio veiksmais, reglamentavimo kokybe. Rasos Žibaitės-Neliubšienės teigimu, Lietuvoje vis labiau ima ryškėti teisinio realizavimo idėjų sklaida, ypač teisės aiškinimo srityje, kai formalaus įstatymo tekstas nepateikia aiškaus ir vienareikšmio požiūrio į problemos sprendimą.¹⁴⁶ R. Ažubalytė teigia, jog slaptų tyrimo priemonių reguliavimas BPK ir KŽĮ iš esmės atitinka formos, tačiau kai kuriais aspektais neatitinka įstatymo kokybės reikalavimo, ko pasėkoje teismų praktikai tenka spręsti įstatymo kokybės problemas.¹⁴⁷ G. Goda pastebi, jog operatyvinės veiklos įstatyme (*aut. pastaba* – dabar KŽĮ) numatyta galimybė taikyti keliolika procesinių prievartos priemonių, kurios riboja žmogaus teises, ypač teisę į privataus gyvenimo neliečiamybę. Kadangi šių priemonių taikymo sąlygos ir tvarka yra netinkamai sureglamentuotos, yra didelė tikimybė, jog renkant duomenis tokiomis prievartos priemonėmis padaroma žmogaus teisių pažeidimų.¹⁴⁸ Atitinkamai kai kurios problemos, susijusios su duomenų rinkimo slaptomis priemonėmis reglamentavimu nagrinėta P. Tarasevičiaus,¹⁴⁹ Artūro Panoriovo ir Tomo Rudzio¹⁵⁰ bei kitų autorių mokslinėse publikacijose.

Visų pirma, nagrinėjant įstatymo formos ir kokybės problemas, svarbus yra teisėtumo principo laikymasis, kuris kildinamas iš Konstitucijos 28 straipsnio – asmuo, įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis laisvėmis, privalo laikytis Konstitucijos ir įstatymų nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių.¹⁵¹ Baudžiamajame procese teisėtumo principas suprantamas kaip

¹⁴⁵ *Supra note 14.*

¹⁴⁶ Neliubšienė, *supra note 12*, 114.

¹⁴⁷ Ažubalytė, *supra note 29*, 289.

¹⁴⁸ Gintaras Goda, „Operatyvinės veiklos teisinio reguliavimo problemos ir perspektyvos“, *Teisė* 58 (2006), 82.

¹⁴⁹ Petras Tarasevičius, „Techninių priemonių naudojimo kriminalinėje žvalgyboje teisėtumo problemos“, *Teisė* 105 (2017), 84–99.

¹⁵⁰ Panomariovas ir, Rudzakis, *supra note 26*,

¹⁵¹ *Supra note 1.*

pareiga valstybės teisėsaugos institucijoms, pareigūnas ir kitiems asmenims, kurie dalyvauja procese, laikytis baudžiamojo proceso teisės normų.

Linās Belevičius, nagrinėdamas duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais, išskiria kriterijus, kurie leistų spręsti, ar teisinis reglamentavimas atitinka teisėtumo reikalavimą, o būtent: 1) prieinamumo – žmogus turi turėti galimybę įsitikinti, jog taikytos slaptosios priemonės jo atžvilgiu atitiktų teisės aktų keliamus reikalavimus; 2) nuspėjamumo – žmogus, nesilaikantis teisės normų reikalavimų, turi galėti numatyti kokios nors savo veiklos neigiamus materialinius ir procesinius padarinius; 3) kokybiškumo – teisės aktuose turi būti numatytos adekvačios, efektyvios, aiškios ir pakankamos priemonės, kurios užkirstų kelią potencialiems vykdomųjų institucijų piktnaudžiavimams ir taip garantuoti asmenų apsaugą nuo savivaliavimo bei kokybišką gynybą. Įstatyme turėtų būti numatyta 1) sąrašas nusikalstamų veikų, kurias galimai padarius ar sąrašas aplinkybių, kurios pateisintų slaptą duomenų rinkimo priemonę; 2) reglamentuota, jog neviešo pobūdžio priemonės turėtų būti taikomos tik išimtiniais atvejais ir kai yra neišvengiama, o kitais surinktais duomenimis galima įtarti, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką; 3) leidimas (sankcija) taikyti neviešo pobūdžio veiksmus turėtų būti išduodama kompetentingo pareigūno, kuris nepriklauso vykdomajai valdžiai; 4) įtvirtinti slaptų priemonių imperatyvūs terminai; 5) nustatytos taisyklės, kurios reglamentuotų ataskaitų, susijusių taikytomis slaptomis priemonėmis, surašymą; 6) reglamentuotas surinktų duomenų slaptomis priemonėmis sunaikinimas.¹⁵²

Iš esmės didžioji dalis cituoto autoriaus nurodytų reikalavimų įstatymams, susijusiems su duomenų rinkimu neviešo pobūdžio veiksmais, laikomasi reguliuojant juos BPK ir KŽĮ, tačiau keltinas klausimas, ar jie įgyvendinami tinkamai (kokybiškai)?

Rima Ažubalytė, analizuodama BPK 154, 158-160 bei KŽĮ 10-15 straipsniuose numatytus slaptus tyrimo veiksmus, teigia, jog nors ir minėtos normos yra gana stabilios bei turėtų užtikrinti efektyvų ir nepažeidžiantį žmogaus teisių ir jų taikymą, tačiau kai kurios iš jų apibrėžtos gana abstrakčiai, taip atveriant plačias galimybes teisės taikytojui spręsti dėl asmens privataus gyvenimo ribojimo apimčių.¹⁵³ Rasos Žibaitės-Neliubšienės požiūriu esant nekokybiškam slaptų (neviešo pobūdžio) veiksmų įstatyminiam reglamentavimui, t. y., nenumatant, kokio sunkumo nusikalstamų veikų tyrime gali būti naudojamas slaptas sekimas (BPK 160 straipsnis), neapibrėžiant savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų (BPK 158 straipsnis) priemonės turinio bei neįtvirtinant maksimalaus

¹⁵² Belevičius, *supra* note 100, 342-344.

¹⁵³ Ažubalytė, *supra* note 29, 274-275.

neviešo pobūdžio priemonės taikymo termino ar galimų jos taikymo pratęsimų skaičiaus (BPK 158 straipsnis, BPK 159 straipsnis, BPK 160 straipsnis.), nuosekli ir kryptinga teismų praktika gali užpildyti esamas teisės spragas su tam tikromis išimtimis dėl asmens teisių ribojimo. Teismų praktika, kuria, vadovaujantis baudžiamojo proceso principais, yra nustatomas tokių duomenų gavimo ir naudojimo proporcingumas, leidžia tinkamai įvertinti, ar duomenys atitinka įrodymams keliamus reikalavimus, ypač leistinumą ir turėtų padėti užtikrinti teisių prieš teises pusiausvyrą (proporcingumą).¹⁵⁴

Štai pavyzdžiui, KŽĮ 8 straipsnio 1 dalyje numatyti atvejai, kada galima atlikti kriminalinės žvalgybos tyrimą, t. y., kai turima informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba išvardijamus apysunkius nusikaltimus (1 punktas), pasislepia įtariamasis, kaltinamasis arba nuteistasis (2 punktas), dingsta be žinios asmuo (3 punktas) ir kiti¹⁵⁵, tačiau nėra detalizuota, kokių konkrečių atveju galima taikyti atitinkamą neviešo pobūdžio duomenų rinkimo priemonę, o teisės taikytojui paliekama pasirinkimo galimybė. BPK 154 straipsnyje numatyta, jog elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas negali trukti ilgiau šešių mėnesių, o tiriant sudėtingo masto nusikalstamas veikas, priemonės taikymas gali būti pratęstas trimis mėnesiams (4 dalis)¹⁵⁶ – iš reguliavimo nėra aišku, kas yra sudėtingo masto nusikalstama veika, taigi būtent teisės taikytojui paliekama galimybė nuspręsti, ar tirama nusikalstama veika yra sudėtingo masto. Visgi, autoriaus įsitikinimu, pernelyg išsamiai reglamentuotas neviešo pobūdžio priemonės taikymas ir suvaržius teisės taikytojo pasirinkimo galimybę, galbūt būtų sumažintas piktnaudžiavimas įgaliojimais, nepagrįsti asmens teisių suvaržymai, tačiau tuo pačiu būtų ir apribotos galimybės išsamiai ištirti nusikalstamas veikas ir taip įgyvendinti pagrindinį BPK tikslą – nustatyti tiesą baudžiamajame procese.

Toliau, analizuojant BPK normas, o būtent XII skyriuje esančias „Kitas procesines prievartos priemones“, atkreiptinas dėmesys ir į BPK 161 straipsnį, kuriame nurodyta, jog asmeniui, kurio atžvilgiu buvo taikoma bent viena iš šiame skyriuje numatyta priemonė (pavyzdžiui, slaptas sekimas, nusikalstamą veiką imituojančios veiksmos ir kt.) jam nežinant, baigus tokios priemonės taikymą, turi būti pranešta apie ją. Tą padaryti yra būtina iškart, tačiau nepakenkiant ikiteisminio tyrimo sėkmei.¹⁵⁷ Būtent pastarojo teiginio – pranešimas asmeniui apie jo atžvilgiu taikytas priemones nepakenkiant ikiteisminio tyrimo sėkmei, lakoniškumas ir abstraktumas yra diskutuotinas. Šiuo aspektu yra pasisakęs ir EŽTT byloje *Drakšas prieš*

¹⁵⁴ Neliubšienė *supra* note 12, 231.

¹⁵⁵ *Supra* note 8.

¹⁵⁶ *Supra* note 2.

¹⁵⁷ *Ibid.*

Lietuva – operatyvinės veiklos įstatyme (*aut pastaba* – dabar KŽĮ) nebuvo numatyta galimybė ištirti pareigūnų veiksmų teisėtumą ir nebuvo užtikrinta pakankama apsauga nuo savivaliavimo.¹⁵⁸ Baigus ikiteisminį tyrimą, natūralu, jog asmeniui yra leidžiama susipažinti su visa ikiteisminio tyrimo metu surinkta medžiaga, tačiau ne visi ikiteisminiai tyrimai yra perduodami į teismą, kartais dėl jų galimai padarytos veikos sudėtingumo, jie yra atliekami yra ypač ilgai, o kartais ir nutraukiami. Dėl šių priežasčių asmuo neapibrėžtą laiką gali nežinoti, jog jo teisės, užtikrinančios privatų asmeninį gyvenimą buvo suvaržytos ir jam nebuvo užtikrinta galimybė gintis. Keltinas klausimas ir tai, ar galima prisidengti ikiteisminio tyrimo sėkmės kriterijumi, suvaržius asmens privataus gyvenimo teises.

Linus Belevičius įžvelgia ir į kitą įstatymo formos problematiką, susijusią su BPK XII skyriuje numatytais procesinės prievartos priemonėmis, o būtent, BPK 158 straipsniu, kuriame įtvirtintas duomenų rinkimas savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmais. Autoriaus teigimu, BPK nepateikia ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų, neatskleidžiant savo tapatybės, sampratos bei kokius proceso veiksmus konkrečiai leidžiama atlikti. Visgi generalinio prokuroro 2007 m. spalio 12 d. įsakymu Nr. I-134 patvirtintose „Rekomendacijose dėl operatyvinės veiklos įstatymo ir baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo“ (*aut. pastaba* dabar „Dėl Rekomendacijų dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese patvirtinimo“) išplėsta savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmų sąvoka, kur iš esmės išvardinti vis KŽĮ numatyti veiksmai. Lino Belevičiaus teigimu, BPK 158 straipsnio lakoniškumas ir neapibrėžtumas bei šią normą aiškinančiose generalinio prokuroro rekomendacijose pasitelktas plečiamasis aiškinimo būdas, kuris išplečia normos turinį ir procesinę prievartos priemonę leidžia taikyti plačiau, nei *expressis verbis* numatyta pačioje normoje, kelia pagrįstų abejonių dėl tokio įrodymų rinkimo veiksmo, turinčio procesinės prievartos elementų, reglamentavimo tinkamumo, teisėtumo ir veiksmų atlikimo metu gautų duomenų atitikties įrodymams keliamo leistinumą reikalavimui.¹⁵⁹

Nagrinėjant įstatymo, reglamentuojančio duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais, kokybės problematiką, pradžioje buvo minėta, jog įstatymuose turėtų būti griežtai reglamentuoti tokios priemonės taikymo tvarka. Visgi, nei KŽĮ, nei BPK (išskyrus BPK 154 straipsnį elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas) nėra nurodyti imperatyvūs procesinės prievartos priemonės taikymo terminai, tą

¹⁵⁸ *Supra* note 140.

¹⁵⁹ Belevičius, *supra* note 100, 338-341.

patvirtina ir teismų praktika: „Pagal KŽĮ 8 straipsnio 3 dalį, jeigu atliekant ar pabaigus kriminalinės žvalgybos tyrimą paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, tuojau pat pradedamas ikiteisminis tyrimas. Kita vertus, kaip nurodyta kasacinės instancijos teismo jurisprudencijoje, nei KŽĮ, nei BPK nereglamentuojama, kiek laiko valstybės institucijos gali imituoti nusikalstamus veiksmus ar atlikti kitus slaptus veiksmus, kokios apimties nusikalstamų veikų atskleidimo gali būti siekiama, nėra nustatyta ir maksimalaus sankcionavimo termino, galimų pratęsimų skaičiaus.“¹⁶⁰

Lietuvos teismų praktikoje sutinkama ir atvejų, kai teismas, spręsdamas slapto sekimo proporcingumą ir vertindamas tai, kad iš esmės šios priemonės naudojimas įstatymo leidėjo nėra apribotas, padarė išvadą, jog lingvistinis įstatymo aiškinimas gali lemti neproporcingą teisės į privatumą ribojimą: „BPK 160 straipsnio nuostatos, reglamentuojančios slapto sekimo taikymo klausimus, priešingai nei įstatymo nuostatos, reglamentuojančios kai kurias kitas panašaus pobūdžio procesines prievartos priemones, nedetalizuoja nusikalstamų veikų sąrašo, kurias tiriant galimas slaptas sekimas. Formaliai minėtą prievartos priemonę galima taikyti net ir tiriant baudžiamuosius nusižengimus. Kita vertus, toks įstatymo aiškinimas būtų neteisingas, nes, atsižvelgiant į plačias slapto sekimo taikymo apimtį ir technines galimybes, šios prievartos priemonės taikymu galima riboti ir įsiterpti į asmens privatų gyvenimą ženkliai labiau nei tai būtų daroma, taikant BPK 154 straipsnyje numatytą prievartos priemonę (pavyzdžiui, klausantis asmens telefoninių pokalbių). <...> Teismo įsitikinimu, tokioje situacijoje BPK 160 straipsnyje numatytos prievartos priemonės taikymas galimas tiriant ne mažiau pavojingas, nei BPK 154 straipsnio 1 dalyje numatytas nusikalstamas veikas, tačiau net ir toks BPK nuostatų aiškinimas, ypač tiriant kai kuriuos BPK 154 straipsnio 1 dalies nuostatose paminėtus nesunkius ir apysunkius nusikaltimus, gali sudaryti prielaidas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimui.“¹⁶¹

LAT praktikoje pasisakoma ir KŽĮ numatyto „kitokio susižinojimo“ esmės: „tokia įstatymo formuluotė yra pakankamai talpi ir praktiškai konkrečiu atveju (konkrečioje) byloje gali reikšti labai skirtingą žmogaus teisės į privataus gyvenimo neliečiamumo ribojimą: kaip matyti iš teismų praktikos remiantis Operatyvinės veiklos įstatymo 10 straipsniu (*aut. pastaba* - dabar KŽĮ 10 straipsniu), gali būti leista fotografuoti, daryti garso įrašą, daryti vaizdo įrašą, fiziškai sekti asmenį, derinti tokios kontrolės būdus. Įstatymų leidėjas išskiria tik vieną susižinojimo formas – t. y., elektroninių ryšių tinklais perduodamos asmenų informacijos turinio – kontrolės mechanizmą (KŽĮ 2 straipsnio 22 punktą ir 10 straipsnis ir BPK 154

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-52-942/2020.

¹⁶¹ Vilniaus apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-182-1020/2016.

straipsnis).¹⁶² LAT šiuo atveju taip pat nurodė, jog pagal dabartinį reguliavimą, teismas, sankcionuodamas prašymą „kitai kontroliuoti asmenų susižinojimą“, privalo aiškiai nurodyti, kurią ar kurias ir kokia apimti bei koku būdu bus leidžiama kontroliuoti: „Pagal teismų praktiką turi būti vertinamas visas nutarties turinys ir sprendimo esmė <...> Tačiau tai nereiškia, kad teismo nutarties rezoliucinė dalis gali būti tokio abstraktumo ar netgi netikslumo, kad iš esmės slaptus tyrimo veiksmus realizuojantys pareigūnai, laikydamiesi vidaus tvarkos, turėtų spręsti dėl konkrečių slaptų tyrimo veiksmų apimtį, kas iš esmės reikštų ir teisės į privataus gyvenimo ribojimo apimtį. Taigi, kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pripažįsta, kad nagrinėjamoje byloje būtent teismas, tenkindamas atskirus prokuroro teikimus ir viena nutartimi sankcionuodamas slaptą patekimą į tarnybines patalpas, o kita – kitokio V. K. susižinojimo kontrolę, kai nė vienam pokalbio, kitokio susižinojimo ar veiksmų dalyviui apie tokią kontrolę nėra žinoma, turėjo konkretizuoti tokio susižinojimo kontrolės būdus, apimtį, ribas.“¹⁶³

Remiantis išdėstytais pavyzdžiais, viena vertus, galima išskirti pagrindinius principus, kurie užtikrintų slaptų veiksmų reglamentavimo kokybę: teisėtumas, t. y., veiksmai turėtų būti išsamiai reglamentuojami įstatymo, proporcingumas – atitinkama duomenų rinkimo priemonė neviešo pobūdžio veiksmams turi būti adekvati siekiamam tikslui, galimai padarytos nusikalstamos veikos atžvilgiu ir ji turi būti taikoma tiek, kiek yra būtina, teisinė gynyba – asmenys turi turėti teisę laiku apskųsti neteisėtus pareigūnų veiksmus, antra vertus, esant nekokybiškam (pernelyg abstrakčiam, netiksliam reguliavimui ar iš viso nesant tokio) teisiniam reguliavimui, privalo egzistuoti teisminė jų atlikimo kontrolė, paprastai vykdoma teismo, kuris užtikrintų tokių veiksmų teisėtumą, visų pirma, leisdamas juos atlikti, antra, sprenddamas dėl duomenų, gautų neviešo pobūdžio veiksmams, leistinumo.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog dabartinis duomenų rinkimo neviešo pobūdžio veiksmams reglamentavimas nėra kokybiškas. Teisės taikytojams paliktos plačios galimybės taikyti procesines prievartos priemones, ribojant asmens privataus gyvenimą, o jų trukmė pateisinama ikiteisminio tyrimo sudėtingumu. Taip pat asmenims dėl neinformavimo ar uždelsto informavimo apie jų atžvilgiu taikytas slaptas procesines prievartos priemones, nesudaroma laiku ginti jų galimai pažeidžiamas teises. Esant nekokybiškam duomenų rinkimo neviešo pobūdžio veiksmams reguliavimui, teismams tenka kompensuoti

¹⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285-976/2018.

¹⁶³ *Ibid.*

įstatymo kokybės trūkumus. Visgi, *ad hoc* sprendimo priėmimas neišsprendžia įstatymo kokybės problemos, nes teismas nėra konstituciškai įgaliotas keisti įstatymus.

2.2. Neviešo pobūdžio veiksmais gautų duomenų leistinumas

Duomenų rinkimas neviešo pobūdžio (slaptais) veiksmais viena yra iš pagrindinių duomenų rinkimo formų tiek ikiteisminio tyrimo, tiek kriminalinės žvalgybos metu. Natūralu, jog tam tikrais atvejais nebus surenkama duomenų apie asmens padarytą ar daromą nusikalstamą veiką vien tik iš proceso dalyvių apklausų, apžiūrų, kratų, užduočių specialistams paskyrimo, dokumentų ar daiktų išreikalavimų ir kt. Tiriant veikas, pasižyminčias dideliu latentišku ar sudėtingumu, duomenų rinkimas slaptomis priemonėmis įgyja didelę svarbą tiek siekiant BPK numatytų tikslų, tiek asmens teisių į privatumą ribojimo kontekste. E. Losio teigimu, „prievartos priemonių taikymas baudžiamajame procese – itin jautri žmogaus teisių ir laisvių varžymo sritis, kurioje netinkamas prievartos priemonės reglamentuojančių procesinių nuostatų aiškinimas ir taikymas gali lemti netinkamą įrodinėjimo dalyko suvokimą, kartu ir žmogaus teisių pažeidimus nepagrįstai pritaikius procesinę prievartos priemonę.“¹⁶⁴ Dėl šios priežasties tikslinga aptarti ir probleminius aspektus įrodymų leistinumą kontekste, susijusius su duomenimis, gautais neviešo pobūdžio veiksmais.

Prieš pradėdant nagrinėti neviešo pobūdžio veiksmais gautų duomenų probleminius aspektus įrodymų leistinumą tematikoje, tikslinga trumpai pristatyti šių duomenų gavimo būdo sampratą, pagrindinius požymius bei reglamentavimą. Kaip jau buvo minėta, duomenų rinkimas galimas kriminalinės žvalgybos tyrimo metu, t. y., renkant duomenis pagal KŽĮ bei ikiteisminio tyrimo metu, t. y., renkant duomenis pagal BPK. Didžiausias dėmesys šio darbo rėmuose bus skiriamas renkant duomenis neviešo pobūdžio veiksmais pagal BPK 154, 158-160 straipsnius, t. y., elektroniniais ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas, savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai, leidimas atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus ir slaptas sekimas¹⁶⁵ bei KŽĮ normoms, kiek tai susiję su duomenų rinkimu slaptais veiksmais. Kaip matyti iš BPK struktūros, šie veiksmai įstatymų leidėjo priskirti prie „kitų procesinės prievartos priemonių“.

Doktrinoje pateikiama procesinės prievartos sąvoka – „įstatyme numatytos priemonės, pasireiškiančios žmogaus teisių suvaržymu, kurias valstybės subjektai taiko siekdami

¹⁶⁴ Egidijus Losis, „Įrodinėjimo dalykas taikant prievartos priemones“, iš knygos „Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)“, Egidijus Kurapka ir kt., (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 271.

¹⁶⁵ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad BPK 148 straipsnyje, kaip neviešo pobūdžio veiksmas, numatytas ir pašto siuntų poėmis, tačiau šis veiksmas nebus nagrinėjamas darbe.

procesinių tikslų.¹⁶⁶ Iš pateiktos sąvokos galima išskirti keletą procesinės prievartos priemonės požymių – ji turi būti numatyta įstatyme, priemonė pasireiškia žmogaus teisių suvaržymu, priemonę taiko valstybės subjektai, siekdami baudžiamojo proceso tikslų. Bendrai vertinant procesines prievartos priemones, doktrinoje vyrauja dvi pagrindinės procesinių prievartos priemonių sampratos. Pagal pirmąją sampratą procesinės prievartos priemonės apibrėžiamos kaip „baudžiamojo proceso įstatymo numatytos prievartinio pobūdžio priemonės, kurias, kai yra teisiniai pagrindai, įstatymo nustatyta tvarka baudžiamojo proceso dalyvių atžvilgiu taiko įgalios valstybės institucijos ir asmenys. Šiomis priemonėmis siekiama užkardyti ir nutraukti minėtų proceso dalyvių veiksmus, trukdančius ikiteisminiam tyrimui, bylai nagrinėti teisme ir sprendimui vykdyti.“¹⁶⁷ Pagal šią sampratą tyrimo veiksmai nepriskiriami prie procesinių prievartos priemonių, remiantis tuo, kad pagrindinis šių priemonių tikslas yra duomenų (įrodymų) rinkimas, o ne netrukdomo proceso užtikrinimas, varžant žmogaus teises ir laisves. Kitaip tariant, prioritetas teikiamas procesinio veiksmo tikslui pasiekti, o ne žmogaus teisių ir laisvių apsaugai.¹⁶⁸ Tuo tarpu, pagal antrąją procesinių prievartos priemonių sampratą, kurioje prioritetas teikiamas žmogaus teisių ir laisvių apsaugai, procesinės prievartos priemonės apibrėžiamos kaip „baudžiamojo proceso įstatymu nustatytas priemonės ir būdus riboti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, taikomas valstybės įgaliotų valstybės institucijų ir asmenų, nurodytų baudžiamajame procese tik įstatymų nustatyta tvarka ir esant sąlygoms bei pagrindams (juridiniams faktams) nurodytiems baudžiamojo proceso įstatyme, tikslu užkirsti kelią ir nutraukti baudžiamojo proceso dalyvių procesinius pažeidimus, siekiant užtikrinti netrukdomą baudžiamojo proceso eigą.“¹⁶⁹ Šios koncepcijos yra laikomasi ir BPK. Procesinės prievartos priemonių sistemą sudaro BPK III dalyje (119-163 straipsniai) numatytos priemonės. Jos dar išskiriamos į kardomąsias ir kitas procesines prievartos priemones. Kadangi darbas orientuotas į duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais įrodymų leistinum kontekste, kaip ir minėta anksčiau, bus plačiau analizuojamos tik procesinės prievartos priemonės, susijusios su duomenų rinkimu slaptais veiksmais.

KT yra konstatavęs, jog asmuo, darydamas nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neturi ir negali tikėtis privatumo. Žmogaus privataus gyvenimo apsauga baigiasi tada, kai jis pradeda veikti nusikalstamai ar kitaip pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą kitiems asmenimis, visuomenei ar valstybei. Taigi, įtariamą nusikaltimų darymu, asmuo pats atsisako teisės į privataus gyvenimo apsaugą ta apimtimi, kuria nulemia jo daromas

¹⁶⁶ Goda ir kt., *supra* note 32, 220.

¹⁶⁷ Losis, *supra* note 16, 19.

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ *Ibid.*, 20.

nusikaltimas, o nusikalstamai veikai netaikomas žmogaus privataus gyvenimo apsaugos principas.¹⁷⁰

Žmogaus teisių apsaugos kontekste, vertinant surinktus duomenis neviešo pobūdžio veiksmais, LAT praktikoje laikomasi pozicijos, jog asmens teisė į privatumą nėra absoliuti. Pagal Konstituciją riboti konstitucines žmogaus teises ir laisves, įskaitant teisę į privatumą, galima, jeigu yra įgyvendinamos šios sąlygos: tai daroma pagal įstatymą; ribojimai būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves bei Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, o taip pat ir konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmės, laikomasi proporcingumo principo.¹⁷¹

LAT taip pat pažymi, kad taikant slapto pobūdžio tyrimo priemones ir vertinant jomis gautų duomenų teisėtumą, būtina išlaikyti balansą tarp siekio išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo apsaugos. Valstybės institucijos, taikydamos asmens privatumą varžančias informacijos rinkimo priemones, visada turi įvertinti konkrečią situaciją, įsitikinti, ar yra pakankamas atitinkamos priemonės taikymo faktinis pagrindas, įsitikinti, ar negalima tų pačių tikslų pasiekti nevaržant asmens privataus gyvenimo, o jeigu toks ribojimas būtinas, užtikrinti, jog žmogaus teisė į privatumą būtų ribojama tik tiek, kiek būtina visuomenei reikšmingam ir konstituciškai pagrįstam tikslui pasiekti.¹⁷²

Doktrinoje išskiriami bendrieji aptariamų procesinių prievartos priemonių požymiai: slaptumas, t. y., asmuo nežino, jog jo atžvilgiu yra taikoma ši priemonė; procesinės prievartos priemonės taikomos tik ikiteisminio tyrimo metu (arba iki jo); privaloma ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, išskyrus neatidėliotinus atvejus (*aut. pastaba* – atlikus slaptą veiksmą neatidėliotinais atvejais, jo teisėtumas vėliau vis tiek turi būti patvirtintas ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi); priemonę taikę pareigūnai gali būti apklausiami kaip liudytojai, teisme nagrinėjant bylą.¹⁷³ Kadangi šių procesinės prievartos priemonių taikymas glaudžiai susijęs su asmens privatumą užtikrinančiomis teisėmis, turi būti pagrindai taikyti šias priemones – teisinis ir faktinis pagrindas. LAT praktikoje akcentuojamas tiek teisinis, tiek faktinis pagrindas. Pastarasis įvardijamas kaip tam tikra informacija apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba įstatyme nurodytus apysunkius nusikaltimus, arba apie nusikaltimą rengianti, daranti ar padariusi asmenį. Teisinis pagrindas - apygardų teismų pirmininkų ar šių teismų baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkų motyvuotos nutartys arba generalinio prokuroro ar

¹⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-424-696/2016.

¹⁷¹ *Ibid.*

¹⁷² *Supra* note 91.

¹⁷³ Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė ir Marijus Šalčius, *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*, (Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2017), 339.

jo įgalioto generalinio prokuroro pavaduotojo arba apygardų prokuratūrų vyriausiųjų prokurorų ar jų įgaliotų vyriausiųjų prokurorų pavaduotųjų sankcionuoti kriminalinės žvalgybos subjekto vadovo ar jo įgalioto vadovo pavaduotojo motyvuoti teikimai¹⁷⁴ (*aut. pastaba* – iš KŽĮ perspektyvos). Ikiteisminiame tyrime neviešo pobūdžio veiksmų teisinis pagrindas yra pagal prokuroro prašymą priimti ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis (BPK 154 straipsnio 1 dalis, 158 straipsnio 2 dalis, 159 straipsnio 1 dalis, 160 straipsnio 1 dalis). Neatidėliotinais atvejais, šie veiksmai gali būti atliekami prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu, kuris vėliau turi būti patvirtintas ikiteisminio tyrimo teisėjo (BPK 160¹ straipsnio 1-2 dalys).¹⁷⁵

Kaip jau minėta, tam tikrų nusikalstamų veikų, pasižyminčių dideliu latentiskumu, pavyzdžiui, kyšininkavimo, duomenų (įrodymų) rinkimas yra itin apribotas, todėl įrodinėjimo prasme didelę reikšmę įgyja duomenys, kurie buvo surinkti neviešo pobūdžio veiksmais. Teismų praktikoje nuosekliai laikomasi pozicijos, jog duomenys, kurie gauti atliekant operatyvinio tyrimo (*aut. pastaba* – dabar kriminalinės žvalgybos) veiksmus dar nepradėjus ikiteisminio tyrimo, gali būti pripažįstami įrodymais baudžiamajame procese. Tokių duomenų pripažinimo įrodymais sąlyga yra tikslus įstatymuose nustatytų operatyvinių veiksmų atlikimo ir priemonių naudojimo pagrindų bei tvarkos laikymasis. Taip pat, kiekvienu atveju bylą nagrinėjančiam teismui tenka pareiga patikrinti, ar buvo paisyta operatyvinių veiksmų teisėtumo ir faktinio pagrindo (KŽĮ numatytų pagrindų). Įstatyme nustatytų operatyvinių veiksmų ir priemonių taikymo ir jų ribų peržengimas ar kitoks piktnaudžiavimas daro juos neteisėtais.¹⁷⁶ Teismas, motyvuodamas savo sprendimą duomenimis (įrodymais), gautais atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimą privalo patikrinti tris pagrindinius aspektus 1) ar buvo teisinis ir faktinis kriminalinės žvalgybos veiksmų atlikimo pagrindas; 2) ar tyrimo veiksmai atlikti nepažeidžiant KŽĮ nustatytos tvarkos; 3) ar gautus duomenis pagal KŽĮ patvirtinta duomenys, kurie gauti BPK nustatytais veiksmais.¹⁷⁷ Tais atvejais, kai kaltinimas duomenimis, surinktais kriminalinės žvalgybos metu, negrindžiamas, o kriminalinės žvalgybos surinktų duomenų pagrindu buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, teismas neturi pareigos tikrinti atlikto kriminalinės žvalgybos tyrimo teisinio ir faktinio pagrindo, nes visi duomenys, kuriais grindžiamas kaltinimas, yra surinkti BPK nustatyta tvarka.¹⁷⁸

Detaliau pristatant duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais, ypatingas dėmesys skirtinas leidimui (sankcijai) atlikti šiuos veiksmus – teisiniu pagrindu. LAT praktikoje

¹⁷⁴ *Supra* note 14.

¹⁷⁵ *Supra* note 2.

¹⁷⁶ *Supra* note 39.

¹⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-297-303/2019.

¹⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-72-594/2025.

numatyta, jog leidimai atlikti slaptus duomenų rinkimo veiksmus turi būti itin aiškiai nurodyti, kurių privalu laikytis. Teisėjo, sankcionuojančio slaptus tyrimu veiksmus, vaidmuo negali būti pasyvus, pasireiškiantis nutarties rezoliucinėje dalyje prokuroro prašymo perrašymu: „<...> nutarties rezoliucinėje dalyje turi būti tiksliai nurodyta sankcionuojamų operatyvinių veiksmų pavadinimas, turinys, apimtis, laikas ir asmuo ar asmenys, prieš kuriuos leidžiama atlikti operatyvinius veiksmus. Netoleruotina, kai teismas nutarties rezoliucinėje dalyje tik perrašo prokuroro teikimo rezoliucinę dalį ir atitinkamą operatyvinės veiklos įstatymo straipsnį, nenurodydamas, kokie konkretūs veiksmai, priemonės ir kokia apimti gali būti vykdomi prieš asmenį.“¹⁷⁹ Iš esmės, žvelgiant iš teisės aiškinimo pusės, lyg ir neturėtų kilti problemų su slaptų veiksmų sankcionavimu ar veiksmų atlikimu praktikoje, tačiau praktikoje, teisės taikytojui (pareigūnams) arba jeigu pareigūnai slaptiems veiksams pasitelkia privačius asmenis, susiduriama su problemomis sankcijos ribų ir veiksmų atlikimo kontekste.

LAT nuosekliai laikosi pozicijos, jog tam, kad teismas pripažintų duomenis, surinktus naudojant operatyvinius veiksmus ir priemones, būtina ne tik tinkamai sankcionuoti veiksmus nepažeidžiant įstatymo normų; veiksmų teisėtumą lemia ne tik tinkamas jų sankcionavimas, tačiau ir realizavimas.¹⁸⁰ Analizuojant LAT praktiką, nustatomi atvejai, kuomet pareigūnai atlieka neformalias apklausas, prisidengiant sankcionuotais neviešo pobūdžio veiksmais (kasacinės nutartys Nr. 2K-233-788/2016, 2K-62-628/2019, 2K-165-976/2022). Štai pavyzdžiui, LAT nagrinėtas atvejis, kuomet prisidengiant savo tapatybės neatskleidžiančių pareigūnų veiksmais (BPK 158 straipsnis) - buvo atlikta įtariamojo neformali apklausa ir padarytas tokios apklausos garso įrašas. Kasacinės instancijos teismo vertinimu, nors formaliai tokie duomenys buvo gauti pagal teismo sankciją, tačiau atlikti veiksmai neatitinka šių procesinių veiksmų esmės: „Teismų praktikoje yra pasisakyta, jog tokio pobūdžio duomenys, nors formaliai ir buvo gauti vykdant teismo sankcionuotus savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmus (BPK 158 straipsnis), neatitinka šių procesinių veiksmų esmės. Be to, tokiais veiksmais pažeidžiama kaltinamojo teisė tylėti ir neduoti parodymų prieš save. Įtariamojo apklausa turi būti vykdoma nustatyta tvarka (BPK 188 straipsnis), paisant įtariamo asmens teisių (BPK 21 straipsnio 4 dalis) ir realiai užtikrinant jo teisę gintis. Tokių metodų (neformalių pokalbių, įtvirtinant juos kaip BPK 158 straipsnyje nustatytą veiksmą) naudojimas vykdant įtariamojo apklausą nėra leistinas, o surašyti šio veiksmo protokolai neatitinka įrodymų leistinumą standartų <...> Kasacinės instancijos teismo

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-85-696/2016.

¹⁸⁰ *Ibid.*

teisėjų kolegijos vertinimu, pareigūno „neformalus“ pokalbiai su sulaikytu V. R. ir slapta padarytas garso įrašas negali būti laikomi leistinu įrodymu byloje.“¹⁸¹

Taip pat LAT praktikoje nustatomi atvejai, kai pareigūnai ar jų pasitelkti privatūs asmenys, peržengia teismo nutartimi leidžiamus atlikti veiksmus¹⁸². Štai pavyzdžiui, LAT konstatavo, jog atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (BPK 159 straipsnis), šio veiksmo procesinė forma buvo pažeista dėl to, kad nutartyje (sankcijoje) nebuvo nurodytas leidimas atliekant procesinį veiksmą daryti garso ir vaizdo įrašus. Kasacinės instancijos teismo vertinimu pareigūnų pasitelktas privatus asmuo, atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, darydamas garso bei vaizdo įrašą, viršijo teismo nutartyje leistinų veiksmų ribas, taigi buvo pažeisti BPK 20 straipsnio 3-5 dalių reikalavimai.¹⁸³ Nors bylos nagrinėjimo metu buvo keltas klausimas dėl klaidingai suformuoto leidimo atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, tačiau tiek pastarojoje, tiek anksčiau pristatytoje LAT praktikoje keliama aukščiausi reikalavimai nutartimis, kuriomis sankcionuojami duomenų rinkimas neviešo pobūdžio veiksmams.

Pagal teismų praktiką ikiteisminio tyrimo pareigūnams, pasitelkiant nusikalstamą veiką imituojantiems veiksmais privačius asmenis ir realizuojant sankcionuotą procesinę prievartos priemonę būtina nurodyti konkretų asmenį, kuris atliks teismo nutartyje nurodytus veiksmus. Be to, teismų praktikoje akcentuojama, jog prieš atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, būtina atliekantį asmenį supažindinti su veiksmų ribomis, instrukuoti, kokių veiksmų jis negali atlikti, paruošti ir perduoti jam technines priemones.¹⁸⁴

Visgi, ne kiekvienas teismo nutarties (sankcijos) atlikti duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmams nesilaikymas ar leidimo ribų peržengimas lemia atlikto veiksmo neteisėtumą. Pavyzdžiui, LAT byloje dėl BPK 158 straipsnyje numatytų veiksmų atlikimo (slaptų veiksmų sankcijoje apibrėžtumo), pasisakė, kad nors ir priemonių įrengimas kabinete konkrečiai įvardintas nutartyje nebuvo, tačiau nutartimi buvo leista naudoti vaizdo ir garso įrašymo priemonės, slapta patekti tiek į patalpas, tiek į automobilį, todėl daroma išvada, jog minėtų priemonių naudojimas apėmė ir jų įrengimą. Slapta klausomų pokalbių kontroliavimas ar fiksavimas be tinkamos aparatūros įrengimo nėra įmanomas.¹⁸⁵

¹⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-62-628/2019.

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės nutartys Nr. 2K-7-141/2008, 2K-4-689/2019, 2K-154-1073/2020, 2K-225-1214/2024.

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-154-1073/2020.

¹⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22-1214/2025.

¹⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-719/2024.

LAT yra sprendęs, kad nusikalstamos veikos imitavimo veiksmų procesinė forma nebuvo pažeista, nors teisėjo nutartyje nebuvo nurodytas asmuo, kurio atžvilgiu taikytas procesinis veiksmas (nurodyta, kad siekiama nustatyti ir kitus bendrininkus): „Kadangi vienas iš NVIV tikslų yra siekis išsiaiškinti nusikaltimą darančius asmenis (BPK 159 straipsnio 1 dalis), tai, kad nutartyje konkrečiai nebuvo nurodytas A. K., o be E. B. įvardinti tik pastarojo interesais, ar naudai veikiantys asmenys, neduoda pagrindo teigti, jog šios priemonės taikymas buvo negalimas kitų asmenų atžvilgiu, o jos taikymo metu gauti duomenys turėtų būti pripažinti neleistiniais. Tuo labiau, kad teismai nustatė, jog A. K. ir E. B. veikė bendrininkų grupe. Konkretus A. K., kaip asmens, prieš kurį gali būti atliekami NVIV, neįvardijimas lėmė tai, kad tuo metu apie jo veiklą nebuvo konkrečių ir patikimų duomenų, be to, laikotarpis, kurį NVIV buvo taikomas, buvo pakankamai trumpas – praėjo mažiau nei mėnuo laiko.“¹⁸⁶

Slaptųjų tyrimo veiksmų faktinis pagrindo vertinimas sprendžiant dėl įrodymų leistinumą, taip pat yra svarbus. Kaip jau ne kartą minėta, pasak LAT, siekiant užtikrinti, jog asmuo nepatirtų savavališko ir nepagrįsto teisės į privatumą suvaržymo, slaptos informacijos, apie rengiamą, daroma, padarytą nusikalstamą veiką rinkimo priemonės, taip pat ir numatytos KŽĮ, kuriomis įsiterpiama į žmogaus asmeninį gyvenimą, gali būti skiriamos tik įstatyme nustatytais pagrindais, pagal įstatyme nustatytą tvarką ir tik motyvuotu teismo sprendimu, laikantis proporcingumo reikalavimo. Šiuo aspektu EŽTT praktikoje laikomasi pozicijos, jog slapto sekimo priemonių taikymą sankcionuojanti institucija turi nuspręsti, ar yra pakankamas (pateisinamas) pagrindas sankcionuoti tokias priemones. Tai sprendžiant privaloma patikrinti: 1) ar yra faktinis pagrindas įtartį asmenį, kuris planuoja, daro ar padarė tam tikras sunkias nusikalstamas veikas; 2) ar siekiamą tikslą įmanoma pasiekti tik taikomoms priemonėms, o taikant kitas priemones siekiamo tikslo pasiekti nebūtų įmanoma arba būtų itin sudėtinga. Toks patikrinimas užtikrina, kad tokios priemonės nebūtų sankcionuojamos atsitiktinai, ne pagal nustatyta tvarką (EŽTT 2015 m. sausio 15 d. sprendimas byloje *Dragojević prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 68955/11).¹⁸⁷ Detalizuojant slaptų veiksmų atlikimo faktinį pagrindą, EŽTT praktikoje pasisakytina, jog jis negali būti tinkamas, jeigu yra paremtas nuogirdomis ar gandai,¹⁸⁸ sankcionuojant slapčius veiksmus faktiniu pagrindu turėtų būti faktai ar informacija,

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-39-719/2019.

¹⁸⁷ *Supra* note 14.

¹⁸⁸ *Supra* note 42.

kuri įtikintų objektyvų stebėtoją, jog asmuo galimai padarė teisės pažeidimą,¹⁸⁹ o bet kokio pobūdžio informacija, apie egzistuojantį nusikalstamą ketinimą privalo būti tikrinama.¹⁹⁰

LAT praktikoje faktinio pagrindo, kaip sąvokos, aiškinimas yra pakankamai nuoseklus: „kriminalinės žvalgybos tyrimo faktinis pagrindas yra informacija apie objektyviuosius nusikalstamos veikos (veikų) požymius, lemiančius veikos teisinį kvalifikavimą“.¹⁹¹ Taip pat laikomasi pozicijos, jog jeigu slaptus tyrimo veiksmus sankcionuoja apygardų teismų ar šių teismų Baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininkai, bylą nagrinėjantis teismas faktinio veiksmų atlikimo pagrindo jau paprastai netikrina: „Teismų praktikoje susiformavusi nuostata, kad tais atvejais, kai operatyvinio tyrimo veiksmus sankcionavo apygardų teismų pirmininkai ar šių teismų Baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkai, nagrinėjantis bylą teismas faktinio operatyvinio tyrimo veiksmų atlikimo pagrindo paprastai neturėtų tikrinti“.¹⁹² Visgi, jeigu nagrinėjant bylą kyla abejonių dėl faktinio pagrindo kriminalinės žvalgybos veiksmams atlikti, nagrinėjantis bylą teismas privalo imtis priemonių, siekiant patikrinti, ar buvo faktinis pagrindas, t. y., informacijos ne apie bet kokią, o apie įstatyme nurodytą nusikalstamą veiką ar veikas. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog siekiant užtikrinti kriminalinės žvalgybos veiksmų sankcionavimo ir atlikimo teisėtumą bei veiksmingą žmogaus teisių apsaugą nuo neteisėto apribojimo, kreipiantis dėl slaptų veiksmų atlikimo ir juos sankcionuojant, būtina nurodyti aiškias išvadas dėl turimos informacijos apie galimą nusikalstamą veiką, dėl kurios bus atliekamas ikiteisminis tyrimas, atitiktis BK straipsniui ar jo daliai, dėl kurių atitinkami veiksmai gali būti atliekami.¹⁹³ Slaptų tyrimo veiksmų faktinio pagrindas yra svarbus ir provokacijos kontekste (kuri bus aptariama sekančiame poskyryje): „NVIM gali būti atliekamas tik prieš asmenį, apie kurio, tikėtina, nusikalstamą veiką jau turima duomenų (vien tik gandų ar panašios nepatikrinamos informacijos tam nepakanka), nes tik tokiu atveju gali būti daroma išvada apie „prisijungimą“ prie daromos nusikalstamos veikos, o ne naujos veikos išprovokavimą. Tokia išvada daroma ir EŽTT praktikoje. Byloje turi būti duomenys apie faktinį operatyvinių veiksmų atlikimo pagrindą ir šiuos duomenis teismas turi patikrinti atlikdamas BPK numatytus veiksmus.“¹⁹⁴ LAT yra nurodęs, kad tokiu atveju, kai

¹⁸⁹ *Labita v. Italy*, no. 26772/95, European Court of Human Rights, judgment of April 6, 2000, <https://hudoc.echr.coe.int/#/%22fulltext%22:%22labita%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-58559%22%7D>.

¹⁹⁰ *Case Bannikova v. Russia*, application no. 18757/06, European Court of Human Rights, judgment of November 4, 2010, <https://hudoc.echr.coe.int/#/%22fulltext%22:%22bannikova%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-101589%22%7D>.

¹⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-119-719/2024.

¹⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-168-139/2015.

¹⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-33-303/2018.

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-439/2011.

byloje nėra duomenų apie tyrėjo tarnybiniame pranešime nurodytos informacijos gavimo pagrindą ir bei teisėtumą, o valstybinį kaltinimą palaikanti šalis ir ikiteisminį tyrimą atlikę pareigūnai negalėjo nurodyti tokių duomenų rinkimo pagrindo, neteisėtai renkant informaciją buvo pažeistos asmens teisės į privatų gyvenimą.¹⁹⁵

Visgi, neišsamus (netinkamas) faktinio pagrindo nurodymas atliekant slapčius tyrimo veiksmus ne visada lemia surinktų duomenų neleistinumą. Tokiu atveju vertinama, ar minėtas pažeidimas pripažintas esminiu BPK pažeidimu, dėl kurio buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti sprendimą. Pavyzdžiui, LAT nagrinėjant bylą dėl korupcinių ir kitų nusikalstamų veikų, keltas klausimas dėl baudžiamųjų bylų skyriaus pirmininko nurodyto abstraktaus kriminalinės žvalgybos faktinio pagrindo (asmuo, dirbantis įmonės direktoriumi ir kitas įmonės darbuotojas galimai užsiima kyšininkavimu ir piktnaudžiavimu). Šiuo atveju teismas nurodė, jog tai nėra esminis BPK pažeidimas, iš esmės faktinis pagrindas, nors ir abstrakčiai, tačiau nurodytas tinkamai.¹⁹⁶

Nagrinėjamos temos kontekste doktrinoje¹⁹⁷ ir praktikoje analizuojami probleminiai aspektai, susiję su atsitiktinai gautos informacijos (apie rengiamasi, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką) panaudojimu. Natūralu, jog kontroliuojant asmenį, apie kurį turima pakankamai duomenų, leidžiančių pagrįstai manyti, jog jis rengiasi, daro ar padarė nusikalstamą veiką, gali būti užfiksuota ir naujų veikų, kurios turi nusikalstamos veikos požymių. Teismų praktikoje yra nusistovėjusi pozicija, jog slapta renkant duomenis apie asmens planuojamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką, užfiksuojama nauja nusikalstama veika, būtina įvertinti vykdytų slapčių veiksmų teisinį ir faktinį pagrindą, proporcingumo principą, taikant procesines prievartos priemones ir nustatytos veikos pavojingumą: „teismų praktikoje išaiškinta, kad, pripažįstant tokius „atsitiktinai“ gautus duomenis leistiniais įrodymais, svarbu įvertinti tiek atskleistos nusikalstamos veikų kategoriją ir galimybes apskritai vykdyti slapčius tyrimo veiksmus dėl tokios nusikalstamos veikos, tiek ir visos baudžiamosios bylos kontekstą bei proporcingumo principo reikalavimus. Antai tokie duomenys gali būti ir nepripažinti įrodymais pagal BPK ir jais gali būti nesiremiamą nagrinėjant baudžiamąją bylą, jeigu daroma išvada, jog tokių duomenų naudojimas reikštų asmens teisės į privatumą

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-1073/2020.

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161-693/2019.

¹⁹⁷ Remigijus Merkevičius, *„Baudžiamajame procese „atsitiktinai“ gautos faktinės informacijos panaudojimas kitame baudžiamajame procese“* iš knygos „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys“, (Vilnius: Valstybinės įmonės „Registrų centras“, 2011), 395-458.

suvaržymą, pažeidžiantį proporcingumo reikalavimus <...> Tačiau įrodinėjimo tvarkos pažeidimu paprastai nelaikytinos situacijos, kai, atliekant kriminalinės žvalgybos veiksmus dėl galbūt daromų vienos rūšies nusikalstamų veikų, atsiranda pagrindas manyti, kad gali būti daromi ir kitos rūšies ne mažiau pavojingi nusikaltimai, ir nusprendžiama atliekant kriminalinės žvalgybos veiksmus patikrinti ir naujai paaiškėjusią informaciją. Kasacinės instancijos teismas yra išaiškinęs, kad jeigu tokiose situacijose šios kitos nusikalstamos veikos patenka į kategoriją veikų, nurodytų KŽĮ ir sudarančių pagrindą pagal įstatymą atlikti kriminalinės žvalgybos veiksmą, tai dėl jų gauta informacija gali būti kaip įrodymai naudojama ir kituose baudžiamuosiuose procesuose“.¹⁹⁸

Iš esmės, pagal teismų praktiką, vertinant „atsitiktinai“ gautų duomenų leistinumą, atkreiptinas dėmesys į atliktų neviešo pobūdžio veiksmų teisinį ir faktinį pagrindą, jų proporcingumą padarytam nusikaltimui ir ar nustatytas naujas nusikaltimas patenka į KŽĮ nusikaltimų sąrašą, apie kuriuos galima rinkti duomenis ir kriminalinės žvalgybos metu. Paprastai, tais atvejais, kuomet renkant duomenis neviešo pobūdžio veiksmais nustatomas baudžiamasis nusižengimas ar naujas nusikaltimas, kuris nepatenka į KŽĮ veikų sąrašą, pagal kuri būtų leidžiama rinkti duomenis apie tokią veiką, teismų praktikoje pasisakoma, jog jeigu nebuvo taikytoms priemonėmis teisinio ar faktinio pagrindo, nebuvo laikomasi proporcingumo principo ar kitų šios informacijos panaudojimo baudžiamajame procese taisyklių, gauti duomenys gali būti ir nepripažinti įrodymais pagal BPK ir jais gali būti draudžiama remtis nagrinėjant baudžiamąją bylą. Tokiais atvejais būtina įvertinti ir tai, ar tokių duomenų naudojimas baudžiamajame procese negali būti laikomas nepagrįstu asmens teisės į privatumą suvaržymu, taip pažeidžiant proporcingumo principą.¹⁹⁹

Nors teismų praktika šiuo aspektu atrodo lyg ir aiški, tačiau praktikoje (Lietuvos apeliacinio teismo nutartys Nr. 1A-40-851/2024, 1A-120-966/2025, kasacinio teismo nutartys Nr. 2K-P-94-895/2015, 2K-123-788/2018) visgi susiduriama su problemomis, vertinant duomenis apie padarytą sąlyginai mažiau pavojingą nusikaltimą. Pavyzdžiui, kasaciniame teisme nagrinėtas atvejis, kuomet vykdant elektroniniais tinklais perduodamos informacijos kontrolę ir kaupimą dėl asmens, kuris galimai užsiima kyšininkavimu ir piktnaudžiavimu, nustatyta, jog suklastoto dokumentą. Kasacinio teismo vertinimu, žemesnių instancijų teismuose nepakankamai buvo ištirti slaptų veiksmų pradėjimo pagrindai bei tokių veiksmų ilgesnę trukmę pateisinančios priežastys.²⁰⁰ Bylą iš naujo išnagrinėjus apeliacine tvarka ir

¹⁹⁸ *Supra* note 91.

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-286-746/2015.

²⁰⁰ *Supra* note 144.

patikrinus slaptų veiksmų atlikimo pagrindus, gauti duomenys pripažinti įrodymais, asmuo liko nuteistas,²⁰¹ o kasacinis skundas atmestas.²⁰²

Renkant duomenis neviešo pobūdžio veiksmais aktualus ir proporcingumo principas. BPK 11 straipsnyje numatyta, jog „procesinės prievartos priemonės turi būti taikomos tik tais atvejais, kai be jų negalima pasiekti reikiamų proceso tikslų. Bet kokios procesinės prievartos priemonės taikymas turi būti nedelsiant nutrauktas, kai tai tampa nereikalinga.“ KT viename iš nutarimų apibrėžė proporcingumo principo turinį baudžiamajame procese: „proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti.“²⁰³ Doktrinoje laikomasi pozicijos, jog šio principo paisymas baudžiamajame procese reiškia pareigą procesinės prievartos priemonės taikymo subjektui prieš kiekvieno procesinio sprendimo, galinčio suvaržyti žmogaus teises bei laisves, priėmimą, kruopščiai įvertinti, ar toks ribojimas nebus griežtas.²⁰⁴ G. Godos teigimu, teisinio reguliavimo lygiu proporcingumo principo laikymąsi paprastai siekiama garantuoti trimis būdais: 1) pačios griežčiausios prievartos priemonės taikomos tik atitinkamo sunkumo nusikalstamų veikų galimo padarymo atvejais, kurios turi būti nustatytos įstatymo; 2) procesinių prievartos priemonių, varžančių asmens teises bei laisves, taikymo sąlygos ir pagrindai turi būti reglamentuoti itin tiksliai; 3) turi būti numatyta tinkama ir veiksminga atliktų veiksmų proporcingumo kontrolė.²⁰⁵ LAT praktikoje nuosekliai laikomasi pozicijos, jog BPK 11 straipsnis įpareigoja baudžiamąjį persekiojimą vykdančius subjektus paisyti proporcingumo principo taikant procesines prievartos priemones bei atliekant tyrimo veiksmus. Procesinės prievartos priemonės taikomos tada, kai be jų negalima pasiekti reikalingų proceso tikslų, o kai tikslas pasiekiamas ar tampa nereikalingas, procesinės prievartos priemonės taikymas turi būti nedelsiant nutrauktas.²⁰⁶

Proporcingumo principo problematika susijusi su atliekamų duomenų rinkimo neviešo pobūdžio veiksmais trukme, siekiant surinkti kuo daugiau galimai reikšmingų duomenų apie asmens daromą ar padarytą nusikalstamą veiką. Praeitame poskyryje aptariant įstatymo kokybės problemas, buvo minėta, jog baudžiamojo proceso įstatyme nėra pakankamai sureglamentuoti terminai, per kuriuos galima atlikti slaptus tyrimo veiksmus. Ši reguliavimo

²⁰¹ Šiaulių apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-5-744/2019.

²⁰² *Supra* note 177.

²⁰³ *Supra* note 40.

²⁰⁴ Gediminas Bučiūnas, *Slaptas sekimas teisinis reglamentavimas ir praktiniai aspektai*, (Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2012), 120.

²⁰⁵ Gintaras Goda, *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*, (Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2014), 40-41.

²⁰⁶ *Supra* note 144.

spraga patvirtinama ir teismų praktikoje, kurioje laikomasi pozicijos, jog duomenų rinkimas neviešo pobūdžio veiksmais negali tęstis ilgą laiką, jos turi būti taikomos tiek, kiek būtina siekiamam tikslui pasiekti: „nepaisant minėto klausimo teisinio reguliavimo spragų, teismo sankcijos reikalaujantys operatyviniai (*aut. pastaba* – kriminalinės žvalgybos) veiksmai negalėjo tęstis begalę laiko. Visi operatyviniai veiksmai yra skirti baudžiamojo proceso tikslams pasiekti. Iš BPK 1 ir 2 straipsnių prasmės išplaukia, kad operatyvinių (kriminalinės žvalgybos) veiksmų laikas turi būti optimalus, t. y., jie turi tęstis lygiai tiek laiko, kiek reikia visiškai atskleisti ir užkardyti nusikalstamą veiką, surinkti įrodymus dėl nusikalstamos veikos padarymo, išaiškinti nusikaltimą padariusius asmenis, kad būtų galima greitai ir efektyviai nubausti kaltininkus. Atsižvelgiant į tai, kad valstybės tikslas yra ginti žmonių teises, laiku užkardyti nusikaltimus, o ne juos skatinti, galima teigti, kad operatyviniai veiksmai turi būti tęsiami tol, kol surenkama pakankami įrodymų, leidžiančių patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Jie turi būti nutraukiami surinkus pakankami nusikalstamos veikos įrodymų, leidžiančių pradėti ir vykdyti ikiteisminį tyrimą, kad būtų galima būtų perduoti teismui, o kaltininkas būtų greitai ir teisingai nubaustas. Pažymėtina ir tai, kad, nepaisant to, jog teismas, sankcionuodamas operatyvinius veiksmus, privalomai nurodo jų atlikimo laiką, tai visai nereikia, kad teisėsaugos institucijos būtinai turi atlikti slaptus operatyvinius veiksmus iki paskutinės teismo sankcijos galiojimo dienos.“²⁰⁷

Klausimai, susiję su duomenų rinkimu neviešo pobūdžio veiksmų trukme ir proporcingumu keliami pakankamai dažnai. Štai nagrinėjant bylą dėl kyšininkavimo, keltas klausimas dėl nepagrįstai ilgos operatyvinio tyrimo trukmės, kuri, anot kasatoriaus lėmė asmens baudžiamosios atsakomybės pasunkinimą. Neviešo pobūdžio veiksmai trūko kiek daugiau nei vienerius metus, o tęsiant šiuos veiksmus plėtėsi asmenų ratas, kurie dalyvavo korupciniuose sandėriuose. LAT padarė išvadą, jog kadangi veika buvo tęstinė sisteminė korupcija, užsitęsusio neviešo tyrimo priežastys yra aiškios ir objektyvios. Užsitęsę operatyvinės veiklos ir neviešo pobūdžio ikiteisminio tyrimo veiksmai atitiko baudžiamojo proceso tikslus ir nelaikytini neproporcingais, pertekliniais bei skatinančiais (provokuojančiais) daryti naujas nusikalstamas veikas.²⁰⁸

Kitoje byloje, slaptų veiksmų trukmė nebuvo tokia ilga – 7 mėnesiai, tačiau per šį laikotarpį, po to, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnai gavo iš asmens narkotinių medžiagų, jie dar devynis kartus kreipėsi į asmenį dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų įsigijimo, keltas klausimas dėl galimo nusikaltimų tiražavimo. Visgi, LAT aiškinimu, pakartotinis neviešo

²⁰⁷ *Supra* note 39.

²⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-8-788/2018.

pobūdžio tyrimo veiksmų taikymas su tikslu nustatyti kitus nusikalstamas veikas darančius asmenis, nelaikomas nusikaltimų „tiražavimu“ ar nusikalstamą veiką padariusio asmens padėties sunkinimu. Nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų teisėtumas vertinamas ne pagal tai, ar buvo pasiektas norimas rezultatas, tačiau ar buvo paisoma BPK 159 straipsnio 3 dalyje numatyto draudimo provokuoti asmenį padaryti nusikalstamą veiką.²⁰⁹

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog tiek KT, tiek LAT, tiek EŽTT praktikoje keliami aukščiausi reikalavimai duomenų rinkimui neviešo pobūdžio veiksmais, kuriais varžomos asmenų teisės bei laisvės. Taigi, teismai, tiek skirdami konkrečią procesinę prievartos priemonę, tiek vėliau pripažindami leistinus įrodymus, kurie surinkti neviešo pobūdžio veiksmais, privalo išsamiai įvertinti asmens, kurio atžvilgiu bus ar buvo taikomas duomenų rinkimas neviešo pobūdžio veiksmais, galimai padarytą nusikalstamos veikos pobūdį, nutartį ar motyvuotą teikimą dėl tokių veiksmų atlikimo (teisinis ir faktiniai pagrindai), o taip pat ir taikytos procesinės prievartos priemonės proporcingumą ir trukmę. Visgi, jei ikiteisminio tyrimo pareigūnai (arba jei slaptiems veiksams yra pasitelkiami privatūs asmenys) tinkamai nesilaiko įstatymų ir teismų nutartyse nustatytų reikalavimų (teisinio pagrindo (peržengia sankcijos numatytas ribas), proporcingumo principo ir veiksmų trukmės), keliamų atliekamiems neviešo pobūdžio veiksams, tai gali lemti duomenų neatitikimą įrodymų leistinumo reikalavimui ar net esminį BPK pažeidimą, ko pasėkoje nėra įgyvendinimas vienas pagrindinių BPK tikslų – nustatyti tiesą baudžiamajame procese.

2.3. Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai ir provokacija

Tiriant nusikalstamas veikas, pasireiškiančias latentišku ar sudėtingu veikimo principu, pavyzdžiui, korupcinių nusikaltimų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimą, nusikalstamą susivienijimą ir kt., duomenų rinkimas gali būti itin apsunkintas, todėl pareigūnams ar pastariesiems pasitelkus privačius asmenis, tenka atlikinėti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus. Baudžiamajame procese įrodinėjimo pareiga priskirta baudžiamąjį persekiojimą atliekantiems subjektams, todėl ypač svarbu, jog duomenys būtų renkami pagal įstatymą (atitiktų įrodymų leistinumo reikalavimą), o duomenų rinkimas neperaugtų į provokaciją.

Tiek KŽĮ, tiek BPK numato duomenų rinkimą nusikalstamą veiką imituojančiais veiksmais. Doktrinoje pateikiama nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų sąvoka – „asmens, kuriam siūloma atlikti nusikaltimą ar dalyvauti jį darant, veiksmų, formaliai atitinkančių objektyviuosius nusikaltimo sudėties požymius, atlikimas gavus teisėsaugos pareigūnų

²⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-719/2020.

leidimą.²¹⁰ Iš esmės, tai formaliai atliekama nusikalstama veika su teismo leidimu, siekiant surinkti reikšmingus duomenis (įrodymus). Tiek KŽĮ, tiek BPK 159 straipsnyje griežtai nurodyta, jog atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (KŽĮ atveju nesusieta su konkrečia duomenų rinkimo priemone) draudžiama provokuoti asmenį padaryti nusikalstamą veiką.

Provokacija pagal KŽĮ 5 straipsnio 4 dalį – tai spaudimas, aktyvus skatinimas ar kurstymas padaryti nusikalstamą veiką, apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jeigu dėl to asmuo padaro ar kėsinaisi padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino padaryti.²¹¹ Provokacijos turinys pateikiamas ir generalinio prokuroro įsakymu patvirtintose rekomendacijose „Dėl kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese“. Provokacija suprantama kaip asmens lenkimas (kurstymas) nusikalsti su tikslu patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn. Provokuojant asmenį yra apribojama jo veiksmų pasirinkimo laisvė, ko pasėkoje asmuo padaro ar kėsinaisi padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino daryti. Provokacija gali pasireikšti kaip kito asmens lenkimu padaryti nusikalstamą veiką, jį įtikinėjant, grasinant, šantažuojant ar naudojant kitus veiksmus, kuriais yra palaužiama asmens valia ir kuriais yra padaroma įtaka jo apsisprendimui elgtis nusikalstamai.²¹²

Draudimo provokuoti turinys doktrinoje aiškinamas kaip taikant tokią priemonę negali būti skatinama, raginama daryti nusikalstamą veiką, kurios asmuo neturėjo intencijos daryti, o nusikalstamos veikos padarymo iniciatyva turi būti asmens, kurio atžvilgiu taikoma procesinės prievartos priemonė.²¹³

G. Goda, akcentuodamas draudimą provokuoti nurodo, jog „traukimas atsakomybėn nėra galimas, nes valstybė pažeistų principą venire contra factum proprium, reiškiantį, kad valstybės institucijos negali elgtis prieštarinčiai – skatinti padaryti veiką, o paskui bausti už jos padarymą. Nubaudimas tokiu atveju iškreiptų ir principą nulla poene sine iudicio (nėra bausmės be (tinkamo) proceso), nes iš neteisybės pradėtas procesas negali tapti legitimium – nubaudimo tikslais suplanuotas procesas virsta farsu.“²¹⁴ R. Jurka, pabrėždamas provokacijos aktualumą, teigia, jog „provokacijos prielaidų renkant įrodymus baudžiamajame procese

²¹⁰ Bučiūnas, Gruodytė ir Šalčius, *supra* note 173, 379.

²¹¹ *Supra* note 8.

²¹² „Dėl Rekomendacijų dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 2-83, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.440985?jfwid=mmceor85g>.

²¹³ Goda ir kt., *supra* note 32, 276.

²¹⁴ Gintaras Goda, „Nusikalstamos veikos imitacijos modelio kaip neteisėto tyrimo veiksmo atskyrimas nuo draudžiamo provokavimo daryti nusikalstamą veiką“, *Teisė*. 2009, t. 73, 20.

klausimas išlieka aktualus, mat „nusikalstamumo pramonė“ nepaliaujamai vystosi, dėl ko ir kovos su šiuo reiškiniu instrumentarijaus pasirinkimas neretai kelia grėsmę dėl neteisėtų tokios kovos būdų.“²¹⁵ A. Gutauskas draudimą provokuoti sieja su baudžiamosios teisės paskirtimi ir įrodinėjimo subjektų (valstybinį kaltinimą palaikančių institucijų) pareigomis: „Baudžiamoji teisė neatlieka savo paskirties, kai baudžiamoji atsakomybė taikoma už veikas, kurios padaromos pačios valstybės iniciatyva. Valstybė turi pareigą imtis visų priemonių, kad nebūtų daroma nusikalstamų veikų, ir jokių atveju pati nekurstyti tokių veikų darymo“.²¹⁶

KT, vertindamas nusikalstamos veikos imitavimo modelio (*aut. pastaba* – pagal BPK dabar nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai, pagal KŽĮ – nusikalstamos veikos imitavimas) turinį, nurodė, jog valstybės valdžios institucijos negali nustatyti teisinio reguliavimo, kuris leistų valstybės tarnyboms kurstyti ar provokuoti asmenį padaryti nusikaltimą, kad jog vėliau dėl to atsirastų pagrindas pastarąjį asmenį nubausti.²¹⁷

KT pažymi, kad viena iš esminių valstybės bei jos institucijų pareigų yra užtikrinti nusikalstamų veikų prevenciją. Nusikalstamą veiką imituojančio elgesio modelis gali būti taikomas tik kaip išimtinė priemonė, kai siekiama atskleisti asmens rengiamą ar jau pradėtą vykdyti nusikaltimą. Vis dėlto valstybės valdžios institucijoms neleidžiama įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, kuris suteiktų valstybės specialiosioms tarnyboms teisę kurstyti ar provokuoti asmenį padaryti nusikalstamą veiką, kad vėliau tai taptų pagrindu jo baudžiamajam persekiojimui.²¹⁸

Draudimas provokuoti akcentuojamas ir EŽTT praktikoje. Sprendime byloje *Teixeira de Castro prieš Portugaliją* EŽTT konstatavo, kad teisė į nepriklausomą ir nešališką teisingumo vykdymą negali būti paaukota dėl tikslingumo. Viešasis interesas negali pateisinti įrodymų, kurie buvo surinkti peržengiant leistinas slaptųjų tyrėjų ar agentų veiklos ribas, t. y., išprovokuojant asmenį padaryti nusikaltimą. Įrodymai, surinkti pasitelkus policijos provokacija, negali būti laikomi teisėtais vien dėl viešojo intereso. EŽTT nagrinėtu atveju nustatė, kad buvo pažeista Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis, nes slaptieji agentai pradėjo veiksmus prieš asmenį, kuris iki tol jiems nebuvo žinomas.²¹⁹

²¹⁵ Jurka, *supra* note 25, 251.

²¹⁶ Aurelijus Gutauskas, „Kriminalinės žvalgybos įstatyme įtvirtintų priemonių taikymas ir žmogaus teisių apsauga šiuolaikiniame moderniaame gyvenime“, *Vilnius University Open Series*, 2022, 67.

²¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas byloje Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000, „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ *Supra* note 41.

Draudimo provokuoti kontekste randama EŽTT bylų, susijusių su Lietuva. EŽTT byloje *Ramanauskas prieš Lietuvą* buvo konstatuotas Konvencijos 6 straipsnio pažeidimas, nustačius, kad asmuo buvo išprovokuotas nusikalsti. Aptariamam atveju nustatyta, jog pareiškėjui STT pareigūnas, kuris veikė kaip privatus asmuo, kelis kartus siūlė priimti kyši, nors ir pareiškėjas iš pradžių kelis kartus atsisakė, vėliau su siūlymu sutiko. Šioje byloje EŽTT suformavo itin reikšmingus išaiškinimus: pirmiausia, teisėsaugos pareigūnai negali veikti kaip fiziniai asmenys ir antra, slapti veiksmai gali būti atliekami kai turima pakankamai duomenų apie asmens daromą nusikalstamą veiką (nuogirdų ar gandų nepakanka). Taip pat nurodė, jog slaptų tyrimų metodų naudojimas renkant duomenis savaime nepažeidžia teisės į teisingą teismą, tačiau dėl policijos kurstymo pavojaus, atsirandančio pasitelkiant tokius metodus, jų naudojimas privalo turėti aiškias ribas; teismas savo ruožtu privalo įsitikinti, ar visas procesas, įskaitant būdą, kuriuo įrodymas buvo gautas, buvo teisingas; viešuoju interesu negalima pateisinti įrodymų, gautų policijos kurstymo veiksmais, panaudojimo, nes tokiu atveju iškyla grėsmė kaltinamojo teisei į teisingą procesą.²²⁰ EŽTT byloje *Malininas prieš Lietuvą* nustatyta, jog slapta veikusių pareigūnų veiksmai nebuvo „prisijungimas“ prie daromos nusikalstamos veikos, o reiškė išprovokavimą, o taip pat, slaptųjų agentų vaidmuo išsiplėtė į agentų provokatorių vaidmenį, nes slapta veikiantys pareigūnai užmezgė santykius su pareiškėju, siūle dideles pinigų sumas už narkotines ir psichotropines medžiagas.²²¹

KT praktikoje akcentuojama, jog nusikalstamos veikos imitaciniu modeliu gali būti tik „prisijungama“ prie tęstinio ar trunkamojo pobūdžio nusikaltimų, taip pat ir kitų, besitęsiančių, bet nepasibaigusių. Nusikalstama veika turi tęstis be kriminalinės žvalgybos veiklos slaptųjų dalyvių pastangų. Jie gali imituoti tik rengiamo ar daromo nusikaltimo veiksmus. Nusikalstamą veiką imituojančiais veiksmais asmuo negali būti sukurstomas ar provokuojamas daryti nusikalstamą veiką. Duomenys, surinkti nusikalstamą veiką imituojančiais veiksmais, pagal įstatymą laikomi teisėtais, jeigu nebuvo peržengtos nustatytos veiksmų ribos. Ribų nepaisymas, nusikaltimo provokavimas ar kitoks piktnaudžiavimas nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus daro neteisėtais.²²²

LAT praktikoje, kuri buvo pradėta formuoti jau po minėtų KT ir EŽTT bylų, taip pat nuosekliai laikomasi pozicijos, jog neviešo pobūdžio tyrimo veiksmai turi būti atliekami iš esmės veikiant pasyviai, t. y., asmuo atliekantis nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus pagal BPK ar veikiantis pagal nusikalstamos veikos imitavimo modelį pagal KŽĮ, negali

²²⁰ *Supra* note 42.

²²¹ *Malininas v. Lithuania*, no. 10071/04, European Court of Human Rights, judgment of July 1, 2008, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-87223%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-87223%22]}).

²²² *Supra* note 216.

skatinti, įtikinėti ar kitokiais veiksmais kurstyti, modeliu (*aut. pastaba* – dabar nusikalstamą veiką imituojančiais veiksmais) gali būti tik prisijungiama prie tęstiniu ar trunkamųjų, taip pat kitų besitęsiančių, bet nepasibaigusių nusikaltimų. Įstatyme nustatytų modelio (*aut. pastaba* – dabar nusikalstamą veiką imituojančiais veiksmais) ribų nepaisymas, nusikaltimo provokavimas ar kitoks piktnaudžiavimas, daro jį neteisėtu, o šių aplinkybių vertinimas – teismo nagrinėjimo dalykas. Taip pat, teismas sprendžia, ar asmuo nebuvo kurstomas ar provokuojamas nusikalsti.²²³

LAT praktikoje provokacijos sąvokos ir turinio aiškinimas taip pat yra pakankamai nuoseklus: „provokacija – tai asmens lenkimas (kurstymas) padaryti nusikaltimą, turint tikslą vėliau su juo susidoroti teisėsaugos institucijų pagalba patraukiant baudžiamojon atsakomybėn dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo padaryta sukursčius; provokacija yra tada, kai operacijoje dalyvaujantys agentai – teisėsaugos institucijų pareigūnai arba pagal jų nurodymus veikiantys asmenys – neapsiriboja iš esmės pasyviu nusikalstamos veikos tyrimu, bet daro asmeniui tokio pobūdžio poveikį, kad paskatintų padaryti nusikalstamą veiką, kurios jis kitaip nebūtų padaręs, taip siekdami sudaryti sąlygas konstatuoti veikos padarymo faktą, t. y., pateikti įrodymus ir vykdyti baudžiamąjį persekiojimą,“²²⁴

Doktrinoje provokacijos sąvokos aiškinimas iš esmės yra paremtas jau patektu reguliavimu ir tarptautinių bei nacionalinių teismų praktika.²²⁵ R. Jurka savo darbe išskiria aktyviąją (tiesioginę) provokaciją, kai asmuo yra aktyviai skatinamas nusikalsti ir pasyviąją (netiesioginę) provokaciją – kai pareigūnų elgesys nebuvo vien tik pasyvus, tačiau iš jo galima spręsti, kad ilgesnį laiką besitęsiantys veiksmai būtent ir turėjo esminę įtaką asmeniui, prieš kurį taikomos neviešo pobūdžio priemonės, nusikalsti.²²⁶

Tiek doktrinoje,²²⁷ tiek teismų praktikoje,²²⁸ remiantis EŽTT praktika, išskiriami kriterijai, kuriais remiantis atliekant neviešo pobūdžio veiksmus nebūtų pažeidžiamas proceso sąžiningumo (teisingumo) principas, o asmenys nebūtų provokuojami nusikalsti: 1) veiksmai gali būti atliekami tik prieš asmenį, apie kurio planuojamą ar daromą nusikalstamą veiką turima duomenų (nuogirdų ar nepatikrintos informacijos nepakanka, priešingu atveju gali būti

²²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-6/2008.

²²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-61-594/2024.

²²⁵ Plačiau žr.: Gintaras Goda, „Nusikalstamos veikos imitacijos modelio kaip teisėto tyrimo veiksmo atskyrimas nuo draudžiamo provokavimo daryti nusikalstamą veiką“, *Teisė*, Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2009, Nr. 73, 7-23; Raimundas Jurka, „Provokacija kaip priemonė renkant įrodymus baudžiamajame procese“, *Jurisprudencija*, 2013, Nr. 20 (1), 249-265.

²²⁶ Jurka, *supra* note 25, 260-261.

²²⁷ Goda ir kt., *supra* note 32, 277.

²²⁸ *Supra* note 223.

paneigiamas „prisijungimas“ prie daromos veikos ir pripažįstama provokacija; 2) pareigūnai per privačius asmenis gali veikti, tačiau kaip privatūs asmenys negali veikti; jeigu asmuo veikia pareigūnų žinioje, jis negali provokuoti ar skatinti asmens nusikalsti; 3) provokacija gali būti konstatuojama ir tada, kai pareigūnų skatinimas nėra itin intensyvus, o taip pat ir tada, kai su jau įtariamuoju asmenys pareigūnai kontaktuoja ne tiesiogiai, o per nieko neįtariančius tarpininkus; 4) valstybės institucijoms bylą nagrinėjant teisme tenka pareiga paneigti gynybos argumentus dėl provokavimo (nebent jie būtų visiškai neįtikinami); tikrinant, ar asmuo nebuvo išprovokuotas, būtina nustatyti pareigūno dalyvavimo nusikalstamoje veikoje laipsnį, priežastis dėl kurių vykdyta operacija ir galimai taikyto provokavimo ir spaudimo pobūdį; 5) nustačius provokaciją, visi įrodymai gauti provokacijos metu turi būti pripažinti neleistiniais; 6) neviešo pobūdžio veiksmai turėtų būti kontroliuojami teismo, išimtiniais atvejais galimi ir prokuroro. Šie kriterijai LAT praktikoje buvo suformuoti po EŽTT sprendimo *Ramanauskas prieš Lietuvą*.

EŽTT praktikoje, tikrinant, ar asmuo nebuvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką suformuotas materialusis ir procesinis provokacijos vertinimo kriterijai (doktrinoje minimi kaip testai).²²⁹ Materialaus kriterijaus atveju reikalaujama įvertinti, ar buvo pakankamas pagrindas įtarti asmenį dėl jo galimai daromos nusikalstamos veikos ir ar pareigūnų ar jų pasitelkti privatūs asmenys veikė iš esmės pasyviu būdu. Procesinio kriterijaus atveju, būtina, išnagrinėti gynybos argumentus (jeigu jie yra pagrįsti) dėl galimos provokacijos, o valstybės institucijoms tenka našta paneigti šiuos argumentus. Tai turi būti daroma vadovaujantis rungimosi principu, ištyrus įrodymus apie kaltinamojo elgesį prieš veiksmo sankcionavimą.²³⁰

Jungtinių Amerikos Valstijų atveju, tikrinant, ar asmuo buvo išprovokuotas nusikalsti, vadovaujamasi subjektyvios ir objektyvios provokacijos samprata. Subjektyvioji provokacija iš esmės paremta asmens polinkio nusikalsti ir pareigūnų veiksmų, kurie galėjo išprovokuoti asmenį nusikalsti, santykiu. Kitaip tariant, asmenys, neturintys polinkio nusikalsti ir pasidavę policijos įtikinėjimui, turėtų būti išteisinti, nors ir padarė jiems inkriminuojamą nusikaltimą. Objektyviosios provokacijos atveju vertinamas pareigūnų elgesys, t. y., ar policijos veiksmai nepasireiškė aktyviu įtikinėjimu ar viliojimu.²³¹ Autoriai J. Hill, Stephen K. McLeado ir Attila Tanyi nurodo, jog keliant klausimą dėl galimos provokacijos asmens atžvilgiu, provokacija pirmiausia turi atitikti šias sąlygas: 1) agentas sąmoningai vilioja taikinį (*aut. pastaba* – asmenį, kurio atžvilgiu renkami duomenys neviešo pobūdžio veiksmais); 2) agentas veikia apgaulingai;

²²⁹ Cezary Kulesza, „Inadmissibility of police entrapment evidence in the US and German trials in the light of the case-law of the US supreme Court and the ECtHR“, 2022, <https://sciendo.com/pl/article/10.26399/iusnovum.v16.2.2022.12-c.kulesza>.

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ *Ibid.*

3) agento veiksmus nuo pat pradžių motyvuoja noras nuteisti ir nubausti taikinį; 4) neviešo pobūdžio veiksmus atliekantis asmuo yra teisėsaugos atstovas arba bent jau veikia jo vardu 5) agento veiksmai, kuriais jis tyčia gundė taikinį, paskatino jį padaryti nusikaltimą.²³²

Pagal LAT praktiką, paremtą EŽTT aiškinimais, siekiant patikrinti, ar kaltinamasis asmuo nebuvo išprovokuotas nusikalsti, būtina nustatyti: 1) priežastis, dėl kurių buvo nuspręsta vykdyti operaciją; 2) pareigūnų dalyvavimo darant nusikalstamą veiką laipsnį; 3) asmens atžvilgiu taikyto provokavimo ar spaudimo pobūdį.²³³ Taip pat būtina nustatyti, ar nusikalstamos veikos imitavimo veiksmai atliekami prieš asmenį, apie kurio nusikalstamą veiką jau surinkta duomenų, t. y., ar buvo prisijungta prie daromos nusikalstamos veikos, kuris pirmas parodė iniciatyvą padaryti nusikalstamą veiką – ar imitavimo dalyvis, ar asmuo, prieš kurį taikomas nusikalstamos veikos imitavimas; ar neviešo pobūdžio veiksmai pasyviu būdu – ar asmuo veikiantis slapta neskaito, neįtikinėjo ar kitokiais veiksmais nekurstė asmens padaryti konkrečią nusikalstamą veiką. Provokacija gali būti konstatuojama ir tada, jei minėtų aplinkybių analizė leidžia daryti išvadą, jog nusikalstama veika nebūtų buvusi padaryta be pareigūnų įsikišimo.²³⁴ Be kita ko būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kad sprendžiant klausimą, dėl asmens išprovokavimo nusikalsti, turėtų būti atsižvelgiama ne tik į nusikalstamos veiką imituojančių dalyvių veikimo būdą realizuojant slaptus veiksmus, bet ir į tai, ar buvo pakankamas pagrindas įtarti asmenį iki nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų taikymo darant nusikalstamą veiką ar ją rengiantis daryti.²³⁵

Vertinant teismų praktiką, pastebėtina, jog kartais ir teismai nepakankamai laikosi EŽTT suformuotų provokacijos vertinimo kriterijų. Štai pavyzdžiui, kasaciniame teisme nagrinėtas atvejis dėl prekybos poveikiu, kurio metu nagrinėjamos kontekste kelti klausimai, susiję su nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų ir informacijos rinkimo kolizija, o taip pat pareigūnų aktyvių veiksmų vertinimo draudimo provokuoti kontekste. Nors ir kasatoriaus vertinimu pareigūnai, atlikdami nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, peržengė teismo sankcijos ribas, kuria buvo sankcionuoti nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai, o dėl vieno iš susitikimo, kuris įvyko pareigūnų iniciatyva, buvo išprovokuotas toliau nusikalsti, teismo vertinimu pirmuoju atveju pareigūnai jokių nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų neatliko, o tik rinko informaciją, o antruoju atveju teismas padarė išvadą, jog aktyvus pareigūnų siūlymas susitikti su kasatoriumi, buvo nulemtas ankstesnių susitikimų, kurių iniciatorius buvo

²³² Daniel J. Hill, Stephen K. McLeod and Attila Tanyi, „The Concept of Entrapment“, 2017, https://www.researchgate.net/publication/318940897_The_Concept_of_Entrapment.

²³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-22-699/2017.

²³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-1214/2024.

²³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269-697/2023.

kasatorius. Jo veiksmai buvo įvertinti kaip nusikalstamų veikų tąsa, prie kurios pareigūnai tik prisijungė.²³⁶ Vertinant šias aplinkybes EŽTT išskirtų provokacijos kriterijų nustatymo kontekste, manytina, jog teismai, nagrinėdami tokio pobūdžio (situacijos) bylas, turėtų išsamiau vertinti, o vėliau atitinkamai ir kriterijus, leidžiančius išsamiai ištirti pareigūnų veiksmų įsitraukimo laipsnį draudimo provokuoti kontekste. Iš esmės, praktiškai vertinant, natūralu, jog palaikant ryšį su asmeniu, kurio atžvilgiu taikomi slapti veiksmai, tam tikrais aspektais iniciatyva reikalinga, kad nenutrūktų ryšys, tačiau ta iniciatyva turėtų būti kiek įmanoma mažesnė bendrame veikos padarymo kontekste.

Draudimo provokuoti nesilaikymas gali būti nustatytas ir tada, kai pareigūnai neviešo pobūdžio veiksmams pasitelkia privačius asmenis.

Apibendrinant LAT praktiką, išskiriami atvejai provokacijos atvejai, kuomet slaptiems veiksmams yra pasitelkiami privatūs asmenys: 1) kai pareigūnai ar jų kontroliuojami asmenys su jau įtariamu asmeniu kontaktuoja ne tiesiogiai, o per tuo metu nieko neįtariamus tarpininkus²³⁷; 2) kai pareigūnai privatiems asmenims suteikia technines priemones pokalbiui fiksuoti, tačiau veiksmų nesankcionuoja²³⁸; 3) kai pareigūnai nesuteikia privačiam asmeniui techninių priemonių, tačiau inicijuoja privačių asmenų pokalbių įrašinėjimą²³⁹; 4) kai pareigūnai tinkamai neinstruktuoja privataus asmenis, o šis viršija sankcijoje numatytas veiksmų atlikimo ribas²⁴⁰; 5) kai privatus asmuo atlieka „paralelų tyrimą“ ikiteisminio tyrimo pareigūnų žinioje²⁴¹ ir pan.

Įdomu pabrėžti, kad kai kurie provokacijos pirmiau aptartose bylose nustatyti atvejai gali būti priskirti doktrinoje išskirtai „pasyviajai“ provokacijai.

Štai kasacinis teismas nurodė, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai, jau atliekant ikiteisminį tyrimą ir žinodami apie nukentėjusiojo veiksmus, iš esmės elgėsi pasyviai ir ignoruodami įstatymų nustatytą tvarką, leido privačiam asmeniui „slapta“ rinkti tyrimui reikšmingus duomenis, todėl jie gauti neteisėtu būtu taip suvaržant žmogaus teises ir pažeidžiant BPK 20 straipsnio 4 dalies reikalavimus. Veikos padarymą lėmė provokacija, o už tokią veiką negali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė.²⁴² Šiuo atveju susidurta su nukentėjusiojo, kaip baudžiamojo proceso dalyviu, savarankiško veikimo ir slaptų veiksmų,

²³⁶ *Ibid.*

²³⁷ *Supra note 233.*

²³⁸ *Supra note 20.*

²³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-338-511/2017.

²⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-51-648/2019.

²⁴¹ *Supra note 20.*

²⁴² *Ibid.*

vykdomų valstybės pareigūnų, atlikimo kolizija. Vertinant privataus asmens veiksmus, svarbu nustatyti, ar jis veikė savarankiškai, ar pareigūnų žinioje. Šiuo atveju, kaip pažymėjo teismas, jau pradėjus ikiteisminį tyrimą nukentėjusysis ikiteisminį tyrimą atliekančiai tyrėjai įteikė vykusio pokalbio tarp kasatoriaus ir liudytojo, įrašą ir stenogramą. Įrašas ir stenograma nebuvo tinkamai apžiūrėti, pareigūnai po garso įrašų pateikimo nesiėmė BPK numatytų veiksmų, taigi toks pareigūnų elgesys buvo pasyvus, o iniciatyva rinkti duomenis buvo palikta nukentėjusiajam.²⁴³ Asmuo ir toliau aktyviai veikė pareigūnams žinant – *de facto* atliko nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, kurie, kai pareigūnams tapo žinoma apie nukentėjusiojo „įsitraukimą“, turėjo būti sankcionuoti. Kasatorius dėl nukentėjusiojo veiksmų buvo išprovokuotas nusikalsti, todėl pagrįstai konstatuotas provokacijos faktas.

Toliau, analizuojant kasacinio teismo praktiką, pastebimi ir įprastesni atvejai, kai pareigūnai nusikalstamą veiką imituojančiais veiksmas jau pasiekia savo tikslus (surenka pakankamai duomenų, kuriais būtų galima daryti pagrįstas išvadas dėl asmens kaltumo), tačiau nors ir be skatinimo, vis tiek tęsia sankcionuotas priemones su tikslu surinkti kitus tyrimui reikšmingus duomenis. Štai pavyzdžiui, kasaciniame teisme nagrinėtas atvejis dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimo. Nagrinėjamos temos kontekste pažymėtina, jog šiuo atveju dėl vagystės sulaikytam asmeniui buvo surinkta pakankamai duomenų, leidžiančių asmeniui pareikšti įtarimą dėl BK 260 straipsnio dalies padarymo, tačiau pareigūnai nesiėmė priemonių išaiškinti šį nusikaltimą, atliko nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, ko pasekoje asmuo buvo išprovokuotas padaryti kitą nusikalstamą veiką. Kasacinio teismo vertinimu, nusikalstamos veikos imitavimo veiksmai negali būti priemonė pasunkinti kaltininko atsakomybę (pvz., tęsti veiksmus tol, kol kaltininkas padarys kuo daugiau nusikaltimų arba įgis ar išplatins didelį ar net labai didelį kiekį narkotinių ar psichotropinių medžiagų) ir pripažino provokaciją.²⁴⁴

Kaip jau buvo minėta anksčiau darbe, pasyviosios provokacijos vertinimo kontekste LAT praktikoje nuosekliai laikomasi pozicijos, jog ilgą laiką trunkantys neviešo pobūdžio veiksmai gali referuoti ir į provokacijos būvimą: <...> žvalgybiniai veiksmai negali tęstis neribotą laiką. Tuo atveju, kai įvertinus visas bylos aplinkybes matyti, kad ilgesnį laiką tęsiant kriminalinės žvalgybos tyrimą buvo siekiama ne nustatyti naujas teisiškai reikšmingas aplinkybes, o tik dirbtinai pasunkinti kriminalinės žvalgybos objekto baudžiamąją atsakomybę (pavyzdžiui, kai tuo siekiama tęstinės veikos peraugimo į sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ar tiesiog tikintis atsitiktinai atskleisti kokią nors nusikalstamą veiką), bylą nagrinėjantis teismas

²⁴³ *Supra* note 20.

²⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-511/2019.

turi įvertinti, ar teisėtai prasidėję teisėsaugos pareigūnų veiksmai dėl ilgalaikio nusikalstamos iniciatyvos palaikymo, kelio neužkirtimo nusikalstamoms veikoms neperaugo į provokaciją arba kitokį dirbtinį skatinimą daryti naujas nusikalstamas veikas.²⁴⁵ Taip pat kasacinio teismo praktikoje numatyta, jog nors ir pasyvūs, tačiau ilgesnį laiką trunkantys pareigūnų slapti veiksmai turėjo esminę įtaką asmenis nusikalstamiems veiksams (pasyvi provokacija): „Išvada, kad valstybės pareigūnai skatina asmenis daryti nusikalstamas veikas, gali būti daroma ne tik tada, kai nustatoma, jog asmenys, prieš kuriuos atliekami neviešo pobūdžio veiksmai, buvo tiesiogiai įtikinėjami, raginami atlikti priešingus teisei veiksmus, bet ir tada, kai pareigūnų elgesys nebuvo vien pasyvus ir iš jo buvo galima spręsti, kad ilgesnį laiką trunkantys pareigūnų veiksmai turėjo esminę įtaką asmenų, prieš kuriuos buvo taikomos neviešo pobūdžio priemonės, veiksams. Provokacija pripažįstama ir tada, kai asmuo nesirengė daryti nusikaltimo, o teisėsaugos pareigūnai sukurstė jį padaryti nusikaltimą, t. y., kai nusikaltimo be teisėsaugos pareigūnų veikimo nebūtų.“²⁴⁶

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog praktikoje nepakankamai tiksliai laikomasi KT, EŽTT ir LAT suformuluoto provokacijos draudimo reikalavimo. Teisės taikytojų, t. y., vykdančių nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, veiksmai pripažįstamai provokacija tęsiant slaptus veiksmus per ilgai; pareigūnams veikiant per daug aktyviai; pareigūnams tinkamai nekontroliuojant privačių asmenų, renkančius ikiteisminiam tyrimui reikšmingus duomenis.

²⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-202-303/2020.

²⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-185-976/2021.

IŠVADOS

Atsižvelgiant į uždavinius bei tikslus, kurie buvo iškelti darbo pradžioje, o taip pat ir apibendrinant atlikto darbo rezultatus iš dėstomojoje dalyje pateiktos tyrimo medžiagos, darytina išvada, jog ginamieji teiginiai pasitvirtino. Toliau išskiriamos šios išvados:

1. Lietuvoje vyraujanti duali ikiteisminio tyrimo duomenų ir įrodymų samprata paremta rungimosi principu. Tik teisiama jame posėdyje, laikantis rungimosi principo, įskaitant teisę užduoti klausimus kaltinimo liudytojams, ištirti ir leistinumą, sąsąjumo (liečiamumą), patikrinamumą reikalavimus atitinkantys ikiteisminio tyrimo duomenys pripažįstami įrodymais baudžiamajame procese.

2. Doktrinoje išskiriami du įrodymų leistinumą vertinimo modeliai, t. y., įrodymų leistinumą klausimą išsprendžiant dar prieš teisminį bylos nagrinėjimą arba įrodymų leistinumą klausimą sprendžiant teismui priimant baigiamąjį procesinį sprendimą.

2.1. Lietuvoje laikomasi pastarojo modelio – teismas, priimdamas baigiamąjį sprendimą (nuosprendį ar nutartį), duomenis įvertina pagal BPK 20 straipsnyje įrodymams keliamus reikalavimus.

2.2. Įrodymų leistinumą klausimo išsprendimas jau išnagrinėjus bylą teisiama jame posėdyje ir priimant baigiamąjį teismo sprendimą dėl asmens kaltės, neužtikrina sąžiningo proceso, neatitinka rungtyniškumo principo reikalavimų, taip pat aukojamas proceso greitumas ir ekonomiškumas. Įrodymų leistinumą klausimai, jei tokie kyla byloje, turėtų būti išspręsti dar prieš perduodant bylą nagrinėti teismui.

3. Įrodymų leistinumą turinį sudaro duomenų gavimas teisėtais būdais ir pagal įstatymų nustatytą tvarką.

3.1. Tačiau, doktrinoje ir teismų praktikoje suformuota, kad valstybinį kaltinimą palaikančios šalies duomenys vertinami pagal principą „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“, o privačių asmenų pateikti įrodymai vertinami pagal principą „leidžiama viskas, ko nedraudžia įstatymas“.

3.2. Teismų praktikoje, remiantis esminių baudžiamojo proceso pažeidimų samprata, suformuota taisyklė, tikslinanti principą „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“, pagal kurią duomenys, gauti baudžiamąjį procesą vykdančioms pareigūnams pažeidus įstatymų nustatytą tvarką, gali būti pripažinti įrodymais, t. y., vis tiek atitinka leistinumą reikalavimą, jei pažeidimai nepripažįstami esminiais BPK pažeidimais.

4. BPK ir KŽĮ normos, reglamentuojančios duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais, neatitinka KT, EŽTT ir LAT keliamų įstatymo kokybės reikalavimų: kad įtvirtinant atitinkamą neviešo pobūdžio veiksmą, turi būti aiškiai apibrėžtas tokio veiksmo maksimalus taikymo terminas ir pratęsimų skaičius; turi būti aišku, kokio sunkumo tiriant nusikalstamas veikas, atitinkama priemonė gali būti taikoma; turi būti nustatyta aiški tvarka kaip ir kada asmuo turi būti informuotas apie jo atžvilgiu taikytas procesines prievartos priemones. Aiškus teisinis reguliavimas užtikrintų asmens teisių apsaugą ir prevenciją nuo pareigūnų piktnaudžiavimo neviešo pobūdžio priemonėmis.

4.1. Normų, nustatančių privataus gyvenimo ribojimą, abstraktumas suteikia plačias galimybes teisės taikytojui spręsti dėl privataus asmens gyvenimo ribojimo apimčių, ko pasekoje teismų praktikai tenka spręsti įstatymo kokybės problemas nagrinėjant konkrečią baudžiamąją bylą.

4.2. Normų, reguliuojančių duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais, abstraktumą bandoma kompensuoti generalinio prokuroro patvirtintomis rekomendacijomis, kurios yra privalomos ikiteisminio tyrimo pareigūnams ir prokurorams. Tačiau, kyla grėsmė, kad rekomendacijos, t. y., poįstatyminis teisinis reguliavimas, ne detalizuoja, o išplečia asmens teisių ribojimo pagrindus, taigi tokiais atvejais teismai turėtų ne toleruoti duomenis surinktus *de facto* ne pagal įstatymą, o spręsti dėl įrodymų neleistinumo.

4.3. Generalinio prokuroro įsakymu patvirtintos rekomendacijos galėtų būti kaip metodinė priemonė, kurioje apibendrinant tiek doktriną, tiek teismų praktiką, būtų pateikiama atitinkamo veiksmo atlikimo tvarka. Ikiteisminio tyrimo pareigūnams nustatant privalomumą remtis generalinio prokuroro įsakymu patvirtintomis rekomendacijomis, kurios yra poįstatyminis teisės aktas, ypač reglamentuojančiomis duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais, nukrypstama nuo įrodymų leistinumo sampratos, kuri įpareigoja duomenis rinkti įstatymų nustatyta tvarka.

4.4 BPK 161 straipsnyje numatytas pranešimas asmeniui apie jo atžvilgiu taikytas procesinės prievartos priemones yra lakoniškas ir abstraktus. Siekiant užtikrinti asmens teisių apsaugą nuo galimo ikiteisminio tyrimo pareigūnų piktnaudžiavimo neviešo pobūdžio procesinės prievartos priemonėmis, būtina tikslinti (plėsti) sąlygas ir nustatyti terminus, per kuriuos asmuo būtų informuotas apie jo atžvilgiu taikytus neviešo pobūdžio veiksmus.

4.5. Nors ir BPK bei KŽĮ normų, reglamentuojančių duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais, abstraktumo problemos yra kompensuojamos formuojama teismų

praktikos, tačiau *ad hoc* sprendimo priėmimas savaime neišsprendžia įstatymo kokybės problemos, nes konstituciškai teismas nėra įgaliotas keisti įstatymus.

5. Atlikta teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, jog esant nekokybiškam reguliavimui, nepaisant LAT byla po bylos formuojamų įrodymų leistinumą kriterijų, jie nėra pakankamai aiškiai suformuoti. Tačiau nustačius, kad renkant duomenis neviešo pobūdžio veiksmais buvo pažeistos asmenų teisės, surinkti duomenys paprastai pripažįstami neleistiniais.

5.1. Renkant duomenis neviešo pobūdžio veiksmais, praktikoje dažniausiai susiduriama su leidimo (sankcijos) atlikti tokius veiksmus įgyvendinimo problema (peržengiamos sankcijoje nustatytos ribos, atliekami savo esmės neatitinkantys veiksmai), todėl, visų pirma, nutarties rezoliucija turėtų būti kuo detalesnė/tikslinė; antra, prieš nutartyje nurodytą konkretų asmenį neviešo pobūdžio veiksmus galėtų atlikti tik konkretus nutartyje nurodytas asmuo.

5.2 Tiek nacionaliniai teismai, tiek teisėsaugos pareigūnai vis dar nepakankamai tiksliai laikosi EŽTT suformuotų leidimo atlikti neviešo pobūdžio veiksmą ir jo taikymo standartų. Teismai, siekiant išvengti nepagrįsto ir neproporcingo asmens teisių ribojimo, sankcionuodami neviešo pobūdžio veiksmus, turėtų imtis aktyvesnio vaidmens, tikrinant planuojamų atlikti veiksmų faktinį pagrindą, taip pat nustatant neviešo pobūdžio veiksmų trukmę ir sąlygas, o pareigūnai griežtai laikytis teismo nutarties ribų.

6. Renkant duomenis neviešo pobūdžio veiksmais yra aiškiai numatytas draudimas provokuoti. Doktrinoje ir teismų praktikoje išskiriama tiek aktyvioji, tiek pasyvioji provokacija, kurių rezultatas – gauti duomenys – turi būti pripažįstami neleistiniais.

6.1. Atlikus LAT praktikos analizę, darytina išvada, jog praktikoje nepakankamai laikomasi EŽTT suformuotų provokacijos draudimo standartų. Draudimo provokuoti kontekste ikiteisminio tyrimo pareigūnai ar jų pasitelkti privatūs asmenys praktikoje dažniausiai neveikia iš esmės neveikia pasyviu būdu, veikia gana intensyviai (aktyvios provokacijos atveju) arba nepagrįstai ilga jų atliekamų veiksmų trukmė lemia provokaciją (pasyviosios provokacijos atveju), ko pasekoje surinkti duomenys pripažįstami neleistiniais. Todėl teismams būtina nuosekliai formuoti draudimo provokuoti kriterijus ir išsamiau juos aprašyti.

6.2. Privatiems asmenims neviešai renkant duomenis, savarankiškai ar pareigūnų žinioje, nėra pakankamai užtikrinama, kad jų veikimas, net vertinant pagal principą „leidžiama viskas, ko nedraudžia“, bus teisėtas. Pirma, pareigūnams neviešo pobūdžio veiksmų atlikimui teisėtai pasitelkiant privačius asmenis, būtina užtikrinti tokio asmens tinkamą instruktavimą,

įskaitant draudimo provokuoti išaiškinimą, ir jo kontrolę. Antra, praktikoje negali būti toleruojami atvejai, kai pareigūnai, iš esmės jau vykstant tyrimui, veikia pasyviai, o duomenų rinkimo našta perkeliama privačiam asmeniui, kurio veiksmai nėra tinkamai sankcionuojami. Tokie atvejai taip pat gali būti pripažįstami provokacija.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija20220522.htm>.
2. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *Valstybės žinios*, 1950, Nr. 40-987, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.
3. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, 2000/C 364/01, OL C 364, 2000 m. gruodžio 18 d., žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>.
4. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, 2002, *Valstybės žinios*, Nr. 37-1341, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>.
5. „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas“, 2012, *Valstybės žinios*, Nr. 122-6093, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.434526/asr>.
6. „Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 81-1514, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5956/asr>.
7. „Dėl Ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijų patvirtinimo“, 2017, *TAR*, Nr. 13412, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ac476d71833f11e7b075905f6c3d6a10/asr>.
8. „Aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo proceso kodekso 8-1, 8-2, 30, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 74, 75, 100, 125, 130, 139, 140, 152, 160-1, 168, 176, 178, 183, 188, 192, 210, 214, 220, 225, 229-1, 233, 237, 240, 246, 263, 265, 269, 271, 273, 277, 290, 291, 293, 299, 302, 304, 313, 318, 319, 323, 324, 336, 362-1, 364, 372, 373, 374-2, 377, 378, 379, 380, 398, 418, 419, 420, 421, 422, 425, 427, 432, 433, 436, 439, 447 ir 459 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 163-1 ir 273-1 straipsniais įstatymo projekto“, *Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija*, 2024, Nr. XIVP-4135, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/ef153a20743111ef9c779dd37198d447?jfwid=-1b4dfpoqsj>.
9. „Dėl Rekomendacijų dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo

baudžiamajame procese patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 2-83, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.440985?jfwid=mmceor85g>.

Specialioji literatūra

1. Rasa Žibaitė-Neliubšienė, „Laisvų įrodymų vertinimas baudžiamajame procese: diskrecija apibrėžtose ribose“, (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2023).
2. Egidijus Losis, „Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2010).
3. Audrius Juozapavičius, „Įrodymų leistinumą samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje“, *Teisė*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, Nr. 77, 81-97.
4. Audrius Juozapavičius, „Duomenų (įrodymų), gautų pažeidžiant teisę, naudojimo neleistinumą Lietuvos baudžiamajame procese“, (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2012).
5. Audrius Juozapavičius ir Erika Leonaitė, „Procedūriniai įrodymų leistinumą aspektai baudžiamajame procese“, *Teisė*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2021, Nr. 121, 80-97.
6. Raimundas Jurka, „Provokacija kaip priemonė renkant įrodymus baudžiamajame procese“, *Jurisprudencija*, Nr. 20 (1) (2013), 249-265.
7. Raimundas Jurka „Slaptųjų tyrimo veiksmų procesinės formos darnos aspektai“, *Teisės apžvalga*, 2016, 2 (14), 267-280.
8. Gintaras Goda, „Nusikalstamos veikos imitacijos modelio kaip teisėto tyrimo veiksmo atskyrimas nuo draudžiamo provokavimo daryti nusikalstamą veiką“, *Teisė*, Vilnius: Vilniaus universiteto teisės fakultetas, 2009, Nr. 73, 7-23.
9. Artūras Panomariovas ir Tomas Rudzkis, „Kriminalinės žvalgybos duomenų panaudojimo baudžiamajame procese problemos“, *Teisės problemos*, 2019, Nr. 2 (98), 97-107.
10. Rima Ažubalytė „Privataus asmens gyvenimo ribojimas slaptoomis priemonėmis: (ne)kokybiško įstatymo problema“, *Jurisprudencija*, 2019, 26 (2), 260-291.
11. Gintaras Goda ir kt., *Baudžiamojo proceso teisė*, (Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2011).
12. Audrius Juozapavičius, „Įrodymų leistinumą Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje: alternatyviosios sampratos pagrindai“ iš knygos „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms

- ir problematikai, rinkinys“ (Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas ir Lietuvos teismo ekspertizės centras, Vilnius, 2012), 98-119.
13. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*, (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003).
 14. Ažubalytė R., Jurka R. ir Zajančauskienė J., *Baudžiamojo proceso teisė bendroji dalis*“, (Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2016).
 15. Raimundas Jurka, „*Tarptautinis bendradarbiavimas baudžiamajame procese: įrodymai ir jų priimtinumai Europos Sąjungoje*“, iš knygos „Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)“, Egidijus Kurapka ir kt., Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 89-128.
 16. „Generalinio prokuroro rekomendacijos“, žiūrėta 2025 m. vasario 16 d., <https://www.prokuraturos.lt/lt/teisine-informacija/prokuraturos-teises-aktai/generalinio-prokuroro-rekomendacijos/74>.
 17. Remigijus Merkevičius „Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų kaip baudžiamojo proceso teisės šaltinių problematika“, *Teisė*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2013, Nr. 88, 73-93.
 18. Linas Belevičius, „*Procesinių prievartos priemonių teisėtumo ir jų taikymo metu gautų įrodymų leistinumo probleminiai aspektai*“, iš knygos „Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)“, Egidijus Kurapka ir kt., Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 325-360.
 19. Rima Ažubalytė, „*Baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas*“, iš knygos „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys“ (Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas ir Lietuvos teismo ekspertizės centras, Vilnius, 2012), 13-34.
 20. Artūras Panomariovas, „*Tiesos paieškos priemonė – fikcija, baudžiamojo proceso pavyzdžių*“, iš knygos „Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)“, Egidijus Kurapka ir kt., (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 51-88,
 21. Ernestas Rimšelis „Esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai: naujieji sampratos aspektai“, *Jurisprudencija*, 2005, Nr. t. 67(59), 63-75.
 22. „Teismo proceso vedimo studija“, 2022, Mykolo Romerio universiteto tyrėjai, žiūrėta 2025 m. balandžio 27 d., <https://grants.teismas.lt/wp-content/uploads/2022/11/Teismo-proceso-vedimo-studija.pdf>.

23. Gintaras Goda, „Operatyvinės veiklos teisinio reguliavimo problemos ir perspektyvos“, *Teisė*, 58 (2006), 70-83.
24. Petras Tarasevičius, „Techninių priemonių naudojimo kriminalinėje žvalgyboje teisėtumo problemos“, *Teisė* 105 (2017), 84–99.
25. Egidijus Losis „Įrodinėjimo dalykas taikant prievartos priemones“, iš knygos „Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo (prof. dr. Eugenijaus Palskio atminimui)“, Egidijus Kurapka ir kt., (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 271-324.
26. Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė ir Marijus Šalčius, *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*, (Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2017).
27. Remigijus Merkevičius „Baudžiamajame procese „atsitiktinai“ gautos faktinės informacijos panaudojimas kitame baudžiamajame procese“ iš knygos „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų Recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai, rinkinys“, (Vilnius: Registrų centras, 2011), 395-458.
28. Gediminas Bučiūnas, *Slaptas sekimas teisinis reglamentavimas ir praktiniai aspektai*, (Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2012).
29. Gintaras Goda, *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*, (Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2014).
30. Aurelijus Gutauskas, „Kriminalinės žvalgybos įstatyme įtvirtintų priemonių taikymas ir žmogaus teisių apsauga šiuolaikiniame moderniaame gyvenime“, *Vilnius University Open Series*, 2022, 53-71.
31. Cezary Kulesza, „Inadmissibility of police intapment evidence in the US and German trials in the light of the case-law of the US supreme Court and the ecthr“, 2022, <https://sciendo.com/pl/article/10.26399/iusnovum.v16.2.2022.12-c.kulesza>.
32. Daniel J. Hill, Stephen K. McLeod and Attila Tanyi, „The Concept of Entrapment“, 2017, https://www.researchgate.net/publication/318940897_The_Concept_of_Entrapment.

Konstitucinio Teismo jurisprudencija ir teismų praktika

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas byloje Nr. 34/2000-28/01, „Dėl Telekomunikacijų, Operatyvinės veiklos įstatymų ir Baudžiamojo proceso kodekso“.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05, „Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskūsti prokuroro nutarimą“.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas byloje Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03, „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2019 m. balandžio 18 d. nutarimas byloje Nr. KT13-N5/2019, „Dėl kriminalinės žvalgybos įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo ir Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas byloje Nr. 3/99-5/99, „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas byloje Nr. 12/99-27/99-29/99-1/2000-2/2000, „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
7. Judgment of the Court of Justice of the European Union of 7 September 2023 in Case No. C-162/22.
8. *Drakšas v. Lithuania*, no. 36662/04, European Court of Human Rights, judgment of October 31, 2012, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-112588%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-112588%22]}).
9. *Teixeira De Castro v. Portugal*, no. 25829/94, European Court of Human Rights, judgment of June 9, 1998, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58193%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58193%22]}).
10. *Ramanauskas v. Lithuania*, no. 74420/01, European Court of Human Rights, judgment of February 5, 2008, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-68969%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-68969%22]}).
11. *Delta v. France*, no. 11444/85, European Court of Human Rights, judgment of December 19, 1990, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57647%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57647%22]}).

12. Schatschaschwili v. Germany, no. 9145/10, European Court of Human Rights, judgment of December 15, 2015, [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:\[%22001-159566%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-159566%22]}).
13. *Al-Khawaja and Tehery v. The United Kingdom*, nos. 26766/05 and 22228/06, European Court of Human Rights, judgment of December 15, 2011, [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:\[%22001-108072%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-108072%22]}).
14. *Jalloh v. Germany*, no. 54810/00, European Court of Human Rights, judgment of July 11, 2006, [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:\[%22Jalloh%22\],%22itemid%22:\[%22001-76307%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:[%22Jalloh%22],%22itemid%22:[%22001-76307%22]}).
15. *Unterpertertinger v. Austria*, no. 9120/80, European Court of Human Rights, judgment of November 24, 1986 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57588%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57588%22]}).
16. *Klass and others v. Germany*, application no. 5029/71, European Court of Human Rights, judgment of September 6, 1978 [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:\[%225029/71%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57510%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%225029/71%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57510%22]}).
17. *Kopp v. Switzerland*, no. 13/1997/797/1000, European Court of Human Rights, judgment of March 25, 1998 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58144%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58144%22]}).
18. *Roman Zakharov v. Russia*, application no. 47143/06, European Court of Human Rights, judgment of December 4, 2015 [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-159324%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-159324%22]}).
19. *Labita v. Italy*, no. 26772/95, European Court of Human Rights, judgment of April 6, 2000, [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:\[%22labita%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-58559%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22labita%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58559%22]}).
20. *Case Bannikova v. Russia*, application no. 18757/06, European Court of Human Rights, judgment of November 4, 2010, [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:\[%22bannikova%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-101589%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22bannikova%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-101589%22]}).

21. *Malininas v. Lithuania*, no. 10071/04, European Court of Human Rights, judgment of July 1, 2008, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-87223%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-87223%22]}).
22. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga“ Nr. 27-1. *Teismų praktika*. 2007.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-74-976/2017.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-174-303/2019.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-31-654/2024.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-195-976/2022.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-165-648/2021.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-57-696/2017.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-23-697/2019.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-1-788/2024.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-6-1073/2020.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2021.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-119-719/2024.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-64-387/2023.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-1073/2020.

38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63-511-2021.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-495/2023.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-68/2014.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-205-719/2021.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-66/2008.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-275-628/2023.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-15-699/2015.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-135-489/2020.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-244-495/2024.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-123-788/2018.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-52-942/2020.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-285-976/2018.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-424-696/2016.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-297-303/2019.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-72-594/2025.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-85-696/2016.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-62-628/2019.

55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-141/2008. Teismų praktika. 2008, 29.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-4-689/2019.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-154-1073/2020.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-22-1214/2025.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-719/2024.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-39-719/2019.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-168-139/2015.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-33-303/2018.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-439/2011.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161-693/2019.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-286-746/2015.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-8-788/2018.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-719/2020.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-6/2008.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-61-594/2024.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-22-699/2017.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-1214/2024.

72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-269-697/2023.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-338-511/2017.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-51-648/2019.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-511/2019.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-202-303/2020.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-185-976/2021.
78. Lietuvos apeliacinio teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-159/2008.
79. Vilniaus apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-182-1020/2016.
80. Šiaulių apygardos teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-5-744/2019.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Darbo tikslas buvo išanalizuoti Lietuvoje vyraujančią įrodymų leistinumą modelį, ar jis užtikrina sąžiningą baudžiamąjį procesą; ar įstatymas, reglamentuojantis duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais yra kokybiškas, o taip pat teisės taikymo problemas, kai teisėsaugos pareigūnai tiesiogiai ar per privačius asmenis taikant procesinės prievartos priemonės ar neviešo pobūdžio veiksmus, renka duomenis neviešo pobūdžio veiksmais, ypač draudimo provokuoti kontekste.

Darbe pristatyti Lietuvoje egzistuojančio įrodymų leistinumą modelio probleminiai aspektai, esminės įstatymo, reguliuojančio duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais kokybės problemos, o taip pat ir teisės taikytojų, renkant duomenis neviešo pobūdžio veiksmais klaidos padės teisės aktų leidėjui įsivertinti, ar netikslinga keisti įrodymų leistinumą modelio, o taip pat spręsti įstatymo, reguliuojančio duomenų rinkimą neviešo pobūdžio veiksmais, kokybės problemas.

Reikšmingi žodžiai: Įrodymai, įrodymų leistinumas, įstatymo kokybė, neviešo pobūdžio veiksmas, draudimas provokuoti.

The aim of the thesis was to analyze the prevailing model of admissibility of evidence in Lithuania, whether it ensures a fair criminal procedure; whether the law regulating covert actions is of high quality, as well as problems with the application of the law, when law enforcement officers directly or through private individuals apply procedural measures or collect data through covert actions, especially in the context of the prohibition of provocation.

The thesis presents problematic aspects of the existing model of admissibility of evidence in Lithuania, essential quality problems of the law regulating the covert actions, as well as violations made by law enforcement officers when collecting data through covert actions. This will help the legislator to assess whether it is inappropriate to change the model of admissibility of evidence, as well as to address quality issues of the law regulating data collection through covert actions.

Keywords: evidence, admissibility of evidence, quality of law, covert actions, prohibition of provocation.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Įrodymai ir įrodinėjimas yra vieni iš kertinių institutų baudžiamajame procese. Tik įrodymais, kurie surinkti teisėtu būdu, pagal įstatymą, patikrinti patvirtinantys bent vieną reikšmingą aplinkybę byloje ir išnagrinėti teisiame posėdyje, laikantis rungtyniškumo principo gali paneigti arba patvirtinti asmens nekaltumo prezumpciją. Visgi, dabartinis įrodymų leistinumo vertinimo modelis, kuomet duomenys ištiriami teisiame posėdyje, o vėliau gali būti pripažinti įrodymais tik teismui priimant procesinį sprendimą, neatitinka įrodymų leistinumo sampratos esmės.

Duomenų rinkimas neviešo pobūdžio veiksmais neabejotinai varžo asmens konstitucines teises, todėl jie turėtų būti sureguliuoti kokybiškai. Įstatyme nenumatant maksimalaus neviešo pobūdžio veiksmo taikymo termino ir jo pratęsimo skaičiaus, padarytų nusikalstamų veikų sunkumo, kada galima taikyti atitinkamą neviešo pobūdžio duomenų rinkimo priemonę, o taip pat ir nenumatant tinkamos žmogaus teisių apsaugos, nėra užtikrinamas sąžiningas baudžiamasis procesas ir suteikiamos galimybės pareigūnams piktnaudžiauti procesinėmis prievartos priemonėmis.

Renkant duomenis neviešo pobūdžio veiksmais būtina laikytis teisinio ir faktinio pagrindo. Atlikta teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, jog ikiteisminio tyrimo pareigūnai, ypač, jei jie pasitelkia privačius asmenis, dažnai nesilaiko arba viršija teismo nutartyje nurodytus veiksmus. Leidimas (sankcija) atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus turi būti išsamus ir aiškus, t. y., nurodant konkretų asmenį, kuris atliks nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, jų trukmę, konkrečius leistinus veiksmus, asmenį, prieš kurį bus atliekami neviešo pobūdžio veiksmai ir kt. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai, jei jie atlieka neviešo pobūdžio veiksmus per privatų asmenį, privalo tinkamai jį supažindinti su teismo nutartimi ir instruktuoti.

Atliekant neviešo pobūdžio veiksmus, kuriais renkami duomenys, provokacija yra draudžiama, t. y., pareigūnai ar jų pasitelkti privatūs asmenys turi veikti iš esmės pasyviu būdu. Atlikta teismų praktikos analizė rodo, jog pareigūnai ar jų pasitelkti privatūs asmenys neapsiriboja iš esmės pasyviu elgesiu, nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai trunku ilgą laiką, ko pasekoje asmuo yra išprovokuojamas, o taip pat, susiduriama su situacija, kai pareigūnai tinkamai nekontroliuoja privačių asmenų, kurie pradeda atlikti paralelų tyrimą pareigūnams žinant.

SUMMARY IN ENGLISH

Evidence and proof process are among the key institutions in the criminal procedure. Only evidence that has been collected in a lawful manner, in accordance with the law, verified, confirming at least one significant circumstance in the case, and examined at the trial, in accordance with the principle of adversarial proceedings, can deny or confirm the presumption of innocence of a person. However, the current model of assessing the admissibility of evidence, when data is examined at the trial, and can later be recognized as evidence only when the court makes a procedural decision, does not correspond to the essence of the concept of admissibility of evidence.

Data collection through covert actions undoubtedly restricts a person's constitutional rights, therefore they should be regulated qualitatively. The law does not provide for the maximum term for the application of covert actions and number of its extensions, the gravity of the committed criminal acts, when the appropriate covert action data collection measure can be applied and also does not provide for adequate protection of human rights, which does not ensure a fair criminal procedure and provides opportunities for officials to abuse procedural coercive measures.

When collecting data through covert actions, it is necessary to adhere to the legal and factual basis. The analysis of case law allows us to conclude that pre-trial investigation officers, especially if they use private individuals, often do not comply with or exceed the actions specified in the court ruling. The permission (sanction) to perform actions imitating a criminal act must be detailed and clear, i.e. indicating the specific person who will perform the actions imitating a criminal act, their duration, specific permitted actions, the person against whom non-public actions will be performed, etc. Pre-trial investigation officers, if they perform non-public actions through a private individual, must properly familiarize him with the court ruling and instruct him.

When carrying out non-public actions that collect data, provocation is prohibited, i.e. officials or private individuals employed by them must act in a substantially passive manner. The analysis of case law shows that officials or private individuals employed by them do not limit themselves to essentially passive behavior, actions that imitate a criminal act last for a long time, as a result of which the person is provoked, and also, a situation is encountered when officials do not properly control private individuals who begin to conduct a parallel investigation with the knowledge of the officials.